

תוכן העניינים

3	מבוא
5	המחקר של אמנסטי אינטרנשיונל
6	רקע
6	מחויבותיו של כוח כובש
7	הגבלות על תנועה
7	הזכות לחירות התנועה
8	איסור על ענישה קולקטיבית
9	איסור על הפליה
9	ההגבלות על תנועה- היסטוריה
9	1973-1967 : טיפוח תלות
9	1993-2000 : שנות תהליך השלום
10	הגדה המערבית
10	חברון
10	רצועת עזה
11	תנועה לתוך ישראל, לירדן ולמצרים
11	סגרים פנימיים
13	ההגבלות הנוכחיות
13	הידוק הסגרים בגדה המערבית
16	הטלת עוצר
16	החרפת הסגר ברצועת עזה
18	שטחים צבאיים סגורים ברצועת עזה
18	שימוש מופרז בכוח
20	"גדר/חומה/מחסום ההפרדה"
22	"מטעמי בטחון"
23	ההשפעה על זכותם של הפלסטינים לעבוד
25	הזכות לעבוד
26	הזכות לרמת חיים נאותה
26	איסור על יחס או עונש בלתי הומאני או משפיל
26	אבטלה
28	זכותן של נשים לעבודה
29	אוכלוסיות כפריות
30	עוני ותת-תזונה
32	התנחלויות ישראליות והפרות זכויות אדם בשטחים הכבושים
33	הפליה כנגד פלסטינים
34	העדר הגנה
35	המשפט הלאומי והבינלאומי
35	החוק הצבאי הישראלי
35	המשפט ההומניטארי הבינלאומי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי
36	האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות
37	האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדינתיות)
	ICCPR
37	המשפט ההומניטארי הבינלאומי
38	תחולתו של המשפט הבינלאומי
40	סירוב לפיקוח בינלאומי
40	המלצות
40	לממשלת ישראל

42	לקהילייה הבינלאומית
42	לקבוצות הפלסטיניות החמושות
42	לרשות הפלסטינית
42	נספח: דוגמאות למקרים שנחקרו
42	אל-מאוואסי, רצועת עזה
44	אל-סאייפה, רצועת עזה
45	דיג, רצועת עזה
47	סעיר, הגדה המערבית
48	חברון, הגדה המערבית
49	שכס, הגדה המערבית
51	גינין הגדה המערבית

ישראל והשטחים הכבושים שורדים תחת מצור: השפעת הסגרים והגבלות התנועה על הזכות לעבוד

"התקופה שבין חודש יוני 2002 לחודש מאי 2003 הייתה מאופיינת בהחמרת המשבר הכלכלי והחברתי בשטחים הכבושים וייצובו ברמה נמוכה מאוד. ההגבלות החמורות על תנועת בני אדם וטובין בתוך השטחים הכבושים ובינם לבין ישראל הביאו לירידה דרמטית ברמת הצריכה, ההכנסה והתעסוקה, וצמצום חסר-תקדים בפעילות הכלכלית."

- דו"ח של מנכ"ל משרד העבודה הבינלאומי (ILO), מאי 2003¹

"עד סוף שנת 2002, הצטמקה ההכנסה הלאומית הגולמית הריאלית ב-38 אחוז יחסית לרמתה בשנת 1999.... ככלל, הפסדי ההכנסה הלאומית הגולמית הגיעו ל-\$5.2 מיליארד (דולר אמריקאי) לאחר 27 חודשי אינתיפאדה... הסיבה המיידית למשבר הכלכלי הפלסטיני הוא הסגר."
- **"עשרים ושבעה חודשים – אינתיפאדה, סגרים והמשבר הכלכלי הפלסטיני: הערכה"**, הבנק העולמי, מאי 2003.

"אנשים אינם יכולים לעבוד כהלכה בג'נין משום שכשהם פותחים את עסקיהם, אז מגיע טנק והם חייבים לסגור. איך הם יכולים לעבוד? העוצר החמיר את המצב. הצבא הישראלי מודיע: "מחר ג'נין תהיה פתוחה", אבל למחרת, הצבא בא ומודיע על עוצר וטנקים סוגרים את העיר. מה יש לנו כאן עכשיו? כלום."

- **פאיסל עבד אל-וואהב, 34, רתך בג'נין שהאישור שלו לעבוד בישראל נשלל בתחילת האינתיפאדה. בעבר הכנסתו הייתה כ-300 ₪ (כ-\$60) ליום, ובשנת 2001 הצליח למצוא עבודה רק ל-10 ימים, בשכר של 50 ₪ (כ-\$10) ליום, בתכנית ליצירת מקומות עבודה של אונר"א.**

מבוא

הפסקת האש שהושגה במסגרת יוזמת "מפת הדרכים" לשלום הביאה לירידה ניכרת באלימות ובמעשי ההרג, והביאה להפוגה מבורכת בקרב האוכלוסייה הישראלית והפלסטינית. למרות שהרוב המוחלט של העצירים הפלסטינים נשארו מאחורי סורג ובריח בבתי כלא ישראלים ומתקני מעצר צבאיים, שחרורם של כמה עצירים אשר הוחזקו ללא אישום או משפט, מעלה תקווה לשחרורים נוספים.

אולם, התקוות שישראל תבטל, כחלק מיישום "מפת הדרכים", את הסגרים והגבלות התנועה אשר שיתקו את החיים והכלכלה בשטחים הכבושים, לא התגשמו. עד תחילת אוגוסט 2003, הסיר צה"ל רק חלק מארבעת מחסומי הביקורת, מתוך יותר מ-300 מחסומים ומחסומי-דרכים.

אף אם כל המכשולים יוסרו מיידית ותותר תנועה חופשית בשטחים הכבושים, ייקח שנים עד שהאוכלוסייה הפלסטינית תחזור לחיים נורמאליים ותבנה מחדש את הכלכלה, אשר למעשה נהרסה על-ידי שנים של מצור. השקעות ומאמצים ארוכי-טווח ידרשו כדי להפוך על פיה את העלייה הדרמטית ברמות העוני והאבטלה בשנים האחרונות. מאמצים אלו יהיו אפשריים רק אם ישראל תחזיר את חופש התנועה בשטחים הכבושים.

הגבלות אשר הוטלו על-ידי ישראל על תנועת פלסטינים בתוך השטחים הכבושים הגיעו לרמות חסרות-תקדים בשנים האחרונות. כתוצאה מכך נשללו מהפלסטינים לא רק חופש התנועה אלא גם זכויות אדם בסיסיות אחרות – במיוחד, זכותם לעבוד לפרנסתם ולפרנסת משפחותיהם.

¹ דו"ח מנכ"ל ILO, כנס העבודה הבינלאומי, המושב ה-91 (דו"ח הכנס / 2003-05-0185-8a.EN.Doc/v2).

פלסטינים היו נתונים לרמות שונות של הגבלות על תנועתם מאז תחילת הכיבוש הישראלי בגדה המערבית ורצועת עזה בשנת 1967. הגבלות כאלו התעצמו בעשור האחרון והגיעו לרמה חסרת תקדים בשלוש השנים האחרונות, מאז חידוש האינתיפאדה או "אינתיפאדת אל-אקצה"², בחודש ספטמבר 2000. מאז, ההגבלות הגוברות והולכות והאמצעים החדשים שאומצו להידוק ואכיפת סגרים ו"כתרים" (איסור על תנועה בתוך ו/או בין אזורים) והטלת עוצר, הביאו להרס כמעט מוחלט של הכלכלה הפלסטינית.

חופש התנועה לאנשים וסחורות, לפחות בתוך גבולות טריטוריה, הנו דרישה הכרחית לקיומה של כלכלה מתפקדת, במיוחד לשוק חדש המנסה להתפתח ולבסס עצמו על רקע תלות שנוצרה בעקבות 36 שנות כיבוש. למרות זאת, כמעט 3.5 מיליון פלסטינים החיים בשטחים הכבושים מוגבלים, לעיתים קרובות, לתחום עירם או כפרם בשל סגרים הנאכפים באמצעות מחסומים ומכשולים של הצבא הישראלי. כמה כפרים נותקו לחלוטין ואזורים עירוניים מושמים לעיתים קרובות תחת עוצר למשך יממה שלמה, במהלכו אסור לאף אחד לעזוב את ביתו. עוצר כזה נמשך לעיתים במשך תקופות ממושכות. על פלסטינים נאסר לנהוג בדרכים ראשיות המקשרות חלק אחד של הגדה המערבית לחלק אחר.

נסיעה במכונית לעיתים אינה אפשרית, וכאשר הדבר אפשרי, נסיעה של כמה קילומטרים לוקחת שעות, תוך מעקפים ארוכים, כדי להימנע מאזורים הסובבים התנחלויות ישראליות וכבישים בהם עושים שימוש מתנחלים ישראליים, האסורים לנסיעה על פלסטינים. עם התרחבותן, בשנים האחרונות, של ההתנחלויות הישראליות והתרחבות כבישי המתנחלים ("כבישים עוקפים") לאורך השטחים הכבושים, התרבו האזורים האסורים לתנועה על פלסטינים. במקומות בהם ההתנחלויות קרובות מאוד לכפרים פלסטינים, מוגבלת התנועה לתוך ומחוצה לכפרים אלו אפילו יותר מאשר מקומות אחרים. בחלקים של רצועת עזה, אזורים בהם גרים פלסטינים כשמסביבם התנחלויות ישראליות, הוכרזו כאזורים צבאיים סגורים. אזורים אלו נגישים רק בזמנים נתונים, ורק לתושבים המתגוררים שם, אשר לעיתים קרובות נאסר עליהם לעזוב או לחזור לבתיהם במשך ימים או שבועות.

בנוסף לתוספת הזמן, המאמץ והעלות הכרוכים בכך, נסיעות אלו גם אינן נטולות סיכון. על מנת לאכוף סגר או עוצר שהוטל, חיילים ישראלים יורים, כדרך שגרה, אש חיה, רימוני גז מדמיע או רימוני הלם, מכים ועוצרים אנשים ומחרימים רכבים ומסמכים. פעולות רגילות, כגון יציאה לעבודה או לבית הספר, לקיחת התינוק לקבלת חיסון, השתתפות בלוויה או חתונה, חושפות נשים וגברים, צעירים וזקנים, לסכנות כאלו. לפיכך, אנשים רבים מגבילים את פעילויותיהם מחוץ לבית לחיוניות ביותר.

סגרים ועוצר מונעים מפלסטינים מלהגיע למקומות העבודה שלהם ולהפיץ את תוצרתם החקלאית ומרכולתם לשווקים הפנימיים והחיצוניים וגרמו למחסור קשה. מפעלים ומשקים חקלאיים נאלצו לסגור שעריהם בשל ההפסדים שנגרמו, ובשל עלויות התובלה שגדלו ואבדן שווקי היצוא. כתוצאה מכך, זינקה האבטלה ליותר מ-50% ויותר ממחצית האוכלוסייה הפלסטינית חיה כיום מתחת לקו העוני. עם הירידה החדה ברמת החיים בשטחים הכבושים, התעצמו תת-תזונה ומחלות אחרות. סגרים ועוצר מנעו מילדים וצעירים פלסטינים מלהגיע לכיתותיהם למשך תקופות ארוכות, תוך הפרה של זכותם לחינוך וחתימה תחת סיכוייהם המקצועיים העתידיים.

אמנסטי אינטרנשיונל תיעד בדוחות רבים את התדרדרות מצב זכויות האדם והאלימות שהגיעו לרמה חסרת תקדים ב-36 שנות הכיבוש הישראלי בגדה המערבית ועזה. בשלוש השנים האחרונות, יותר מ-2,100 פלסטינים נהרגו על-ידי הצבא הישראלי בשטחים הכבושים, בהם כ-380 ילדים. קבוצות פלסטיניות חמושות הרגו כ-800 ישראלים, רובם אזרחים, בהם למעלה מ-100 ילדים. עשרות אלפי אנשים נפצעו, רבים הפכו נכים לצמיתות. הצבא הישראלי הרס יותר מ-3,000 בתים פלסטיניים ומאות בתי מלאכה, מפעלים ומבנים ציבוריים בגדה המערבית ועזה. שטחים נרחבים של קרקע מעובדת "יושרו" באמצעות טרקטורים תוך עקירת עצי זית ומטעי פרדסים ורמיסת חממות.

הפרות אלו, אמנם תרמו לפגיעה בכלכלה הפלסטינית בשטחים הכבושים אך הסיבה העיקרית למיתון הכלכלי החמור ולעליה באבטלה, היא ההגבלות החמורות על תנועת פלסטינים בשלוש השנים האחרונות.

לישראל יש את הזכות והחובה להגן על אנשים מפיגועים חוזרים ונשנים והתקפות אחרות מצד קבוצות פלסטיניות חמושות מהשטחים הכבושים, כולל על-ידי הגבלת גישה לשטחה. אולם, בהתאם למשפט ההומניטארי הבינלאומי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי, על ישראל גם החובה להבטיח חופש תנועה,

² האינתיפאדה נקראת על-שם מסגד אל-אקצה בירושלים, בו נהרגו פלסטינים בחודש ספטמבר 2000, אירוע שהביא לתחילת ההתקוממות.

רמת חיים נאותה ואורח חיים נורמאלי ככל שאפשר לאוכלוסיה בשטחים הכבושים. המשפט הבינלאומי גם אוסר על כוח כובש להטיל עונשים קולקטיביים על אוכלוסיה כבושה.

דו"ח זה מנתח את השפעת הגבלות התנועה על זכותם לעבודה של פלסטינים בגדה המערבית ורצועת עזה³. הדו"ח מפרט את ממצאי המחקר של אמנסטי אינטרנשיונל ומתאר מקרים מייצגים באזורים שונים של הגדה המערבית ועזה. הדו"ח טוען כי הטלת סגרים, "כתרים" ועוצר באופן גורף, נרחב וממושך, וכן הגבלות נוספות על תנועה המוטלים כיום, אינן יכולות להיות מתורצות תמיד בנימוקים של שמירה על הביטחון. פעולות אלו מהוות ענישה קולקטיבית כתגמול על התקפות שבוצעו על-ידי קבוצות פלסטיניות חמושות וגורמות לאפליה קשה של האוכלוסיה הפלסטינית בחיי היום-יום.

בין יותר המלצותיו, דוחק אמנסטי אינטרנשיונל בממשלת ישראל להסיר את ההגבלות על התנועה המהוות ענישה קולקטיבית ולנקוט בכל מאמץ לאפשר חיים נורמאליים ככל האפשר לתושבי השטחים הכבושים. הוא קורא לפינוי מתנחלים ישראלים מהגדה המערבית ורצועת עזה מהטעם שמגוריהם בשטחים הכבושים מפריים את המשפט הבינלאומי ומהטעם שהאמצעים שנקטו לשם הגנת הביטחון וחירות התנועה של מתנחלים ישראלים גורמים להפרות זכויות אדם חמורות כנגד פלסטינים. הגבלות על חירות התנועה של פלסטינים וטובין צריכות להיות מוטלות רק בשל איום בטחוני ספציפי, ורק אם אינן מפלות והן מידתיות בהשפעתן ובמשכן. אסור להן להפריע לחירות התנועה הדרושה לשמירה על רמת חיים הולמת או להיות בעלות השפעה שלילית על זכויות היסוד של הפלסטינים, כולל זכותם לעבוד.

המחקר של אמנסטי אינטרנשיונל

נציגים של אמנסטי אינטרנשיונל ביקרו בישראל ובשטחים הכבושים לעיתים קרובות כדי לבצע מחקר-שדה ולדון בטענותיו של הארגון עם הרשויות הישראליות והפלסטיניות. הארגון פרסם דו"חות והצהרות על אספקטים שונים של מצב זכויות האדם ועל הפרות מצד כוחות צבא בטחון ישראליים, קבוצות פלסטיניות חמושות ומצד הרשות הפלסטינית⁴.

בקשות חוזרות ונשנות מצד נציגי אמנסטי אינטרנשיונל, בחודשים אוקטובר ונובמבר 2002, לקיים מפגשים עם פקידי ממשלה ונציגים של צה"ל ולקבל תגובתם ומידע לגבי מדיניות ונהלים המתייחסים להגבלות על תנועה בשטחים הכבושים, לא נענו.

עם זאת הנציגים הצליחו לראיין פלסטינים, ישראלים ואחרים שחיו או עבדו בשטחים הכבושים, ואלו שחייהם הושפעו מהסגרים, מהעוצר ומהגבלות אחרות על תנועתם או שהיו עדים להפרות זכויות אדם או נתונים להפרות כאלו. ביניהם היו אנשי רפואה, עובדים של ארגוני זכויות אדם ועובדי סיוע הומניטארי, עיתונאים, פעילי איגודים מקצועיים, מנהיגי קהילה, אנשי עסקים, שכירים ועצמאיים בערים וכפרים שונים, וכן דיפלומטים, פקידי ממשל וחיילים ישראלים.

במהלך השנים, היו נציגי אמנסטי אינטרנשיונל עדים לעיתים קרובות להטרדות, איומים ומניעת מעבר של פלסטינים במחסומים בגדה המערבית ועזה, מצד חיילים ישראלים. הם עצמם חוו יחס דומה ועיכובים ממושכים בנסיעה, בין ערים וכפרים, שנגרמו מהטלה פתאומית של סגר ועוצר, ולעיתים חוו איומים וירי מצד חיילים.

בכתיבת דו"ח זה, עשה אמנסטי אינטרנשיונל שימוש במידע מארגונים וסוכנויות בינלאומיים, כולל האו"ם, הצלב האדום, הבנק העולמי, קרן המטבע הבינלאומית, ארגון העבודה הבינלאומי והאיחוד האירופי, כמו גם ארגונים ומוסדות ישראליים ופלסטיניים, ממשלתיים ולא-ממשלתיים.

רקע

³ החקיקה והמדיניות המופעלים במזרח ירושלים, שונות מאוד, למרות שגם להן הייתה השפעה רבה, הן על הפלסטינים החיים בעיר והן על אלו שמהם נמנעת גישה לעיר. למטרות דו"ח זה, ההתייחסות לגדה המערבית אינה כוללת התייחסות למזרח ירושלים.

⁴ דו"חות אמנסטי אינטרנשיונל, הודעות לעיתונות ומסמכים פומביים אחרים זמינים באנגלית, ערבית, עברית ושפות אחרות ב- www.amnesty.org (באנגלית, עם קישורים לאתרים בשפות אחרות).

בין שתי מלחמות העולם שלטה הממלכה המאוחדת (UK) בפלסטינה תחת המנדט שניתן לה על-ידי חבר הלאומים. סכסוך חמוש על שליטה בפלסטינה התעצם סביב חודש נובמבר 1947 כאשר האו"ם הצביע על חלוקת פלסטינה למדינה ערבית ומדינה יהודית נפרדות. ב-14 במאי 1948 הסתיים המנדט של הממלכה המאוחדת והוכרז על הקמת מדינת ישראל.

בעקבות החלוקה פלשו צבאות ערב לשטח המדינה שניתנה ליהודים והתפתחה מלחמה בינן לבין ישראל. ישראל נצחה, והרחיבה דה פקטו את גבולותיה מעבר לאלו שהוצעו בתכנית החלוקה. שני חלקים של מנדט פלסטינה נשארו מחוץ לישראל: רצועת עזה, שנוהלה על-ידי מצרים, והחלק המזרחי הצמוד לנהר הירדן. חלק זה סופח על-ידי ירדן בשנת 1950 ונהיה מוכר כ"הגדה המערבית"⁵.

מתיחות צבאית בין ישראל לבין מצרים, סוריה וירדן בחודש יוני 1967 הסתיימה בכיבוש ישראלי של הגדה המערבית, מזרח ירושלים ורצועת עזה. ישראל סיפחה חד-צדדית חלק מהגדה המערבית כולל העיר העתיקה בירושלים וכללה אותה בשטח המנוהל על-ידי עיריית ירושלים; שטח זה ידוע כמזרח ירושלים. רמת הגולן סופחה על-ידי ישראל בשנת 1980. חצי האי סיני, שגם הוא סופח, הוחזר לאחר מכן למצרים.

שיחות שלום בין ישראל ואש"פ החלו בשנת 1991. הצהרת עקרונות שנחתמה בשנת 1993 חזתה תקופת ביניים של חמש שנים בה הממשל הצבאי הישראלי בשטחים הכבושים יעביר חלק מהפונקציות לרשות פלסטינית נבחרת, בחלקים של הגדה המערבית ועזה. משא ומתן על הסדר קבוע וסיום הכיבוש הצבאי הישראלי היה אמור להסתיים בשנת 1999. הדיונים בכמה נושאים נדחו עד המשא ומתן על הסדר הקבע: ירושלים, ההתנחלויות, גבולות ופליטים (פלסטינים שאולצו לעזוב את אדמתם מאז שנת 1948).

הסדר זמני לגבי הגדה המערבית ורצועת עזה (הסכם אוסלו 2) משנת 1995, הגדיר את רשת האזורים בשטחים הכבושים לגביהם תהיה סמכות שיפוט לרשות הפלסטינית בתקופת הביניים, והפונקציות הניהוליות שיהיו בידי רשות זו. השיחות נפסקו לאחר תחילת האינתיפאדה הנוכחית בחודש ספטמבר 2000.

מזרח ירושלים (שסופחה על-ידי ישראל בשנת 1967) הוצאה מחוץ לתחולת הסכם אוסלו 2 ונשארה נתונה למשפט הפנימי הישראלי. הפלסטינים תושבי מזרח העיר הם בעלי מעמד של "תושבים קבועים" ונושאים תעודות זהות ישראליות כחולות. פלסטינים תושבי אזורים אחרים בגדה המערבית ורצועת עזה נושאים תעודות זהות פלסטיניות כחולות; הגישה לעיר אסורה עליהם, ללא אישור.

מחויבותיו של כוח כובש

בהתאם למשפט הבינלאומי נדרש כוח כובש לנהל את השטח שבשליטתו תוך הימנעות ככל האפשר מעריכת שינויים מרחיקי לכת בסדר הקיים, ותוך שהוא מבטיח, באותה עת, הגנה על הזכויות הבסיסיות של התושבים בשטח הכבוש⁶. הרעיון בבסיסו של הכלל הבינלאומי לגבי כיבוש צבאי הוא שהכיבוש הוא זמני, לתקופה מוגבלת, ואחת ממטרותיו המרכזיות היא לאפשר לתושבים של שטח כבוש לחיות חיים "נורמאליים" ככל האפשר.

מחויבותיו של כוח כובש כוללות:

- מתן יחס הומאני לאוכלוסייה הכבושה בכל עת (סעיף 27 לאמנת ג'נבה הרביעית).
- הבטחת אספקת מזון וציוד רפואי לאוכלוסייה הכבושה (סעיף 55 לאמנת ג'נבה הרביעית).

⁵ בשנת 1988 וויתרה ירדן על תביעותיה לגבי הגדה המערבית.

⁶ המקורות לחובה תחת המשפט ההומניטארי הבינלאומי החל על כיבוש צבאי מצויים ב:

- אמנת האג (הרביעית) ביחס לדיני ונוהגי מלחמה ביבשה (אמנת האג) והתקנות הנספחות לה ביחס לדיני ונוהגי המלחמה ביבשה (תקנות האג) מיום 18 לאוקטובר 1907;
- אמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (אמנת ג'נבה הרביעית) מיום 12 באוגוסט 1949;
- סעיף 75 לפרוטוקול הנוסף (משנת 1977) של אמנות ג'נבה מיום 12 באוגוסט 1949 והמתייחס להגנה על קרבנות סכסוכים בינלאומיים חמושים (פרוטוקול I).
- כללי המשפט הבינלאומי המנהגי.
- לפרטים נוספים ראו הפרק על זכויות אדם בינלאומיות ומשפט ההומניטארי.

- הבטחתם ותחזוקם של שירותים רפואיים, שרותי בריאות והיגיינה ציבוריים באזור הכבוש, והבטחה שצוותים רפואיים מכל הקטגוריות יוכלו למלא את חובותיהם (סעיף 56 לאמנת ג'נבה הרביעית).
- לאפשר מתן סיוע לאוכלוסייה הכבושה (סעיף 59 לאמנת ג'נבה הרביעית).

סיוע הניתן על-ידי גורמים אחרים אינו פוטר את הכוח הכובש מאחריותו לפי סעיפים 55, 56 ו-59 (סעיף 61 לאמנת ג'נבה הרביעית).

על הכוח הכובש נאסר:

- לעשות שימוש בענישה קולקטיבית או הפחדה של האוכלוסייה הכבושה (סעיף 33 לאמנת ג'נבה הרביעית).
- להעביר בכוח תושבים של הטריטוריה הכבושה לטריטוריה שלו או למקום אחר, או להעביר חלקים מהאוכלוסייה האזרחית שלו לתוך הטריטוריה אותה כבש (סעיף 49 לאמנת ג'נבה הרביעית).
- לנקוט באמצעים שמטרתם יצירת אבטלה או הגבלת הזדמנויות תעסוקה בשטח הכבוש, על מנת לגרום לאוכלוסייה הכבושה לעבוד עבור הכוח הכובש (סעיף 52 לאמנת ג'נבה הרביעית).
- להרוס רכוש פרטי או ציבורי, אלא אם הדבר נחוץ לחלוטין למבצעים צבאיים (סעיף 53 לאמנת ג'נבה הרביעית).
- להחרים רכוש פרטי או ציבורי או משאבים טבעיים. הכוח הכובש הוא במעמד מינהלי בלבד, כלפי רכוש זה. (תקנה 55, תקנות האג).

הגבלות על תנועה

במשך למעלה משלושה עשורים, ובמיוחד ב-15 השנים האחרונות, הטילה ישראל הגבלות ברמות שונות על תנועתם של פלסטינים, ובשלוש השנים האחרונות החמירה הגבלות אלו לרמה חסרת תקדים. הגבלות כאלו, כפי שהוטלו בשנים האחרונות, נמצאות בסתירה למחויבותיה של ישראל בהתאם למשפט זכויות האדם הבינלאומי והמשפט ההומניטארי הבינלאומי, לפיהם עליה להגן על חופש התנועה ולא להפלות כנגד אוכלוסייה בשטח כבוש או להטיל עליה עונשים קולקטיביים.

הזכות לחירות תנועה

"אדם הנמצא כחוק בתוך שטחה של מדינה זכותו, בתוך שטח זה, לנוע ולבחור את מקום מגוריו באופן חופשי". (סעיף 1.12 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות (ICCPR)).

אמצעי בטחון שנקטו על-ידי ישראל בשטחים הכבושים מפרים בעקביות את הזכות לחירות התנועה של פלסטינים, המוגנת באמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, אמנה שישראל היא צד לה. כבר בשנת 1998, לפני התפרצות האינתיפאדה הנוכחית הביעה הוועדה לזכויות אדם של האו"ם – גוף מומחים המפקח על יישום האמנה על-ידי המדינות – דאגה לגבי ההשלכות החמורות של הגבלות על תנועה בשטחים הכבושים:

"בעוד הוועדה מכירה בבעיות הביטחון שהביאו להגבלות על תנועה, הוועדה מציינת בצער את ההגבלות הנמשכות המוטלות על תנועה, המשפיעות בעיקר על פלסטינים הנוסעים בין מזרח ירושלים, רצועת עזה והגדה המערבית, ואשר להן השלכות חמורות המשפיעות על כמעט כל תחומי החיים. לדעת הוועדה, מצב זה מעלה נושאים הנתונים לתחולת סעיף 12 [לאמנה]. ביחס לאנשים באזורים אלו, הוועדה דוחקת בישראל לכבד את הזכות לחופש תנועה, כפי שהיא מוגנת בסעיף 12...." (CCPR/C/79/Add 93, para 22).

הגבלות על הזכות לחופש התנועה והזכות לעבוד יכולות להיות מוטלות רק אם הן מעוגנות בחוק, מיועדות להשגת מטרה לגיטימית, כגון הגנה על הסדר הציבורי, ורק במידה בה הן נחוצות. חקיקה צבאית ישראלית וחקיקת חירום נותנות למפקדים צבאיים שיקול דעת נרחב ביותר להכריז על אזורים צבאיים כ"סגורים", להגביל את השימוש בדרכים ולהטיל עוצר.

לדברי הוועדה לזכויות אדם של האו"ם: "הפעלתן של הגבלות המותרות תחת סעיף 12, פסקה 3, חייב להיעשות תוך שמירה על זכויות אחרות המובטחות באמנה ותוך התאמה עם העקרונות הבסיסיים של שוויון ואי-הפליה. כך, תהיה זו הפרה ברורה של האמנה אם הזכויות המוגנות בסעיף 12, פסקאות 1 ו-2, יוגבלו על-ידי יצירת הבחנה מכל סוג, כגון על בסיס גזע, צבע, מין, שפה, דת, דעה פוליטית או אחרת, מוצא לאומי או חברתי, קניין, ייחוס, או מעמד אחר כלשהו".⁷

ההגבלות הנרחבות על תנועתם של פלסטינים אינן פרופורציוניות והן מפלות, משום שהם מוטלות על כל הפלסטינים, בשל היותם פלסטינים, ואינן מוטלות על מתנחלים ישראלים החיים באופן בלתי חוקי בשטחים הכבושים. למרות שהרשויות הישראליות טוענות שאמצעים אלו מוטלים תמיד לשם הגנה על ישראלים, ההגבלות המוטלות בתוך השטחים הכבושים אינן מופנות כלפי אנשים ספציפיים לגביהם יש חשד שהם מהווים איום. ההגבלות הנן רחבות וחסרות הבחנה ביישומן וככאלו הן בלתי חוקיות, ובעלות השפעה שלילית חמורה על חייהם של מיליוני פלסטינים שלא ביצעו כל פשע.

איסור על ענישה קולקטיבית

"... עונשים קיבוציים.... אסורים.... מעשי תגמול כלפי מוגנים ורכושם אסורים".
(סעיף 33, אמנת גינבה הרביעית).

בשטחים הכבושים, מוטל עוצר וסגרים מהודקים באופן שגרתי, לעיתים קרובות לאחר פיגועים והתקפות אחרות על-ידי קבוצות פלסטיניות כמושות בתוך ישראל או באזורים אחרים של השטחים הכבושים. אמצעים אלו מהווים ענישה קולקטיבית ונראים כמעשי תגמול המיועדים להפחיד ולהעניש את הקהילה הפלסטינית כולה, כמו גם להראות לדעת הקהל הישראלית שהצבא מגיב להתקפות. בחודש יוני 2003 תאר אונר"א את המצב כ"מתקרב לשלוש שנים שלמות של מה שאפשר לאפיין רק כענישה קולקטיבית".⁸

התנהלות כזו מפירה את האיסור על ענישה קולקטיבית הכלולה באמנת גינבה הרביעית ובתקנות האג. עוד בחודש פברואר 2001, הביע הצלב האדום דאגה מכך שהסגרים מהווים הפרה של אמנת גינבה הרביעית, כולל [הפרה] על-ידי הטלת ענישה קולקטיבית והפרעה להספקת מזון, שירותים רפואיים וחינוך. הגבלות כאלו על התנועה התעצמו באופן דרמטי מאז.

"לדעת הצלב האדום המדיניות של בידוד כפרים שלמים לתקופות ארוכות מנוגדת למשפט ההומניטארי הבינלאומי, במיוחד ביחד לאותם אספקטים של המשפט ההומניטארי הבינלאומי המגינים על אזרחים בתקופת כיבוש. ואכן, סגרים הדוקים מביאים לעיתים קרובות להפרת סעיף 55 (מעבר חופשי של סיוע רפואי ומזון), סעיף 33 (איסור על ענישה קולקטיבית), סעיף 50 (ילדים וחינוך), סעיף 56 (תנועה של תובלת ציוד רפואי ושרותי בריאות הציבור) וסעיף 72 (גישה לעורכי דין עבור אנשים שהואשמו בעבירה) של אמנת גינבה הרביעית. בעוד אנו מקבלים שלמדינת ישראל דאגות בטחון לגיטימיות, הצלב האדום מדגיש שאמצעים הננקטים כדי להתמודד עם דאגות אלו חייבים להיות תואמים את המשפט ההומניטארי הבינלאומי. יתרה מזאת, אמצעי בטחון אלו חייבים לאפשר חזרה מהירה לחיים אזרחיים נורמאליים. זוהי, בעיקרה, המשמעות של אמנת גינבה הרביעית, החלה על השטחים הכבושים" הצלב האדום, "ישראל והשטחים הכבושים/אוטונומיים: הצלב האדום מתחיל את "תכנית הסיוע לסגר" שלו, 26 בפברואר 2001

איסור על הפליה

"...יהא בעל הסכסוך נוהג בכל המוגנים שברשותו מתוך תשומת לב שווה, ללא כל הפליה לרעה המבוססת, במיוחד, על נימוקי גזע, דת או השקפה מדינית...". (סעיף 27 אמנת גינבה הרביעית).

ההגבלות המוטלות על-ידי ישראל כנגד פלסטינים אינן עולות בקנה אחד עם כללי זכויות אדם בסיסיים, במיוחד עקרון השוויון. הגבלות על תנועה כגון האיסור על שימוש בכבישים והטלת עוצר בשטחים הכבושים, מוטלות על פלסטינים בלבד, לא על מתנחלים ישראלים. האמצעים הננקטים לדברי הרשויות

⁷ הוועדה לזכויות אדם, הערה כללית 27 מיום 2 בנובמבר 1999 (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), פסקה 18.

⁸ אונר"א (UNRWA), פניה דחופה מס' 6 (יולי-דצמבר 2003), 6 ביוני 2003.

הישראליות לשם הגנה על בטחון וחירות התנועה של כ-380,000 מתנחלים ישראלים⁹, שנוכחותם בשטחים הכבושים מפירה את סעיף 49 לאמנת ג'נבה הרביעית¹⁰, פוגעים בחירות התנועה של כשלושה וחצי מיליון פלסטינים. גם במקרים בהם מתנחלים ישראלים תקפו פלסטינים או את רכושם, הוטל העוצר על הפלסטינים או שנשללה מהם הגישה לאזורים מסוימים, בעוד הגבלות כאלו לא הוטלו על המתנחלים הישראליים.

בהתאם למשפט זכויות האדם הבינלאומי, יחס מבחין כלפי בני אדם מצד מדינה מותר רק כאשר הדבר סביר, אובייקטיבי, ונועד למטרות לגיטימיות, כגון הגנה על הסדר הציבורי. ההגבלות על תנועת פלסטינים המוטלות בשטחים הכבושים אינן סבירות, אינן פרופורציוניות ומהוות הפליה האסורה על-פי האמנה הבינלאומית בדבר זכויות חברתיות ומדיניות, האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות והאמנה הבינלאומית לביעור כל סוגי ההפליה הגזעית.

ההגבלות על התנועה - היסטוריה

1993-1967 : טיפוח תלות

במשך שנים רבות, טיפחו השלטונות הישראליים את התלות של הכלכלה הפלסטינית בכלכלה הישראלית. מרבית הפלסטינים בגדה המערבית הורשו לנסוע באופן חופשי למזרח ירושלים, לישראל ולרצועת עזה תחת אישור יציאה כללי שניתן בשנת 1972 על-ידי המפקד הצבאי בגדה המערבית. רוב הפלסטינים שחיו ברצועת עזה גם הורשו לנוע באופן חופשי לישראל ולמזרח ירושלים. מכיוון שלא יכלו לפתח כלכלה עצמאית תחת הכיבוש הישראלי, נאלצו הפלסטינים לעיתים קרובות לבחור בין עבודה בחו"ל – תוך סיכון איבוד מעמדם כתושבי השטחים הכבושים – או להסתמך על שוק העבודה הישראלי. בישראל, קיבלו הפלסטינים שכר נמוך מעובדים ישראלים, אבל עדיין השתכרו יותר מאשר בשטחים הכבושים.

האינתיפאדה הראשונה, בין השנים 1987 ל-1993, הביאה להגבלות חדשות. בשנת 1989 נדרשו תושבי רצועת עזה להשיג כרטיס מגנטי, הניתן לחידוש כל שנה, לשם כניסה לישראל. בשנת 1991, לפני מלחמת המפרץ, ביטלה ישראל את אישור היציאה הכללי ודרשה מפלסטינים להשיג אישורים אישיים לכניסה לישראל ולירושלים. בחודש מרץ 1993, הציבו כוחות הביטחון הישראליים מחסומים לאורך הקו הירוק המפריד בין הגדה המערבית וישראל, והחלו לפקח על הכניסה למזרח ירושלים. דבר זה הפריע מאוד לפעילות הכלכלית הפלסטינית מאחר והדרך הראשית המחברת בין צפון ודרום הגדה המערבית עוברת דרך מזרח ירושלים.

הטלת עוצר על ידי הצבא הישראלי הגבילה באופן שגרתי את הפלסטינים לתחום בתייהם. במשך שבע שנים, הייתה רצועת עזה נתונה לעוצר לילה עד התפרשותו-מחדש של הצבא הישראלי בשנת 1995. במהלך מלחמת המפרץ הוטל עוצר למשך יממה שלמה, במשך תקופות ארוכות. צה"ל גם הטיל עוצר לעיתים קרובות כאשר ביצע חיפושים ומעצרים.

2000-1993 : שנות תהליך השלום

בשנת 1994 החל המינהל הצבאי הישראלי להעביר פונקציות אזרחיות שונות לרשות הפלסטינית אחר הקמתה. בשנת 1995 הגדיר הסכם אוסלו 2 את הפונקציות שהועברו לרשות הפלסטינית והגדיר את החלוקה המורכבת של הגדה המערבית ורצועת עזה ל"אזורים" עליהם חל השיפוט של הרשות הפלסטינית באופן זמני. אולם, ישראל שמרה בידה את השליטה האפקטיבית והאולטימטיבית על כל האספקטים של תנועת הפלסטינים, הן בתוך השטחים והן לאורך קווי הגבול הבינלאומיים. הפיקוח על מעבר הגבול גם אפשר לישראל לפקח על היבוא והיצוא של סחורות לתוך השטחים הכבושים ומחוצה להם.

הגדה המערבית

⁹ המספר הכולל של מתנחלים הוא 380,000. מתוכם כ-5,000-6,000 חיים ברצועת עזה וכ-198,000 בגדה המערבית. השאר חיים בהתנחלויות במזרח ירושלים.

¹⁰ סעיף 49 לאמנת ג'נבה הרביעית אוסר על כוח כובש להעביר את האוכלוסייה שלו לתוך הטריטוריות שכבש.

הסכם אוסלו 2 יצר שלושה אזורים בגדה המערבית. באזור A, הייתה הרשות הפלסטינית אחראית לביטחון הפנים ולעניינים האזרחיים – למשל, בריאות וחינוך – וישראל אחראית לביטחון החיצוני. באזור B, הייתה הרשות הפלסטינית אחראית לעניינים האזרחיים והסדר הציבורי, בעוד בידי ישראל הייתה האחריות הכוללת לביטחון. באזור C, הייתה ישראל אחראית הן לעניינים האזרחיים והן לביטחון.

גבולות אזור A תוחמו כך שכללו את רוב הערים הפלסטיניות העיקריות, מחנות פליטים וכפרים. מרבית הכפרים הפלסטיניים הקטנים יותר היו באזורי B. אזור C כלל את התנחלויות ישראליות, כמה כפרים פלסטיניים, אזורים בלתי מיושבים ואדמה מעובדת. כן, כלל, למעשה את כל הכבישים הראשיים. עד שנת 2000, 97.6 אחוז מהפלסטינים בגדה המערבית גרו באזורי A ו-B, אשר כישו 18.2 אחוז ו-21.8 אחוז מכלל השטח, בהתאמה. אזור C, אשר היה תחת שליטה ישראלית מלאה, כלל 60 אחוז מהשטח, אך רק 2.4 אחוז מהאוכלוסייה הפלסטינית. כך, שבעוד ישראל שמרה על שליטה ישירה על רוב השטח, היא לא הייתה עוד צריכה לספק שירותים שכוח כובש נדרש לספק לאוכלוסייה כבושה.

אזורי A ו-B פוצלו למובלעות מבודדות שסביבן התנחלויות ישראליות וכבישים הנמצאים באזור C. דרכים ראשיות המקשרות בין ערים וכפרים באזורי A ו-B נשארו בתחום אזור C. לפיכך, שליטת ישראל באזור C מאפשרת לה לפקח על אספקטים רבים של חייהם של הפלסטינים החיים באזורי A ו-B. בשנים שלאחר חתימת הסכם העקרונות בשנת 1993, הפקיעה ישראל שטחי אדמה נרחבים מפלסטינים כדי לבנות רשת של כבישים עוקפים המחברים את ההתנחלויות הישראליות ברחבי השטחים הכבושים, אחת לשנייה ולישראל. עשרות אלפי דונמים הופקעו בנימוק של "צורך צבאי", בדרך כלל אופן זמני לתקופות קצרות, אבל לעיתים קרובות נעשה בהם שימוש להקמת מבנים קבועים, כגון "כבישים עוקפים" והתנחלויות. בחודש מאי 2002, העריך המכון למחקר יישומי בירושלים שכ-350 ק"מ של כבישים עוקפים נסללו על אדמה שהוחרמה על ידי צה"ל באמצעות צווים "זמניים" כאלו. באותה תקופת זמן, האיצה ישראל את קצב בניית ההתנחלויות בשטחים הכבושים לקצב חסר תקדים. מספר המתנחלים הישראלים עלה מ-240,000 בשנת 1993 ל-380,000 עד סוף שנת 2000.

חברון

העיר חברון נוהלה תחת הסכם נפרד, שנחתם בין ישראל לרשות הפלסטינית בשנת 1997, ואשר חילק את העיר לשני אזורים: H-1 ו-H-2. בניגוד לערים אחרות בגדה המערבית, ישראל התירה לישראלים להקים ארבע מובלעות התנחלויות בלב העיר, ליד מערת המכפלה, מקום הקדוש הן למוסלמים והן ליהודים. באזור H-1, המאוכלס ביותר מ-100,000 פלסטינים, הייתה הרשות הפלסטינית אמורה להיות אחראית לביטחון הפנים ולעניינים האזרחיים, כפי שהיה בערים אחרות בגדה המערבית. אזור H-2 כולל את מערת המכפלה וארבע מובלעות התנחלות, מאוכלס בכ-30,000 פלסטינים וכ-500 מתנחלים ישראלים. האזור נשאר תחת שליטת הצבא הישראלי.

רצועת עזה

הסכם אוסלו 2 חילק את רצועת עזה לאזורים בהם הרשות הפלסטינית תהיה אחראית לביטחון הפנים ולעניינים האזרחיים, ואזורים שיושאו תחת שליטה ישראלית – ההתנחלויות, כבישים עוקפים ואזורים בהם יש מתקנים צבאיים, ליד הגבול בין רצועת עזה ומצרים.

כ-60 אחוז מרצועת עזה היו תחת השיפוט של הרשות הפלסטינית. אזורים אלו, המאוכלסים בצפיפות, הופרדו על-ידי 17 התנחלויות ישראליות ועל-ידי כבישים עוקפים ממערב למזרח, המחברים את ההתנחלויות זו לזו ולישראל. גדר מערכת חשמלית נמתחה לאורך הצד המזרחי של רצועת עזה בצמוד לישראל, ומנעה למעשה כל יציאה בלתי-מאושרת. כך, בעוד פלסטינים מהגדה המערבית יכלו להתחמק לתוך ישראל לעבוד ללא רישיון, פלסטינים מרצועת עזה לא יכלו לעשות כך. תנועת פלסטינים ותחבורה מסחרית של סחורות לאורך כמה נקודות הצטלבות הייתה נתונה לעיתים קרובות לעיכובים במשך זמן רב בשל הביקורת הביטחונית הישראלית או בשל סגר.

תנועה לתוך ישראל, לירדן ולמצרים

השיטה לפיה נדרשים אישורים אינדיבידואלים לשם כניסה לישראל או לשם נסיעה בין הגדה המערבית ורצועת עזה בדרכים שאינן דרכי מעבר בטוח, נשארה במקומה במשך כל תקופה זו. בין השנים 1994 ו-1997, הקפיאה ישראל את האישורים לעיתים קרובות והטילה סגר כללי לתקופות ממושכות, תוך מניעה מפלסטינים מהגדה המערבית ומרצועת עזה מלהיכנס לישראל ולמזרח ירושלים. כמו בסגרים הפנימיים, סגרים כלליים הוטלו לאחר פיגועי התאבדות פלסטיניים או התגברות המתח בשטחים הכבושים. בחודשים פברואר ומרץ 1996, ביצעו תומכים של החמאס והג'יהאד האסלאמי סדרת פיגועי התאבדות בישראל והרגו 59 אזרחים ישראלים. בחודשים ספטמבר ואוקטובר 1996, 65 פלסטינים, כולל 37 חברי כוחות הביטחון הפלסטינים ו-16 חברי כוחות הביטחון הישראליים נהרגו במהלך הפגנות בשטחים הכבושים במחאה על פתיחת מנהרת הכותל. על פי דיווח משרד המתאם המיוחד של האו"ם בשטחים הכבושים (UNSCO), 82 מתוך 277 ימי עבודה פוטנציאליים אבדו בשל סגר מקיף בשנת 1996, היינו 31.9 אחוז¹¹. סגרים הדוקים תורגמו מיידית לאבטלה ועוני מוגברים.

מתחילת שנת 1998 עד סתיו שנת 2000 המצב השתפר, עם הירידה בסגרים ההדוקים (רק 24.5 ימים). חופש תנועה משופר היה גורם עיקרי בהתאוששות הכלכלה הפלסטינית. עד שנת 2000, ירדה האבטלה ל-10 אחוז. למרות שהפלסטינים נשארו תלויים במידה מסוימת בעבודה בשכר בישראל ובהתנחלויות, מידת התלות ירדה ככל שהכלכלה הפלסטינית הייתה מסוגלת להתפתח¹². אולם, ישראל המשיכה לשלוט על תנועת אנשים וסחורות דרך מעבר רפיח וגשר אלנבי, מעבר הגבול בין רצועת עזה ומצרים, ומהגדה המערבית לירדן, והמוצרים הפלסטיניים עמדו לעיתים קרובות בפני עיכובים בגבולות ובנמלים הישראליים, דבר שהביא לעליה בעלות והקטנת יכולתם להתחרות בשווקים חיצוניים.

סגרים פנימיים

הרושם הנפוץ, בקרב החברה הישראלית ובמישור הבינלאומי, היה שבתקופת שנות תהליך השלום, לאחר ההסכמים שהביאו לפריסה מחדש של הצבא הישראלי מחוץ לרוב האזורים הפלסטיניים המאוכלסים בשטחים הכבושים והקמת הרשות הפלסטינית, הפלסטינים ניהלו את חייהם במצב של "אוטונומיה" או "שלטון עצמי". אך, לא זה היה המצב.

"מימוש עקרון השלמות הטריטוריאלית, כפי שהוא מבוטא בהסכמי אוסלו, סוכל במהלך התקופה הנדונה על-ידי הגבלות ישראליות על תנועת בני אדם וסחורות בין האזורים המתקראים A, B ו-C בגדה המערבית, בין ירושלים ושאר הגדה המערבית, בין הגדה המערבית ורצועת עזה, ובין השטחים הכבושים ושאר העולם. הסדרי מעבר בטוח לא הוקמו, ולא הושג הסכם לגבי הנמל הימי ונמל-התעופה בעזה. המדיניות הישראלית של סגר כללי, שהייתה בתוקף מאז ה-30 למרץ 1993, מטילה הגבלות מפורשות על נידות סחורות ובני אדם. ישנם מחסומים ישראליים קבועים בדרכים פלסטיניות, כולל דרכי תעבורה מרכזיות, ומערכת של אישורי עבודה מובחנים בהם מחויבים עובדים, אנשי עסקים, צוותים רפואיים וחולים, סטודנטים, מאמינים דתיים, וכל הקטגוריות האחרות של פלסטינים. הגבלות על כניסה לירושלים מונעות גישה לעורק התחבורה הראשי מצפון לדרום של הגדה המערבית, דבר המצריך עיקופים ארוכים שעלותם גבוהה. סגר כללי זה הוחרף על-ידי סגרים מקיפים תקופתיים שבעטיים נשללה לחלוטין התנועה במשך 353 ימים קלנדאריים בין ה-30 למרץ 1993 ואמצע יוני 1997. מאז ה-21 במרץ 1997, כאשר בוצע פיגוע בתל אביב, ככל הנראה על-ידי החמאס, ונהרגו שלוש נשים, הוטלו סגרים מקיפים כאלו למשך 24 ימים. בימים בהם היה סגר פנימי, הייתה אסורה התנועה אפילו בתוך הגדה המערבית (בין אזורי A ו-B) במשך 27 ימים תמימים בשנת 1996. הגבלות ישראליות על תנועת סחורות ובני אדם מוטלות גם על פקידי או"ם וחומרי גלם לפרויקטים, וכתוצאה מכך נגרמים עיכובים ומתווספות עלויות לפיתוח פרויקטים בגדה המערבית ורצועת עזה וקיימת הפרעה רצינית לעבודת הסוכנויות ההומניטאריות". מזכ"ל האו"ם, יוני 1997¹³.

בכמה מקרים הטיל הצבא הישראלי מה שכונה בשם "סגרים פנימיים" בגדה המערבית, ועצרו את תנועת כל הפלסטינים בין אזורי A, B ו-C במשך ימים, לעיתים שבועות. סגרים פנימיים אלו נערכו בדרך כלל

¹¹ ר' דו"ח UNSCO על הכלכלה הפלסטינית 1997, IV, 4, טבלה 21.

¹² בשנת 1999, 34.6 אחוז מהעבודות החדשות שנוצרו עבור פלסטינים היו בישראל ובאזורים בשליטת ישראל, בהשוואה ל-56.4 אחוז בשנת 1998.

¹³ דו"ח מזכ"ל האו"ם הוגש בהתאם להחלטת האסיפה הכללית ES-10/2, מיום 26 ביוני 1997. Ref: A/ES-10/6, S/1997/494. האסיפה הכללית, מושב חירום מיוחד מס' 10. מועצת הביטחון; מועצת הביטחון, השנה ה-52. פריט סדר-יום מס' 5: פעולות ישראליות בלתי חוקיות במזרח ירושלים הכבושה, ושאר השטחים הפלסטיניים הכבושים (פסקה 22).

כתגובה להתקפות פלסטיניות על ישראלים בתוך ישראל או בתקופות של מתח שנגרמו עקב השימוש המופרז בכוח מצד הצבא הישראלי. החיים הנורמאליים נפסקו, במיוחד עבור 60 אחוז מהפלסטינים החיים באזור B, שהוא בעיקרו חקלאי. הסגר הפנימי המקיף הראשון, בחודש מרץ 1996, נמשך 21 יום¹⁴. בשנת 1997, הוטלו סה"כ 27 ימים של סגר פנימי בכל רחבי הגדה המערבית או בחלקה. בשנת 1998 הוטלו סה"כ 40 ימי סגר.

הסגרים הפנימיים מראים כיצד ישראל, למרות נסיגתה מכ-40 אחוז מהגדה המערבית, יכולה לעצור את החיים הפלסטיניים ולפגוע פגיעה אנושה בכלכלה הפלסטינית באמצעות שליטה באזורים ובכבישים הראשיים סביב המובלעות הפלסטיניות האוטונומיות-לכאורה. השימוש בעוצר, לעומת זאת, ירד לאחר הקמת הרשות הפלסטינית וישראל הסיגה בהדרגה את צבאה מרוב האזורים המאוכלסים של השטחים הכבושים. אולם, צה"ל הטיל עוצר לעיתים קרובות על פלסטינים החיים באזור H-2 של חברון.

בהתאם להכרזת העקרונות הישראלית-פלסטינית "שני הצדדים רואים את הגדה המערבית ועזה כיחידה טריטוריאלית אחת, ששלמותה תשמר במהלך תקופת הביניים"¹⁵. אולם, התקוות שהמצב החדש לאחר ההסכם יקל על הפלסטינים לפחות לנסוע בין עזה והגדה המערבית, לא התממשו. ישראל לא התירה את פתיחת כביש ה"מעבר הבטוח" בין רצועת עזה והגדה המערבית, הכלולה בהסכם הישראלי-פלסטיני לגבי רצועת עזה ויריחו, בין ה-5 במאי 1994 ועד חודש אוקטובר 1999¹⁶. השימוש ב"מעבר הבטוח" על-ידי פלסטינים נותר תלוי במתן אישורים ביטחוניים והרשאה על-ידי הרשויות הישראליות, שלעיתים קרובות סרבו לתת אישור לכך ולעיתים סגרו את ה"מעבר הבטוח". ב-6 באוקטובר 2000 נסגר ה"מעבר הבטוח" ולא נפתח מאז. עד שנת 2000, רוב הפלסטינים מתוך 1.3 המיליון החיים בעזה מעולם לא עזבו את הרצועה, אזור שגודלו רק 348 קמ"ר.

בדבריה בכנס בחודש ספטמבר 1994, אמרה עורכת הדין הישראלית תמר פלג-שרק:

הפלסטינים קיבלו תחומי אחריות רבים... אך אין להם את הכוחות הנחוצים להפעיל תחומי אחריות אלו. נראה שישראל, למרות ההתפרסות-מחדש, שולטת בחייהם של תושבי עזה ותפקוד החברה שלהם... הרשות הפלסטינית נטלה אחריות על החינוך, אך עדיין למעלה מ-1,000 סטודנטים הרוצים ללמוד באוניברסיטאות בגדה המערבית תלויים בצה"ל לשם קבלת אישור יציאה.... הכלכלה בעזה היא באחריות הרשות הפלסטינית, אך עובדים מעזה אינם יכולים להחזיק במקומות העבודה שלהם בישראל, תוצרת חקלאית המיוצרת בעזה אינה יכולה להיות מיוצאת ומומחים אינם מורשים לבקר את רצועת עזה וכו', אלא אם האישורים הרלבנטיים ניתנים על-ידי הרשויות הישראליות"¹⁷.

באותו כנס, ציין אהרון בק, מנהל הפיתוח ב"בצלם" כי:

"ראינו תהליך מתמשך של הטרדה, עיכובים ביורוקרטים וסירוב לתת את האישורים האלו, כשברוך כלל ניתנו לכך סיבות ביטחוניות, ואנו מאמינים שבאמצעים אלו של הטרדה משתמשים כוחות הביטחון הישראליים ככלים לאיום, סחיטה וכפייה"¹⁸.

ההגבלות הנוכחיות

למרות שההחרפה בהגבלות על תנועת הפלסטינים בשטחים הכבושים היא ברובה תגובה לאינתיפאדה הנוכחית, עוד לפני פריצתה היו ההגבלות כבר בעלות משמעות בקביעת איכות חייהם של הפלסטינים ופיתוח כלכלתם. ההגבלות תרמו לאובדן התקוות לשיפור בחיי היומיום והציפיות לעתיד, שעלו בעקבות תהליך השלום. הפלסטינים מצאו שהחירות החדשה שלהם אינה יוצאת מעבר לגבולות מחנות הפליטים

¹⁴ הסגר בא בעקבות ארבעה פיגועי התאבדות של החמאס והג'יהאד האיסלמי, בהם נהרגו 59 בני אדם.

¹⁵ סעיף IV בהצהרת העקרונות לגבי הסדרי ממשל-ביניים עצמי שנחתם על-ידי שני הצדדים ב-13 בספטמבר 1993.

¹⁶ ההוראה להקמת ה"מעבר הבטוח" נכללה בהסכם הישראלי-פלסטיני לגבי רצועת עזה ואזור יריחו (הפרוטוקול בנוגע לנסגרות כוחות צבא ישראליים והסדרי בטחון) שנחתם על-ידי שני הצדדים בקהיר ב-5 במאי 1994. ההוראה נקבעה מחדש ופורטה בסעיף 10 (מעבר בטוח) של הסכם הביניים הישראלי-פלסטיני לגבי הגדה המערבית ורצועת עזה, שנחתם על ידי שני הצדדים בווינגטון הבריה (ארה"ב) ב-28 בספטמבר 1995.

¹⁷ מאמר שהוגש בכנס שאורגן על-ידי המרכז לאכיפת זכויות אדם בינלאומיות ונערך על ידי Pax Christi International בירושלים ב-17-18 בספטמבר 1994. אכיפת זכויות אדם בינלאומיות: המקרה של השטחים הפלסטיניים הכבושים בתקופת

המעבר (CHRE, ירושלים 1996), עמ' 17.

¹⁸ שם, בעמ' 52.

הצפופים-מדי והמובלעות המבודדות, בעוד חיילים ישראלים הרחיבו וחיזקו את שליטתם באזור הסובב, ובמשאבים.

הידוק הסגרים בגדה המערבית

ב-3 באוקטובר 2002, הסביר שר הביטחון הישראלי דאז, בנימין בן אליעזר, את מדיניות צה"ל לגבי סגרים פנימיים בכנסת: "ההנחיות של המפקד הצבאי הן להקפיד את כל התנועה בכבישי הגדה המערבית, כולל מוניות, אוטובוסים, מכוניות פרטיות ואחרים בהתאם לצרכי הביטחון".

לדברי הצבא הישראלי, הכבישים העיקריים בגדה המערבית נועדו למכוניות ישראליות, המזוהות באופן בולט באמצעות לוחיות זיהוי צהובות, ורכבים צבאיים. רכבים פלסטיניים, המזוהים על-ידי לוחיות זיהוי ירוקות, אסורים בנסיעה בכבישים אלו. בשנים האחרונות נציגי אמנסטי אינטרנשיונל כמעט ולא ראו מכוניות הנושאות לוחיות זיהוי ירוקות בכבישים הראשיים, מלבד כמה מוניות. פלסטינים נראו לעיתים קרובות כשהם נוהגים בעגלות רתומות לחמורים או אתונות, דבר שהיה מראה נדיר לפני שלוש שנים.

אישורים: פלסטינים רשאים לבקש אישורים לנסוע ברכבים פרטיים בין ערי הגדה המערבית. הבסיס החוקי לשיטה חדשה זו, הקטגוריות של בני האדם להם מותר לקבל אישורים והפרוצדורות להגשת הבקשה, אינם ברורים. חודשים לאחר שפלסטינים נדרשו להשיג אישורים כאלו ולמרות כמה בקשות מצד UNSCO ודיפלומטים, עדיין לא העבירו השלטונות הישראליים העתק של כללים לקבלת האישורים או פרוצדורות, בכתב. עמית צוקרמן, סגן היועמ"ש למפקד הצבאי בגדה המערבית, הודיע בעל פה לאגודה לזכויות האזרח בישראל שרופאים ועובדי ארגונים בינ"ל רשאים לקבל אישורים. פקיד אחר של צה"ל הודיע לאגודה לזכויות האזרח שסוחרים, רופאים, מורים, עובדי המנהל האזרחי ועובדים של ארגונים בינלאומיים, רשאים לקבל אישור.

כמה פלסטינים מקבוצות אלו קיבלו אישורים לאחר עיכובים מרובים, ואילו אחרים סורבו ללא הסבר, או מטעמים "ביטחוניים". אישורים ניתנים בדרך כלל רק לתקופות קצובות של חודש ימים, והם תקפים רק לנסיעה בימים מסוימים ובשעות מסוימות (בדרך כלל בימי חול, מחמש בבוקר עד שבע בערב). כאשר מוטל עוצר ואז לא ניתן להשתמש באישורים. במקרים אחרים מונעים חיילים ישראלים באופן שרירותי את מעבר נושאי האישור. ארגוני זכויות אדם ישראלים התערבו לעיתים קרובות במקרים בהם חיילים ישראלים סרבו לתת מעבר לנהגים הנושאים מצרכים חיוניים, כגון מזון ומים, אף כי היו בעלי רישיון תקף. פלסטינים רבים חוששים להגיש בקשה לאישור מחשש למתן תוקף, בדרך זו, לשיטה שרירותית אותה הם רואים כבלתי חוקית לחלוטין. בנוסף, הם מסרבים להגיש בקשות משום שלדבריהם בעבר נעשה שימוש בשיטת האישורים על ידי הצבא והמודיעין הישראלי כאמצעי לגיוס "משתפי פעולה". חלק ממחזיקי האישורים חוששים לנסוע משום שמכיוון שלמכוניות פלסטיניות (אותן ניתן לזהות ממרחק בשל לוחית הזיהוי הירוקה) אסור לנסוע בכבישים הראשיים וחיילים רשאים לירות במכוניות ממרחק, בלי להתקרב ולבדוק האם יש להם אישור נסיעה בכבישים אלו או לא.

"כל פעם שאני נוהג בכבישים אלו ורואה טנק במרחק אני תוהה אם אצליח להגיע הביתה לראות את ילדי שוב. יש לי אישור בתוקף לחודש, אבל אם חיילים יירו בי ואהרג, האישור לא יעזור לי או למשפחתי. הם תמיד יכולים לומר שהייתי טרוריסט או שעשיתי משהו חשוד שגרם להם לחשוב שהיוויתי סכנה. וגם אם הם יודו שעשו שגיאה ויתנצלו מה זה יעזור אם אני מת? לכן אני מנסה להימנע מלנסוע ככל שאפשר" (עורך דין לענייני זכויות אדם, לנציגי אמנסטי אינטרנשיונל, נובמבר 2002).

בקשות לאישורים נדחות לעיתים קרובות ללא הסבר, אפילו לצורך הליכה ברגל ואפילו במקרי חירום. בחודש יולי 2003 יצר הארגון הישראלי "רופאים לזכויות אדם" קשר עם מתאם פעולות הממשלה בשטחים ובקש שיותיר לסעד חארוף לנסוע מביתו בכפר אודליה לעיר הקרובה שכם – מרחק שבעה קילומטרים – כדי לבקר את בנו בן ה-5 בבית החולים. ההיתר ניתן רק לאחר שהארגון פנה לתקשורת ואיים לעתור לבג"צ¹⁹.

במהלך ביקור בחודש מאי 2003 ראו נציגי אמנסטי אינטרנשיונל פלסטינים מכפרים סובבים שהכניסה נאסרה עליהם במחסום חוורה, בכניסה לשכם ובמחסום בכניסה לקלקיליה.

¹⁹ ר': "המעבר מאודליה לשכם – סיכון בטחוני לישראל?", עדכון "רופאים לזכויות אדם", 17 ביולי 2003.

ב-2 בנובמבר 2002, נסעו שני נציגים של אמנסטי אינטרנשיונל מחברון לירושלים דרך הכביש המשמש רכבים פלסטינים. הנסיעה, שהייתה אמורה לקחת 20-30 דקות בכביש הראשי, לקחה שלוש ורבע שעות ונדרשה החלפת רכבים חמש פעמים. בכל נקודה בה הכביש נחסם לרכבים היה על הנוסעים לצאת, לעבור ברגל תלולית עפר או לעקוף קוביות בטון ולהיכנס לאוטובוס או מונית אחרים בצד השני. אורך הנסיעה נבע רק מהעיקופים הכפויים סביב כבישים סגורים ואזורים אסורים, מאחר ובאותו יום [הנוסעים] לא נבדקו במחסומי הצבא לאורך הדרך. כאשר הנוסעים נבדקים וצריכים לחכות כדי לעבור במחסומים, הנסיעה לוקחת אפילו זמן רב יותר.

מחסומים פיזיים: הצבא הישראלי שולט בתנועה לתוך הערים הראשיות וכפרים רבים בגדה המערבית, והיציאה מהם, על-ידי הקמת מחסומים בכבישים ראשיים ומשניים ועל-ידי חסימת דרכים אחרות באמצעות מכשולים מעפר וקוביות בטון. בשנה האחרונה, במיוחד, החל הצבא בחפירת תעלות עמוקות על מנת למנוע מפלסטינים לפתוח דרכים סגורות. במשך חודשי החורף, גשם ובוץ ממלאים את התעלות והופכים את שוליהן לחלקלקים. הצבא אף מפנה לעיתים את הביוב לתוך החפירות כדי להכשיל את המעבר אף של הולכי הרגל הזריזים ביותר. כפרים הסמוכים להתנחלויות ישראליות או לכבישים בהם נוסעים מתנחלים נותקו יותר מאחרים. חלק מהכפרים כותרו לחלוטין באמצעות סוללות עפר, קוביות בטון ותעלות, תוך מניעה מוחלטת של גישה באמצעות רכבים, אפילו אמבולנסים ומיכליות הנושאים אספקת מים חיונית. גם המעבר ברגל אינו קל. אף לצעירים ובריאים לא קל לטפס במעלה ובמורד תלוליות העפר תוך נשיאת סלי קניות וילדים קטנים. עבור אלו הנושאים פריטים כבדים או מסורבלים וכן עבור זקנים ונכים, המטלה היא פשוט בלתי אפשרית.

בשנת 2000 עתרו הארגונים, "רופאים לזכויות אדם" והסוהר האדום הפלסטיני לבית המשפט בבקשה להוציא צו האוסר על הקמת מכשולי דרכים כאלו. הממשלה הישראלית הכחישה שכפרים כלשהם נחסמו לחלוטין באמצעות מכשולים פיזיים ובג"צ דחה את העתירה. בג"צ קבע כי: *"יתרה מזאת, אם, כפי שנטען על-ידי העותר, יש תא גיאוגרפי שהוא באמת מבודד לחלוטין באמצעות מחסומי דרכים, בניגוד למדיניות, המשיבים מעוניינים לדעת זאת, ואפילו בקשו מהעותר להודיע להם על כך במהלך הדיונים, והם לקחו על עצמם להבהיר ולטפל במקרה כפי שחוץ... בית המשפט מאמין שזוהי אכן הדרך הנכונה שהעותר צריך לנקוט בה: להגיש תלונות ספציפיות לגבי מקרים ספציפיים בהן הפרוצדורות אינן נשמרות, ולאפשר למשיבים להבהיר ולעבד תלונות כאלו"*²⁰.

במקרה אחר, הגיש ארגון "רופאים לזכויות אדם" תלונה על כך שהכפרים בורקין ואל-דיק באזור שכס נחסמו באופן הסותר את התחייבותה של ממשלת ישראל בפני בית הדין הגבוה לצדק. תשובת יועץ שר הביטחון מר חיים ישראלי במכתב לר"א הייתה: *"מצאנו כי אמנם דרך הגישה לכפרים בורקין ואל-דיק חסומה, וכך גם הדרך הסלולה שבין שני הכפרים... עם זאת יודגש כי הגבלות תנועה אלה לא נעשו בשרירות לב, אלא מטעמים ביטחוניים מובהקים"* הוא יעץ לתושבים להשתמש בדרך העפר המחברת את בורקין וסלפיט. לאחר חקירה, מצא ארגון "רופאים לזכויות אדם" שלרוב תושבי האזור לא הייתה גישה לרכבים בעלי הנעה קדמית, שהיו הדרך היחידה בה היה ניתן להשתמש בדרך עפר זו.

בכמה כפרים, פתחו פלסטינים דרכים מאולתרות, אבל הצבא הישראלי חוזר וחוסם דרכים אלו לעיתים קרובות. בעונות הגשומות אפילו אותן דרכים שלא נחסמו על-ידי הצבא הופכות בלתי-שמישות, מלבד אולי על-ידי רכבים בעלי הנעה קדמית – שאינם זמינים למרבית הפלסטינים.

קהילות מרוחקות שנתקו

בכפר אל-גיעבה, קהילה מרוחקת של 800 נפשות במחוז בית לחם, יש בית ספר ומרפאה. המרפאה נפתחת בממוצע רק פעם בחודש משום שנמנע מהרופא להגיע לכפר בשל סגרים. אל-גיעבה קרוב לקו התפר (הגבול בין ישראל והגדה המערבית) והנו הכפר הפלסטיני היחיד בכביש 367 בין גוש עציון וישראל. הכפר סגור באמצעות מחסום צבאי ועל ידי שלוש התנחלויות: בת עין, נחלת גבעות וביתר עילית. מאז חודש אפריל 2001, אסר צה"ל על תושבי הכפר לנהוג במכוניות בכביש 367, בו נוהגים המתנחלים, למרות שזו הדרך הראשית אל מחוץ לכפר. דבר זה מונע מהם לנסוע מזרחה לבית לחם. הדרך מדרום לצורף, הנותנת גישה לחברון, חסומה. תושבי הכפר פתחו דרך עפר באורך שני קילומטרים, המובילה בכיוון צפון-מערב אל עבר הכפר נהלין. דרך זו מספקת גישה לבית לחם. מעת לעת, מונעים החיילים מהתושבים את השימוש בדרך זו, גם כן.

²⁰ בג"צ 9242/2000 רופאים לזכויות אדם נ' שר הביטחון ואח' בעניין מניעת חופש תנועה בגדה המערבית.

במחסומים, קצב בדיקת המכוניות או הולכי הרגל נעשה לעיתים קרובות לאט, לעיתים תוך עצירת שטף התנועה, לעיתים החיילים מסרבים אף לבדוק תעודות זהות, ללא כל הסבר. לפעמים, נוצרות התקהלויות במחסומים והחיילים יורים באוויר או זורקים רימוני הלם או גז מדמיע, כדי לפזר אותם. הטלת סגר פנימי נעשית לעיתים תכופות בדרך שרירותית. העובדה שהחיילים נהנים משיקול דעת נרחב ואינדיבידואלי להתיר או לאסור על תנועת פלסטינים, חותרת תחת טענת הרשויות הישראליות שסגר פנימי הוא מערכת רציונאלית של פיקוח, המבוססת על צרכי בטחון בלבד.

סגרים שרירותיים

ב-2 באוגוסט 2002, מצאו שני נציגים של אמנסטי אינטרנשיונל שנסעו לגנין שמחסום ג'למה סגור. חייל איים לירות באחד הנציגים ששאל מתי המחסום ייפתח. טור ארוך של רכבים ממתנינים נוצר במהלך השעה שלאחר מכן. החיילים התירו לשני נציגים לעבור, אבל לא למונית שלהם, ואמרו להם שהם צריכים להודות על כך שרכב אחד נוסף הורשה לעבור עמם כך שיוכלו לקבל טרמפ לעיר. אף רכב אחר לא נבדק או אף קיבל אישור להתקרב למחסום.

ב-12 באוקטובר נסע נציג של אמנסטי אינטרנשיונל לגנין מקלנדיה, מצפון לירושלים, במונית משותפת אשר נסעה בדרך עוקפת כדי להגיע לכביש מס' 90, כביש בקעת הירדן. במחסום דרומה מהתנחלות יפית, בדק חייל את תעודות הזהות של כל הנוסעים וללא הסבר הורה לנהג המונית לחזור על עקבותיו. הנהג ניסה להגיע לכביש מקביל, כביש מס' 508. במחסום של צה"ל ליד התנחלות מעלה אפריים שאל חייל כל נוסע היכן הוא גר, בדק את הרכב, והתיר לו להמשיך בדרכו.

ב-25 באוקטובר ניהלו נציגי הארגון משא ומתן במחסום צבאי נייד בבקשה לתת מעבר לשכם לחוקר זכויות אדם פלסטיני שלא הותר לו להיכנס לעיר מזה זמן מה. המחסום הוצב על הכביש המקשר את הכפר בית פוריק לשכם, ליד כביש עוקף בו נעשה שימוש על ידי מתנחלים מההתנחלויות הסמוכות, איתמר ואלון מורה. החייל התיר לו לעבור, אבל לא הרשה לאף אחד אחר לעבור. עשרות פלסטינים חיכו בשמש לעיתים עד שלוש שעות. בהזדמנות אחת החייל דרך את נשקו ואיים לירות בכמה אנשים שהתקדמו כמה צעדים קדימה. ביניהם היו אישה זקנה, שנתמכה על ידי שני אנשים, ושתי נשים עם תינוקות בזרועותיהם. כחמש דקות לאחר מכן, ללא שהתקשר עם מישהו ברדיו או בטלפון (דבר המצביע על כך שלא קיבל כל הנחיות להסיר את המחסום), נכנס החייל בחזרה לגמ"ש והרכב נסע לדרכו בפתאומיות, תוך השארת הכביש פתוח למעבר הפלסטינים שחיכו שם במשך שעות.

ב-2 בנובמבר היו שני נציגים של אמנסטי אינטרנשיונל בחברון בדרכם לבית החולים, שהיה במרחק של כ-500 מטרים מהם, כאשר קבוצה של חיילים ישראלים סגרה לפתע את הכביש להולכי רגל. כאשר הנציגים שאלו כיצד יוכלו להגיע לבית החולים הצביע חייל על דרך עפר שנמשכה במקביל לכביש ולאורכה הלכו מספר אנשים, כשהם מתכופפים לעבור מתחת לענפי העצים הנמוכים. החייל אמר "עשו כמוהם". לא נראתה כל סיבה ביטחונית לסגירת הכביש בעוד ניתן לאנשים לעבור באי-נוחות בשביל שבצד הדרך.

כאשר מחסומים מאוישים אינם נפתחים להולכי רגל, אנשים יכולים לנסות לעקוף את המחסום. עם החרפת ההגבלות על התנועה, הפכו דרכים עוקפות אלו ארוכות יותר, העשויות להגיע עד מיילים רבים, לעיתים לאורך שבילים מעל או סביב גבעות תלולות. אך בעיקופים אלו טמון גם הסיכון שהם יופנו חזרה על עקבותיהם, יוטרדו, או אף יהוו מטרה לירי. אף במקרים הטובים ביותר, עיקופים כאלו קשים או בלתי אפשריים עבור אנשים חולים, זקנים או אלו הנושאים חבילות כבדות או ילדים קטנים.

תנועת סחורות נהייתה יותר ויותר מסובכת. מאז חודש אפריל 2002, מנע הצבא הישראלי ממשאיות פלסטיניות לנסוע בין הערים בגדה המערבית. הגדה המערבית חולקה לשמונה אזורים – חברון, בית לחם, יריחו, רמאללה, שכם, קלקיליה, טול כרם וגנין. לכל אחד מאזורים אלו יועדה צומת מסחרית בה סחורות מועברות, תחת פיקוחם של חיילים ישראלים, ממשאית בצד אחד של המחסום, למשאית בצד האחר של המחסום. פרוצדורה זו ידועה כשיטת "גב-אל-גב". כאשר המחסומים פתוחים, לעיתים על הנהגים להמתין במשך שעות. כתוצאה מנקיטת אמצעים אלו חלה עליה דרמטית במשך זמן התובלה ובעלותה, מאחר וצריך להשתמש בכמה רכבים ונהגים, וכן באנשים נוספים, לשם פריקה וטעינה של הסחורה בכל מחסום. בנוסף, הטיפול החוזר ונשנה בסחורות וזמן ההמתנה הממושך גורמים לטובין רבים, במיוחד תוצרת חקלאית, להירקב או להיזקק.

הטלת עוצר

בשלוש השנים האחרונות, שם הצבא הישראלי כפרים רבים באזורים B ו-C תחת עוצר למשך יממה שלמה, ואת אזור H-2 בחברון וערים אחרות בגדה המערבית שם תחת עוצר ממושך. בחברון, העיר היחידה

בגדה המערבית בה מתנחלים ישראלים חיים בתוך העיר, הגבלות כאלו חלות רק על התושבים הפלסטינים. חמש מאות המתנחלים הישראליים באזור H-2 רשאים לעזוב את בתיהם ללא הגבלה²¹. לאחר שהצבא הישראלי תפס מחדש את השליטה בשש הערים הגדולות בגדה המערבית – טול כרם, קלקיליה, ג'נין, שכם, רמאללה ובית לחם, בחודשים מרץ ואפריל 2002 - הוטל עוצר למשך יממה שלמה במשך ימים ובמקרים מסוימים למשך שבועות. תושבים הוגבלו לתחום בתיהם ונאסרה תנועה מחוץ לבתים. הצבא הפסיק כמעט לחלוטין את תפקודם של מספקי-שירותים ואמבולנסים, גם אם אלה ניסו לתאם פעולות מראש עם הצבא. מזמן לזמן, הוסר העוצר למשך כמה שעות כדי לאפשר לפלסטינים לרכוש מצרכים חיוניים. בית לחם הייתה תחת עוצר במשך 40 ימים רצופים.

צה"ל תפס שליטה מחדש בערים אלו ובחברון, בחודש יוני 2002, והשאיר נוכחות קבועה בטול כרם, ג'נין, שכם ורמאללה ונוכחות-לסירוגין בקלקיליה ואזור H-1 בחברון ובבית לחם. כאשר צה"ל נמצא בערים המרכזיות, הוא לעיתים קרובות מטיל משטר עוצר למשך יממה שלמה. לדברי משרד מתאם העניינים ההומניטאריים (OCHA), ב-9 ביולי 2002, הייתה כמחצית האוכלוסייה של הגדה המערבית – כ-900,000 מתוך 2.2 מיליון פלסטינים, תחת עוצר ב-71 מקומות שונים. בתחילת חודש יוני 2003, יותר מ-250,000 פלסטינים היו תחת עוצר ובתחילת חודש יולי המספר היה 150,000 לערך.

בדרך כלל, צה"ל מציג לוח זמנים כדי לאפשר תנועה אזרחית במשך כמה שעות במהלך היום. אולם, הפוגה כזו מבוטלת לעיתים קרובות ללא הודעה מראש. שכם הייתה תחת עוצר יותר מאשר כל עיר אחרת, ונשארה תחת עוצר מלא במשך חמישה חודשים לאחר ה-21 ביוני 2002, מלבד חודש אחד שבו הייתה תחת עוצר-לילה בלבד.

החרפת הסגר ברצועת עזה

בשני הכבישים הראשיים החוצים את רצועת עזה מצפון לדרום, כביש החוף וכביש סלאח-א-דין (כביש מס' 4), תלויה תנועתם של 1.2 מיליון פלסטינים בתנועתם של כ-5,000 מתנחלים ישראלים. מאז חודש אוקטובר 2000, סגורים קטעים משני כבישים אלו ליד התנחלויות ישראליות לחלוטין או חלקית באמצעות הצבא הישראלי. כביש החוף, הנמשך מדרום לדיר אל-בלח עד הגבול המצרי סגור לתנועה שוטפת ורק הפלסטינים החיים בתוך השטח הצבאי הסגור של אל-מאוואסי יכולים לעשות בו שימוש. בצפון, סגור כביש החוף למעבר פלסטינים ליד התחלויות דוגית ואלי סיני. בין שתי נקודות אלו, קיים סגר קבוע, ובנוסף על כך הכביש סגור לעיתים קרובות באזור התנחלות נצרים.

הקטע בכביש סאלח-א-דין העובר דרך ההתנחלות הישראלית כפר דרום נסגר לחלוטין לתנועה פלסטינית, הנדרשת עתה לעקוף את כפר דרום על-ידי נסיעה דרך העיר דיר אל באלח. שני מחסומי צבא קבועים בכביש סאלח-א-דין, בצומת כיסופים וצומת גוש קטיף, נותנים למתנחלים ישראלים גישה בלתי מוגבלת להתנחלות כפר דרום בצפון, התנחלויות גוש קטיף במערב ולישראל במזרח. תנועה פלסטינית וישראלית מופרדת בקטע הכביש בין שני הצמתים באמצעות בלוקי בטון, אבל בצד הפלסטיני מותר רק לטור מכוניות אחד לעבור ברגע נתון, דבר הגורם לעיכובים תכופים, לעיתים של כמה שעות, במיוחד בשעות העומס. לעיתים פתח צה"ל את המחסומים רק לחצי שעה בבוקר ושוב לחצי שעה אחרי הצהריים, ובזמנים אחרים נסגרו המחסומים לחלוטין, לעיתים לכמה ימים. רכבים ונוסעים פלסטיניים נתקעו בין שני המחסומים למשך שעות, כשאינם מסוגלים אפילו לצאת ממכוניותיהם שמא יירו. שלא כמו המחסומים בגדה המערבית, אסור לחצות או אפילו להתקרב למחסומים ברגל. הצבא הישראלי דרש נוכחות מינימום של שני אנשים (לאחר מכן שלושה) בכל מכונית ועלול לירות ברכב המנסה לעבור אם בו נהג בלבד (ההיגיון ה"בטחוני" הוא שמחבלים מתאבדים נוהגים לפעול לבד). נהגים בודדים חייבים לקחת עמם נוסעים, שאף הם צריכים לחצות את המחסום, או לתת שקל או שניים לילד שיסע עמם במכונית לצד השני של המחסום.

לכודים בין מחסומים

²¹ בשנת 2002 היה עוצר מלא באזור H-2 למשך 79 ימים] ועוצר חלקי באזור זה למשך 103 ימים. לאחר הכיבוש מחדש של צה"ל את אזור H-1 בנובמבר 2002, הוטל עוצר מלא באזור זה למשך 15 ימים ועוצר חלקי למשך 35 ימים. בחודשיים הראשונים של שנת 2003, היה עוצר מלא באזור H-2 למשך 36 ימים ועוצר חלקי למשך 24 ימים, בעוד באזור H-1 הוטל עוצר מלא למשך 10 ימים ועוצר חלקי למשך 46 ימים. ביוני הוטל עוצר מלא באזור H-1 למשך 22 ימים ועוצר חלקי למשך 31 ימים.

"על מנת לנסוע 30 קילומטרים, אל העבודה ובחזרה, אני מבזבז בממוצע שש שעות ליום בשל העיכובים במחסומי אל-מטחין ואבו הולי. לפני בניית הגשר, הייתה דרך בה נסעו המתנחלים, שחצתה את דרך סאלח-א-דין כאן. עתה כשהגשר נפתח, אני לא רואה כל מתנחלים בכביש. אין שום סיבה לעכב את התנועה בין צפון ודרום רצועת עזה. הסיבה היחידה לכך היא להקשות על חייהם של פלסטינים. כל היום, רוב הזמן מחשבותינו הן על הדרך, ואנו שואלים את עצמנו: "האם היא פתוחה? האם היא סגורה?"

"יום אחד בחודש אוקטובר 2002, עזבתי את ביתי בשעה 6 בבוקר ללכת לעבודה. המחסום הראשון נפתח בשבע בבוקר. לאחר שעברתי דרכו, הבנתי שהמחסום השני סגור והייתי תקוע. בהתחלה חשבתי שהחיילים רצו לבדוק את המכוניות אבל במשך שלוש שעות אף חייל לא התקרב למכונית. היו חיילים שהסתובבו באזור, וכן טנקים וגייפים שנסעו הלך ושוב. כאשר החיילים ראו אדם יוצא ממכונית, הם היו מתחילים לירות מרכב משוריין ולהורות לאדם לחזור למכונית. היה חס מאוד. שני רכבים לפני היה אוטובוס מלא ילדים בגילאי שש עד שמונה.

"בשעה עשר בבוקר לערך רבים מאיתנו יצאו ממכוניותינו והלכו לדבר עם אחד החיילים. ביקשנו ממנו לתת לילדים לצאת מהאוטובוס. הוא צעק "תשתקו!" חזרנו למכוניותינו. בשעה 11 בבוקר לערך החיילים התחילו לבדוק את כל המכוניות. הם היו מסתכלים פנימה ומבקשים מהנוסעים לצאת ולעמוד לצד הכביש. לגברים הורו להרים את חולצותיהם. החיילים בדקו את תעודות הזהות של הנוסעים והורו להם לחזור למכוניותיהם. הבדיקות נמשכו בערך עד הצהריים, אז ביקשנו מים עבור הילדים. רכב משוריין חזר, והביא חביות מים. קציני שבי"כ באו ובדקו כל מכונית. היינו צריכים לצאת שוב והם בדקו מחדש את תעודות הזהות שלנו. כמה אנשים נלקחו לתחקור בגייפ. שני אנשים נעצרו ואולצו לשבת בשמש החמה על החול. התהליך נמשך עד בערך 3 אחר הצהריים. אנשים רבים צעדו למחסום אבו הולי וביקשו מזון. החיילים הביאו מזון. אבל אנו סירבנו לזווג ודרשנו שיותר לנשים ולילדים לעבור דרך המחסום. חייל באו ושאל אותנו מה אנו רוצים. אמרנו לו שאנו רוצים ללכת הביתה. הוא אמר "אני ארשה לכם לנסוע, אבל רק לעזה, לא לחאן יוניס". הם פתחו את הכביש בערך בשעה 4 אחר הצהריים לרכבים לכיוון עזה. אבל אז המשרד שלי כבר היה סגור ורציתי לחזור לחאן יוניס. הם פתחו את הדרך לחאן יוניס בערך בחמש וחצי אחר הצהריים, וחזרתי הביתה.

חסאן אבו חטב, בן 43, עובד ציבור החי בחאן יוניס ונוסע לעבודה באגף הדיג במשרד החקלאות של הרשות הפלסטינית בעיר עזה, ששה ימים בשבוע. אם המחסומים סגורים, הוא אינו יכול לחזור הביתה ונאלץ לישון בדירה שנשכרה על-ידי אגף הדיג עבור עובדיו מדרום רצועת עזה.

עד שנת 2002, עוכבה תנועה פלסטינית באופן שגרתי, בעוד למכוניות של מתנחלים ישראלים או לרכבים צבאיים ניתנת עדיפות בחציית כביש סאלח א-דין בין התנחלויות גוש קטיף וישראל, במעקף ממזרח למערב, האסור בנסיעה לפלסטינים. באביב שנת 2002 פתח הצבא הישראלי גשר (עילי) מעל דרך סאלח-א-דין לשימוש בלבדי של מתנחלים וחיילים הנוסעים בין ההתנחלות וישראל. בתיאוריה, היה זה אמור להביא לסוף הסגר בצומת (מאחר ומתנחלים נסעו דרך הגשר העילי ולא דרך הצומת), אך למעשה, נמשך הסגר בצומת והעיכובים נמשכו.

במשך רוב הזמן בשלוש השנים האחרונות, הייתה צומת שוהדה/נצרים על כביש סאלח-א-דין מדרום לעיר עזה חסומה על ידי הצבא הישראלי. הצבא ניתק לעיתים קרובות חלקים צפוניים, מרכזיים ודרומיים של רצועת עזה זה מזה על-ידי סגירת כביש החוף וכביש סאלח-א-דין ליד התנחלויות נצרים וגוש קטיף. בדרום, הכביש בין רפיח וחאן יוניס (הידוע כ"דרך המערבית") היה גם כן חסום בקטע שבין התנחלויות גוש קטיף ומורג.

בשל שטחה הקטן של רצועת עזה – 50 ק"מ לאורך ו-3 עד 10 ק"מ לרוחב – יכלו רבים לגור בדרום הרצועה ולעבוד בצפונה, או ההפך, מאחר ונסיעה לאורך הרצועה לקחה לא יותר מאשר חצי שעה. עם ההחרפה בהגבלות על התנועה בשלוש השנים האחרונות, נאלצו רבים לעבור לגור קרוב יותר למקומות עבודתם כדי להימנע מהעיכובים הממושכים במחסומים ומהסיכון להיתקע בצד הלא נכון של כביש חסום או מחסום סגור. אולם, פתרון זה אינו אפשרי כאשר בני משפחה עובדים במקומות שונים ברצועה. אחרים, אינם יכולים להרשות לעצמם לעבור דירה.

בחודש יוני 2003, לאחר הסכם בין ממשלת ישראל והרשות הפלסטינית, החל הצבא הישראלי להתיר מעבר בלתי מוגבל של פלסטינים בשלושת הצמתים המוזכרים לעיל.

שטחים צבאיים סגורים ברצועת עזה

בנוסף על האמור לעיל, סגרים והגבלות אחרות על תנועת פלסטינים ברצועת עזה, מיסד הצבא הישראלי את המצור על שלוש קהילות פלסטיניות החיות ליד התנחלויות ישראליות. שלושת אזורים אלו – אל-מאוואסי, אל-סאיפה והאזור בין ההתנחלות העיקרית של כפר דרום וחממותיה – הוכרזו שטח צבאי סגור.²² קהילות אלו נגישות רק לפלסטינים החיים שם, מלבד מקרים חריגים נדירים. לתושבים ניתן להיכנס ולצאת מהאזורים רק ברגל ורק בין זמנים ספציפיים, אך לעיתים הצבא מונע מכל התושבים לעזוב או לחזור לאזורים במשך ימים שלמים. ההגבלות המעיקות בתוך אזורים אלו, מרחיקות את התושבים מההתנחלויות הישראליות הסמוכות, ובדרך כלל גם מוטל עוצר משעות הערב עד השחר.

יבולים נרקבים, מחירי המוצרים המקומיים מתמוטטים

סעיד אל-אחא, בן 46, נשוי ואב ל-9 ילדים. הוא בעל 50 דונמים של אדמה בצפון אל-מאוואסי, בתחום השיפוט של עיריית חאן יוניס. הוא מגדל גויאבות כיבול עיקרי, ירקות, לימונים, תפוזים ותמרים. התנובה מאדמתו ירדה מאז שאסר צה"ל על הכנסת דשן לאל-מאוואסי. לפני האינתיפאדה הוא היה גורף רווח של \$15,000. בשנת 2002 הרוויח \$1,000. גויאבות היו מיוצאות מעזה לישראל, לגדה המערבית ולירדן. עתה כמעט בלתי אפשרי לשלוח את התוצרת אפילו לגדה המערבית. המחירים התמוטטו בגלל שהשוק בעזה מוצף בגויאבות בעת בה הביקוש מצד המקומיים קטן, בשל אבדן מקומות העבודה שלהם ואבדן הכנסה. לפני האינתיפאדה, קופסה של 15 קילו גויאבות הניבה 50-60 ש"ח (כ-10-12\$). המחיר ירד מאז ל-12-15 ש"ח (כ-2.5-3\$). לעיתים קרובות התוצרת מעוכבת, בהמתנה לחציית מחסום סופה במשך יומיים או שלושה. התוצרת, שאינה עוד טרייה, נמכרת רק ב-1 ש"ח (כ-0.20\$) לקופסה. במקביל, צריך סעיד אל-אחא לכסות את ההוצאות השוטפות של משקו. הוא משלם \$600 לדלק, ההוצאה העיקרית שלו, לתפעול משאבות מים לאדמתו. בחזית ביתו של סעיד אל-אחא הייתה ערימה גדולה של תמרים רקובים. הם נקטפו כדי להימכר בשוק בחאן יוניס, אך הוא לא היה יכול להובילם אל מעבר למחסום סופה.

בעוד המחירים של התוצרת המקומית מתמוטטים בשל העדר גישה לשווקים, מחירי הסחורות מחוץ לאזורים, עולים באופן חד. למשל, בכפר שבו כל דרכי הגישה נחסמו על-ידי הצבא הישראלי ולכן לא היה נגיש באמצעות רכב, שק של 50 ק"ג קמח עולה 115 ש"ח, בהשוואה ל-70 ש"ח בעיר הקרובה שכם.²³

שימוש מופרז בכוח

הטלת סגרים ועוצר נעשית ונאכפת באמצעות כוח צבאי. אנשי כוחות הביטחון הישראליים עשו לעיתים קרובות שימוש בכוח קטלני כדי לאכוף הגבלות, כשהם הורגים או פוצעים עשרות פלסטינים שהיו לא חמושים ולא היוו איום. חיילים פתחו באש על פלסטינים שעקפו מחסומים, חצו תעלות, הסירו מכשולים והפרו עוצר. הם אף ירו על צוות אמבולנס, עובדי עיירה ועיתונאים אשר תיאמו את תנועתם מראש עם צה"ל. כמה פלסטינים נורו משום שלא עצרו במחסומים. חיילים גם ירו לעיתים קרובות כדורים חיים וכדורי גומי, רימוני הלם וגז מדמיע, כדי לפזר קהלים אשר התאספו במהלך עוצר או במחסומים.

הריגה לשם אכיפת עוצר וסגר

ב-20 באוגוסט 2002, ירה חייל ישראלי למוות בגיאהד עבד אל-רחמן אל-קוריני, נהג בעיריית שכם, במהלך עוצר. עיריית שכם תיאמה [את עבודתו] עם צה"ל מראש, כדי להבטיח שהרכב שלו יוכל לנוע בעת העוצר למטרות של עריכת תיקונים ברשת החשמל. המשאית הייתה מסומנת כרכב של עיריית שכם והיה לה מנוף בולט ואור מהבהב. ברחוב פאיסל, אחד מארבעה חיילים ישראליים שערך חיפוש באמבולנס פלסטיני סימן לגיאהד אל-קוריני לחזור על עקבותיו. הוא נסע לאחור כשני מטרים. החייל סימן שעליו לנסוע קדימה וירה ירייה אחת באוויר. גיאהד אל-קוריני נהג ברכב באיטיות קדימה. על פי הדיווח, החייל כיוון את נישקו אל המשאית, סימן עם ידו הימנית שעל הרכב להתקדם ואז ירה פעמיים. כדור אחד פגע בראשי של גיאהד אל-קוריני. במכתב לארגון "בצלם", הסיקה הפרקליטה הצבאית שהחיילים "לא סטו מתחום ההתנהגות הסבירה המצופה בפעילות של כוחות צבאיים באזור ובנסיבות הרלבנטיים". היא סירבה לפתוח בחקירה לגבי המקרה בטענה שהרכב "עמד בקצה שיפוע מתון" ושהכדור שנורה "במסלול יחסית שטוח חדר דרך החלון הקדמי, וכנראה גרם למות הנהג".

²² ר' נספח לדיון במקרים של אל-מאוואסי ואל-סאיפה.

²³ ר' "הכפרים של דיר אל חטב, עצמות וסלים ומחוז שכם, מסמך של OCHA, 15 באפריל 2003.

ב-3 בדצמבר 2002 ירה חייל למוות בפטמה עובייד, אישה בת 95 ברמאללה. היא הייתה במונית על דרך עפר בין צומת סורדה וצומת איוש, מצפון לרמאללה. הכביש אסור לנסיעה לפלסטינים, וקהל פלסטינים נאסף כדי לחצות את האזור ברגל כדי להגיע ליעדיהם. כשהמונית התקדמה אל עבר הכביש, ירה חייל לכיוונה מספר פעמים. הוא נדון לאחר מכן ל-65 ימי מחבוש לאחר דיון משמעתי: 30 ימים בגין אמירת שקר בחקירה ו-35 ימים בשל הפרת נוהלי הפתיחה באש. העונש שהוטל בגין הפרת נוהלי הפתיחה באש בוטל, לאחר מכן, על מנת שניתן יהיה להעמידו לדין בגין גרימת מוות ברשלנות. כתב האישום נגד החייל בגין עבירה זו הוגש בחודש אפריל 2003.

חיילים ישראלים ההורגים או פוצעים כדי לאכוף הגבלות תנועה נהנים בדרך כלל מחסינות מפני העמדה לדין או מעונש או – לכול היותר – מקבלים עונשים קלים מאוד בלבד. לעומת זאת, פלסטינים שאינם מצייתים להוראות המגבילות תנועה, עלולים להיות מועמדים לדין בבית משפט צבאי בהתאם לצו צבאי מס' 378 ולהיכלא לתקופות של עד חמש שנים, או לשלם קנס²⁴.

במקרים רבים, חיילים ישראלים ושוטרי משמר הגבול הוצאו לפועל עונשים מיידיים [בגין הפרת ההוראות]: הם הכו ותקפו מפירים, ובמקרים אחרים החרימו מפתחות של רכבים או תעודות זהות של נהגים, או שירו בגלגלי הרכבים או שפגעו ברכבים בדרך אחרת.

ברוטליות של כוחות הביטחון באכיפת סגר

בתיר הוא כפר במחוז בית לחם, מדרום לירושלים, קרוב לקו הירוק. לפני האינתיפאדה, כ-70 אחוז מהאוכלוסייה העובדת של הכפר עבדה בישראל או בהתנחלויות הסמוכות. בשלוש השנים האחרונות לא השיגו רוב הפלסטינים אישורים להיכנס לישראל. ישנם מספר עסקים קטנים בכפר אך אין מקורות אלטרנטיביים לתעסוקה בסיבה.

חאלד פאהד אווניה, גר בבתיר. הוא נשוי עם ילד אחד ותומך באמו. הוא נהג לעבוד כחשמלאי בתעשיית הבניה בישראל, והרוויח כ-4,000 ₪ (כ-830\$) לחודש. משכורתו הממוצעת כעת היא רק 500-700 ₪ (כ-100-150\$), והיא תלויה ביכולתו להיכנס לירושלים או לישראל, ללא היתר עבודה, כדי למצוא עבודה. "באמצע חודש אוגוסט 2002, הייתי בדרכי חזרה במונית מדגם פורד בערך בארבע וחצי אחר הצהריים עם אחי וידיד. באותו יום הצלחנו למצוא עבודה יומית בירושלים. גיפ של משמר הגבול עצר את המונית ברחוב עוקף באזור עין יאלו בירושלים. המשטרה בקשה לראות את תעודות הזהות שלנו. ברגע שראו את תעודות הזהות הפלסטיניות הירוקות שלנו, הם משכו אותנו אל מחוץ למונית. הם הפילו אותנו על הקרקע, ערכו חיפוש עלינו והתחילו להכות אותנו. לאחר מכן אילצו אותנו לעמוד עם ידינו באוויר במשך בערך 45 דקות. סך הכל, היו תשעה פלסטינים שהוחזקו על-ידי משמר הגבול, בצד הדרך. היו גם תשעה שוטרים של משמר הגבול.

אחד מתשעת האנשים ביקש ללכת, משום שעמד שם הרבה זמן. שני שוטרים גררו אותנו והפילו אותנו על מדרון בצד הדרך ואז הורו לו ללכת חזרה למעלה ולחזור למקומו. שוטר אחד קרא בשם ג'אבר, תושב אחר של בתיר. השוטר שאל אותו "אתה זה שהראש שלו כואב?" ג'אבר אמר "כן" השוטר שאל "איפה בדיוק זה כואב?" וג'אבר הצביע על אזנו. השוטר הכה אותו באוזן עם ה-M16 שלו ואמר לו "זה יחלים מהר". אז השוטר קרא לכל אחד ואחד מאתנו והורה לנו ללכת במורד המדרון בצד הדרך. ארבעה שוטרים חיכו בתחתית. כשהמתנתי לתורי שמעתי את אלו מלפני מוכים. ארבעת השוטרים הכו אותי באלות. לאחר כשעה וחצי, השוטרים לקחו אותנו לאזור מרוחק במעלה הגבעה, הם הכריחו אותנו לעמוד בשתי שורות והקיפו אותנו. הקצין הצביע על כל אחד מאתנו אחד אחר השני ואמר "אני לא אוהב איך שהוא נראה". ואז השוטרים היו מכים את מי שנבחר בכל גופו, באלות. הקצין אמר לנו "זו הפעם האחרונה שאתם נכנסים לישראל. אסור לכם לחזור. אנחנו נשחרר אתכם עכשיו. בפעם הבאה, נהרוג אתכם". כשעברו על פני השוטרים, הם הפילו כל אחד מאתנו על הקרקע והכו אותנו שוב. לבסוף רק ג'אבר נשאר בראש הגבעה. צפינו מהתחתית כשתשעת השוטרים היכו אותנו. קראתי למשטרת ישראל בטלפון הנייד שלי. הם אמרו לי שהם ישלחו ניידת. אף אחד לא בא. שוטרי משמר הגבול היכו את ג'אבר במשך חצי שעה. לאחר מכן, הוא לא היה יכול ללכת כהלכה. שוטרי משמר הגבול אמרו לנו לקחת אותו, אז הלכנו ונשאנו אותו."

עונש נפוץ, בו עושים חיילים במחסומים שימוש תכוף, הוא להעמיד פלסטינים במקום אחד במשך שעות, ללא הגנה מפני השמש או הגשם, ובכמה מקרים הכנסת גברים לתא מתכת, מעין "כלוב".

ביום שני ה-14 ביולי 2003 קבלה קבוצת הנשים הישראלית "Machsom Watch" התראה, בשעה עשר בבוקר, על כך שנאסר אבו ג'ודה ממחנה הפליטים אל-ערוב מוחזק בתא מתכת (שבסיסו הוא בגודל 1.2

²⁴ ר' בפרק "משפט לאומי ובינלאומי".

מ"ר) במחסום גוש עציון (בין חברון לבית לחם) מאז השעה שש בבוקר, ושכשלושים בני אדם אחרים מוחזקים אף הם באותו מחסום מאז חמש וחצי בבוקר. לאחר שהארגון יצר קשר עם המנהל האזרחי הישראלי, שוחרר העציר לבסוף מהתא בערך ב-12 בצהרים והאחרים הורשו לעזוב בשעה אחת וחצי, היינו לאחר עד 7 שעות בשמש ובחום. בשבוע שלפני כן, הוחזקו שני פלסטינים נוספים בתא ביחד באותו מחסום, אחד במשך 4 שעות והאחר (בן 17) למשך 7 שעות.

"גדר/חומה/מחסום ההפרדה"

ב-14 ביוני 2002, הודיעה ממשלת ישראל על התחלה מיידית של עבודה על בניית חומה/גדר (שבדרך כלל מתייחסים אליה כ"גדר ההפרדה") לאורך תוואי הגדה המערבית ומצפון ומדרום לירושלים (מה שנודע בשם "מעטפת ירושלים"). המטרה המוצהרת של פרויקט זה היא למנוע מפלסטינים להיכנס שלא כחוק מהגדה המערבית לישראל, כדי למנוע פיגועי התאבדות והתקפות אחרות. אולם, מחסום זה אינו נבנה על הקו הירוק המפריד בין ישראל לגדה המערבית. רובו נבנה על אדמה פלסטינית בתוך הגדה המערבית, בכמה אזורים עד ששה או שבעה קילומטרים מזרח לקו הירוק, כדי לכלול כ-10 התנחלויות ישראליות הקרובות ביותר לקו הירוק. השלב הראשון של הבניה (כ-150 קילומטרים) בצפון הגדה המערבית במחוזות ג'נין, טול כרם וקלקיליה, וסביב חלקים של ירושלים, החלה בקיץ 2002 והייתה אמורה להסתיים בחודש יולי 2003, אך היא עדיין נמשכת. בתוואי הגדר נעשה שינוי והוא הורחק לכיוון מזרח בכמה מקומות כך שעוד התנחלויות ישראליות ייכללו [בתחום השליטה של ישראל].

המחסום הוא כ-400 ק"מ באורכו ו-30 עד 100 מטרים ברוחבו והוא כולל – מלבד גדר או חומה (תלוי באזור) – מערך של מכשולים, כולל תעלות עמוקות לשם מניעת מעבר רכבים, גדרות התראה חשמליות, דרכי טשטוש שבילי סיור ומסלולים המותאמים לרכבים משוריינים.

כדי לבנות את המחסום, נהרסו אזורים נרחבים של אדמה פלסטינית חקלאית ברובה, בשטח של כ-11,500 דונמים (11.5 קמ"ר)²⁵. בנוסף, המחסום מנתק כמה כפרים פלסטינים ושטחים חקלאיים פלסטיניים נרחבים מיתר הגדה המערבית, ומפריד כפרים וערים פלסטיניים אחרים, מהאדמות שבעלות תושביהם.

תפיסת אדמת כפר

בשנת 2002 הודיע צה"ל לבעלי אדמות בכאפין, כפר במחוז ג'נין בו כ-9,500 נפשות, ש-600 דונמים אדמה יופקעו למשך חמש שנים מטעמים ביטחוניים כדי לבנות את גדר ההפרדה. בחודש ספטמבר 2002, החלו טרקטורים לפנות את האדמה, כשהם עוקרים את רוב עצי הזית לפני שבעליהם הצליחו לקצור את היבול. חודש לאחר מכן, נותרה רק אדמה חשופה במקום בו הייתה אדמה חקלאית פורה. ראש העיר, טייסיר האראשה, סיפר לנציגי אמנסטי אינטרנשיונל שבאזור כאפין נועדה הגדר להיות ממוקמת שלושה קילומטרים בתוך הגדה המערבית ולהקיף את הכפר משלושה צדדים. 6,000 דונמים, המהווים 60% מהאדמה החקלאית של הכפר, יהיו בסופו של דבר בצד השני של הגדר. ישנם אלפי עצי זית על אדמה זו. כ-90 אחוז מהאוכלוסייה העובדת בכאפין, אשר נהגו לעבוד בישראל, איבדו עתה את מקומות העבודה שלהם. ההכנסה מיבול הזיתים נהייתה קריטית עבור תושבים רבים.

לגדר השלכות כלכליות וחברתיות חמורות ליותר מ-200,000 פלסטינים בערים והכפרים הסמוכים. כ-15 כפרים פלסטינים, בהם מתגוררים כ-12,000 פלסטינים, באזור ג'נין, טול כרם וקלקיליה, ועשרות בתים בשכונות הצפוניות של בית לחם, תקועים בין הגדר והקו הירוק. כ-19 קהילות פלסטיניות אחרות, רובן באזור ג'נין, טול כרם וקלקיליה, מופרדות מאדמתן באמצעות הגדר.²⁶

באזורים אלו האדמה היא בין האדמות הפוריות ביותר בגדה המערבית, עם משאבי מים טובים יותר מאשר במקומות אחרים והחקלאות באזורים אלו מהווה את מקור ההכנסה העיקרי עבור הפלסטינים – במיוחד מאחר שאלו שנהגו לעבוד בישראל אינם יכולים לעשות זאת יותר. אחוז האדמה בה נעשה שימוש

²⁵ שם, שם.

²⁶ שם, שם.

למטרות חקלאיות כפול מהממוצע באזורים אחרים של הגדה המערבית, והפוריות של האדמה גבוהה יותר מאשר במקומות אחרים באופן משמעותי.

התושבים הפלסטינים באזורים אלו חייבים לחצות את הגדר במחסומים שנקבעו מראש כדי להגיע לשאר חלקי הגדה המערבית או כדי ללכת לעבודה, לטפל בשדותיהם, למכור את תוצרתם החקלאית וכדי להגיע למרכזי חינוך ובריאות בערים הקרובות. ממי שאינם תושבים יידרש לקבל היתר מיוחד לשם כניסה לאזורים אלו.

העיר קלקיליה, בה יותר מ-40,000 פלסטינים, מוקפת חומה מכל צדדיה, עם נקודת מעבר אחת דרכה אפשר לצאת ולהיכנס לעיר. הקפת העיר נועדה לשם הגנה על ההתנחלויות הישראליות הנמצאות מצפון-מזרח ומדרום-מזרח.

ב-8 במאי 2003, ביקרו נציגי אמנסטי אינטרנשיונל בקלקיליה. במחסום בכניסה לעיר הם היו עדים לפלסטינים שאינם תושבי העיר, להם לא ניתן מעבר. כרגיל במחסומים, לא נראה שנקבע מועד קבוע מראש לשעות פתיחתן וסגירתן. החיילים הישראליים ששמרו במחסום אמרו לנציגים שהמחסום פתוח בדרך כלל עד השעה 7 או 7.30 בערב אבל שבאותו יום הוא ייסגר בחמש וחצי אחר הצהריים. הנציגים שאלו מה יקרה לתושבי העיר שיצאו מהעיר ויחזרו לאחר חמש וחצי, כשהם מצפים שהמחסום יהיה פתוח. חייל השיב שהם יאלצו להישאר בחוץ עד הבוקר שלמחרת והוסיף שרוב האנשים יודעים שצריך לחזור מוקדם בכל מקרה כדי להיות בטוחים.

הניסיון בהסדרים דומים, הקיימים באזורים אחרים של השטחים הכבושים שנותקו מסביבותיהם (כגון אזורי אל-מאוואסי ואל-סאייפה ברצועת עזה – ר' הדיון במקרים אלו בנספח), והתפקוד של המחסומים ככלל, מראה ששמירה על אורח חיים נורמאלי, אף לכאורה, הנו דבר בלתי אפשרי עבור הפלסטינים החיים במובלעות אלו או בעלי אדמות שם, כגון המובלעות שנוצרו סביב הגדר.

בתגובה לעתירה לבית הדין הגבוה לצדק כנגד הפקעת אדמות באל-ראס, כפר סור ופירעון, השיבה ממשלת ישראל שהיא תכננה "להגיע להסדר עם בעלי האדמות שיאפשר להם לחצות את הגדר כך שיוכלו לעבד את אדמתם". במקרה אחר התלוי ועומד בפני בג"צ השיבו הרשויות שבעלי אדמות ממערב לגדר יקבלו "אישורים מיוחדים" שיאפשרו להם גישה לאדמתם דרך "שערים חקלאיים".²⁷ הצבא הישראלי הודיע ל-UNSCO כי יוקמו שערים חקלאיים מסוגים שונים: לבני אדם, לרכבים חקלאיים וטובין חקלאיים, שיועברו דרך שערים באמצעות שיטת הגב-אל-גב, הדורשת פירוק המטען והעמסתו מחדש בין שני רכבים, אחד בכל צד של השער.

סביב ירושלים נבנית החומה, ששני חלקים ממנה כבר הושלמו, כך שתשאיר 13 התנחלויות ישראליות בצד הישראלי ותסגור את העיר לחלוטין, כולל מזרח ירושלים, בפני שאר הגדה המערבית.

האדמה הפלסטינית שעליה מוקמת החומה הוחרמה על ידי הרשויות הישראליות ל"מטרות צבאיות" וצווי ההפקעה הנם, ככלל, "זמניים" עד סוף שנת 2005, אך ניתנים לחידוש ללא הגבלת זמן. במהלך העשורים האחרונים שימשה אדמה פלסטינית שנתפשה "זמנית" על ידי ישראל לבניין מבנים קבועים, כולל התנחלויות וכבישים עבור המתנחלים, ומעולם לא הוחזרה לבעליה. בתשובתם לעתירה העומדת בפני בג"צ הכירו הרשויות הישראליות בכך שצווי הפקעה זמניים שימשו ועשויים לשמש לשם הקמת מבנים קבועים.²⁸

הרשויות הישראליות מסרבות לתת מידע מוקדם לגבי תוואי הגדר, והפלסטינים שרכושם מושפע ממנה לומדים על כך רק כאשר הם מקבלים את צווי ההפקעה לאדמתם או עם תחילת עבודות הבניה – דבר שלעיתים נעשה לפני מסירת צווי ההפקעה. המיקום המיועד של הגדר בכמה אזורים שונה לאחר מכן כדי לכלול עוד התנחלויות ישראליות ואדמה פלסטינית [בתחום השליטה של ישראל]²⁹, ושינויים נוספים עשויים להתבצע באזורים בהם העבודה נעשית בפועל כעת.

בנוסף על בניית הגדר כעת, אמורה להבנות בכמה מקומות מזרחה לגדר העיקרית, סדרה נוספת של מחסומים הדומים לתעלות, והידועים כ"מחסום חודר". מכשולים משניים אלו ייצרו מובלעות נוספות,

²⁷ שם, שם.

²⁸ שם, שם.

²⁹ באזור טול כרם לאחר שאדמה פלסטינית יורשה באמצעות טרקטורים ועצים נעקרו לבניית הגדר, שונה התוואי ואדמה נוספת נהרסה באורך דומה כדי לבנות את הגדר במיקומה הנוכחי.

שיבודדו עוד יותר קהילות בגדה המערבית אחת מהשנייה, תוך הגבלת תנועה והשפעה על פרנסתם של עשרות אלפי פלסטינים אחרים.

”מטעמי בטחון”

ישראל טוענת שההגבלות המוטלות על ידה על תנועת פלסטינים בשטחים הכבושים מוצדקות מטעמי בטחון, כדי להגן על ישראלים מפגיעי התאבדות והתקפות אחרות מצד פלסטינים חמושים. אולם, מספר הקרבנות הישראלים והפלסטינים בהתקפות אלו המשיך לעלות בשלוש השנים האחרונות. קבוצות פלסטיניות חמושות הרגו יותר מ-750 אזרחים ישראלים, כולל יותר מ-100 ילדים, וכ-230 חיילים. יותר מ-350 אזרחים וכ-70 חיילים נהרגו בתוך ישראל ו-190 אזרחים ו-166 חיילים נהרגו בשטחים הכבושים.

ההרג המכוון של אזרחים על-ידי קבוצות פלסטיניות חמושות הוא בלתי חוקי ולא מקובל, והרשויות הישראליות זכאיות ואף חייבות לנקוט באמצעים הנחוצים לשם הגנה על ישראלים מפני התקפות כאלו. אולם, ההגבלות המקיפות והחריפות המוטלות ללא אבחנה על כל הפלסטינים לא הביאו לקץ ההתקפות. נהפוך הוא, ההתקפות התעצמו וההגבלות על תנועת הפלסטינים הוגברו, דבר המעלה שאלה לגבי האפקטיביות של הגבלות בלתי מבחינות המתייחסות לכל פלסטיני כאיום בטחוני ומענישות קהילות שלמות בגין פשעים שבוצעו על-ידי יחידים.

ההגבלות הנרחבות והבלתי מבחינות הופכות פעילויות נורמאליות – יציאה לעבודה, לבית הספר, לבית החולים, ביקור משפחתי או אצל חברים – למעייפות, יקרות ומסוכנות פוטנציאלית. אף אם ניתן לעקוף מחסומי דרכים צבאיים או הסגרים, אדם חולה לא יוכל או לא ירצה לבצע עיקוף ארוך ומעייף כזה או להסתכן בירי, רק כדי להגיע למרפאה.

עקיפת הסגרים

ב-1 באוגוסט 2002, הוטל סגר מקיף על רוב הגדה המערבית בתגובה לפיגוע באוניברסיטה העברית בירושלים שגרמה למות שבעה בני אדם ולפציעת כ-80 אחרים. ב-4 באוגוסט 2002 שני נציגים של אמנסטי אינטרנשיונל נסעו מירושלים לשכם. במחסום חוורה מחוץ לשכם מנעו חיילים ישראלים בפניהם את הכניסה לעיר אשר הייתה, כמו שאר האזור, תחת עוצר מלא. הנציגים הצליחו בכל זאת להגיע לשכם בצעדה של 10 ק"מ מעבר להרים ממערב לעיר. מאחר והסגר והעוצר נאכפו באופן קפדני והיה סיכון שטנקים של הצבא הישראלי ועמדות תצפית בהרים הסמוכים יירו על מי שנע באזור, אף פלסטיני למעשה לא השתמש בדרך זו. אולם, מי שהיה מוכן לבצע את העיקוף הארוך ולקחת את הסיכונים הכרוכים, היה בעל סיכוי ממשי להגיע ליעדו.

ב-1 בנובמבר 2002 הצליחו ארבעה נציגים של אמנסטי אינטרנשיונל להיכנס לג'נין, למרות עוצר וסגר קפדניים שהוטלו על העיר, על ידי ביצוע עיקוף ארוך סביב מחסום הצבא. כמה ימים קודם לכן, ב-28 באוקטובר 2002, התירו חיילים ישראלים בסופו של דבר לשני נציגים של אמנסטי אינטרנשיונל להיכנס לטול כרם, לאחר שקודם לכן סרבו להתיר זאת, ולמרות שהעוצר שהוטל נאכף בצורה די קפדנית. לעומת זאת, לא הותר להם להיכנס לקלקיליה, שם לא הוטל עוצר. כרגיל, לא נתנו החיילים הסבר לאיסור על הכניסה או התרת הכניסה, לאחר מכן. לא היו כל סיבות ביטחוניות נראות לעין לכך, במיוחד מאחר ואין כל ידיעות על מעורבות של פעילי זכויות אדם בינלאומיים בהתקפות או פעולה אחרת המהווה סכנה ביטחונית לאזרחים.

הגבלות תנועה עשויות להיות נחוצות כדי למנוע ממפגעים להיכנס לישראל ולבצע פיגועי התאבדות והתקפות אחרות, למרות שהערכת מידת ההגבלות הנחוצות עשויה להיות שונה ממקרה למקרה. אולם, לא ניתן לומר שמניעת או הגבלת תנועת פלסטינים בין רמאללה ושכם נחוצה כדי למנוע מפגעים מכניסה לישראל כדי לבצע התקפה בירושלים או תל אביב.

אולם הטלות סגר ועוצר מתורצות בטענות אלו ומוטלות באופן שגרתי או מהודקות לאחר התקפות פלסטיניות בתוך ישראל. כמו ההפצצות על מבנים של הרשות הפלסטינית הבאות לעיתים קרובות לאחר פיגועי התאבדות או תקיפות אחרות, לעיתים קרובות נראה שסגרים והטלות עוצר נועדות להוות אמצעי ענישה או תגמול על התקפות מצד פלסטינים (הן בתוך ישראל והן כנגד מתנחלים או חיילים בשטחים הכבושים), וכן על מנת להראות לדעת הקהל הישראלית שהצבא נוקט בפעולה. דבר זה נראה בבירור במיוחד ברצועת עזה, שם הפלסטינים לא הצליחו ולו פעם אחת, לחצות את הגדר החשמלית המקיפה, אל תוך ישראל. לא ידוע כי אף אחד מאלו שביצעו התקפות בתוך ישראל בשנים האחרונות הגיע מרצועת עזה.

למרות זאת, מיד לאחר כל התקפה פלסטינית בתוך ישראל, הצבא הישראלי תוקף בדרך כלל מבנים של הרשות הפלסטינית בעזה כגון שדה התעופה, הנמל או תחנת משטרה – מתקנים שברובם הופגזו מספר פעמים בעבר.

ברוב המקרים ההגבלות על תנועת פלסטינים בתוך השטחים הכבושים נאכפות על מנת להרחיק פלסטינים מההתנחלויות הישראליות ומהכבישים בהם עושים שימוש המתנחלים. המחסומים והסגרים ממוקמים ברובם ליד התנחלויות וכבישי מתנחלים (ר' פרק על התנחלויות ישראליות).

השפעה על זכותם של הפלסטינים לעבוד

ישיעור האבטלה הוא הגבוה ביותר שפורסם בשנתון סטטיסטיקת התעסוקה של ארגון העבודה הבינלאומי (ILO) בשנת 2002, בהתייחס לתקופה שבין 2000-2002; מדינות מעטות בלבד רשמו שעורי אבטלה גבוהים יותר, יחסית, כשהן במצבי סכסוך³⁰.

אף פלסטיני החי בשטחים הכבושים לא היה פטור מהשפעת ההגבלות החמורות על תנועתו שהוטלו באופן מתגבר על-ידי הצבא הישראלי, במיוחד בשלוש השנים האחרונות. ההשפעה על הזכות לעבוד והזכות לרמת חיים נאותה, לחינוך וטיפול רפואי, הייתה הרסנית ונרחבת יותר, אך פחות מתועדת מאשר הפרות זכויות אדם אחרות כגון הריגות, מעצרים והריסת בתים ורכוש. ישראל הרסה רכוש פלסטיני בשווי מיליוני דולרים על-ידי הריסת בתים, מפעלים ובתי עסק, "יישור" אדמה חקלאית ועקירת עצים³¹. אולם, הנזק שנגרם בגין אבדן הכנסה, שהיא תוצאה פחות גלויה לעין של ההגבלות, היה אפילו גבוה יותר.

הכלכלה הפלסטינית החדשה-יחסית התפתחה בקושי במשך שנות התשעים, במסגרת ההגבלות שהוטלו על-ידי ישראל על תנועת בני אדם וסחורות אל השטחים הכבושים ומחוצה להם, וכן בתוכם. בשלוש השנים האחרונות, כלכלה זו נהרסה כמעט לחלוטין בשל ההיקף הדרקוני של ההגבלות על התנועה ומשכן, אשר הוטלו על-ידי הצבא הישראלי. הסקטור הפרטי ספג את רוב הנזק לכלכלה³².

האבטלה עלתה באופן חד מכ-10 אחוז בשנת 2000 ליותר מ-40 אחוז בשנת 2002 וליותר מ-30 אחוז בשנת 2003³³. אבדן הכנסה מעבודה הביא, בתורו, לעליה חדה בעוני. הבנק העולמי מעריך שכ-60 אחוז מהאוכלוסייה הפלסטינית חיה מתחת לקו העוני של \$2 ליום ושצריכת המזון האמיתית לנפש ירדה בכ-30 אחוז לערך בשלוש השנים האחרונות³⁴. הירידה הדרמטית ברמת החיים בקרב הפלסטינים בשטחים הכבושים הביאה לעליה בתת-התזונה. יותר אנשים הופכים חולים אך יש להם פחות נגישות לטיפול רפואי נאות.

להגבלות הייתה השפעה שלילית על החינוך. ברוב האזורים, ילדים ונערים מגיל הגן עד האוניברסיטה החסירו כמחצית משיעוריהם בשנה האקדמית שהחלה בחודש ספטמבר 2002. הצבא הישראלי סגר כמה אוניברסיטאות לחלוטין. ירידה כזו בנגישות לחינוך תביא להשפעה שלילית ארוכת טווח על ההתפתחות המקצועית ועל סיכוייהם לעתיד של ילדים והנוער הפלסטיני³⁵.

שיעורי אבטלה ועוני גבוהים הם תוצאה ישירה של ההגבלות על התנועה. הן שללו ממאות אלפי פלסטינים את הפוטנציאל שלהם לעבוד בכבוד ולפרנס את עצמם ומשפחותיהם. ישראל הפרה את התחייבותיה בהתאם למשפט זכויות האדם הבינלאומי ולמשפט ההומניטארי, להבטיח את הזכות לחופש תנועה, הזכות לעבוד והזכות לרמת חיים נאותה.

³⁰ "מצב העובדים בשטחים הערביים הכבושים", דו"ח של מנכ"ל משרד העבודה הבינלאומי (ILO) למושב ה-91 של כנס העבודה הבינלאומי, 2003.

³¹ על-פי הבנק העולמי, נזק פיסי כתוצאה מהסכסוך הגיע ל-\$728 מיליון עד סוף חודש אוגוסט 2002. ר' "שתי שנות אינתיפאדה, סגרים והמשבר הכלכלי הפלסטיני: הערכה", מרץ 2003, ו"עשרים ושבעה חודשים – אינתיפאדה, סגרים והמשבר הכלכלי הפלסטיני, הערכה", מאי 2003.

³² שם, שם (כל שלושת הדו"חות לעיל).

³³ שם. הנתונים כוללים עובדים שהתייאשו ואינם רואים כל סיבה לחפש עבודה.

³⁴ שם, שם.

³⁵ אוניברסיטת חברון והמכללה הפוליטכנית הפלסטינית בעין חירר אל-דין נסגרו בצו צבאי ב-14 בינואר 2003. הצו המקורי, שהיה תקף לשבועיים, חודש מאז לשה חודשים נוספים. בחודש אוקטובר 2002 אמר פייר פופארד, הנציג המיוחד של יוניצף, שלפחות 580 בתי ספר נסגרו כתוצאה מסגרים והטלות עוצר.

"אף אחד אינו רעב ללחם ברצועת עזה והגדה המערבית. ארגונים בינלאומיים כולל UNRWA והצלב האדום פועלים בהרחבה בשטחים" סגן אלוף שמעון ארבל, מתאם הפעולות בשטחים³⁶.

פקידים ישראלים הודו שהסגרים והעוצר טמנו בחובם השלכות חמורות על הכלכלה הפלסטינית ותנאי החיים של הפלסטינים. אולם, ישראל סמכה ידה על ארגונים הומניטאריים בינלאומיים, כגון UNRWA והצלב האדום, לשם הבטחת קיומם של אחוז ניכר מהאוכלוסייה הפלסטינית בשטחים הכבושים. למרות זאת, הצבא הישראלי הפריע לעיתים קרובות לעבודתם של ארגוני סיוע³⁷. יתר על כן, סיוע הומניטארי וצדקה אינם פוטרים את ישראל מחובתה להבטיח את זכותם של הפלסטינים לעבודה, בהתאם למשפט הבינלאומי, כך שיוכלו לפרנס עצמם. מאחר ופלסטינים נאלצו להסתמך יותר ויותר על סיוע כדי למלא את צרכיהם הבסיסיים, התפתחו תחושות של חוסר אונים וניכור. תחושות אלו פגעו במרקם החברה וטיפחו רגשות טינה. העדר סיכויים עתידיים, בקהילה שהיא צעירה ברובה, תרמה לרדיקליזציה הגוברת ולאלימות.

אמנסטי אינטרנשיונל ראיין עשרות אנשים שנשללה מהם הזכות לעבוד והזכות לרמת חיים נאותה. כמה מתיאוריהם מודגשים בקטעים להלן העוסקים בתעסוקה, בזכותן של נשים לעבוד, באוכלוסיה כפרית ובעוני ותת-תזונה. תיאורים אחרים מהווים דוגמאות מחקר על אזורים שונים בשטחים הכבושים, הניתנות בנספח לדו"ח זה.

הזכות לעבוד

השפעת ההגבלות על תנועת פלסטינים על הזכויות הכלכליות, תרבותיות והחברתיות בשטחים הכבושים – כולל הזכות לעבוד – מהווה נושא לדאגה מתמידה מצד הוועדה לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות של האו"ם (זהו גוף של האו"ם הבוחן את יישום אמנת האו"ם בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, על-ידי המדינות החברות). דאגה זו מצד הוועדה היה קיים גם לפני החרפת ההגבלות שהוטלו על-ידי ישראל בשלוש השנים האחרונות. במסקנותיה לגבי הדו"ח המקדמי של ישראל משנת 1998, הביעה הוועדה דאגה על כך שהדגש על שיקולי בטחון, כולל המדיניות לגבי סגרים, הפריעה להגשמת זכויות אלו:

"הוועדה מציינת בדאגה רבה את ההשלכות החמורות של סגרים על האוכלוסייה הפלסטינית... עובדים מהשטחים הכבושים מנועים מלהגיע למקומות עבודתם, נשללת מהם הכנסה ופרנסה וההנאה מזכויותיהם המנויות באמנה. עוני והעדר מזון, המוחרפים בעקבות הסגרים, משפיעים במיוחד על ילדים, נשים בהריון וקשישים, הפגיעים ביותר לתת-תזונה, בקרב האוכלוסייה"³⁸.

הוועדה דחקה בישראל לכבד את הזכות להגדרה עצמית, המוכרת בסעיף 1(2) לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, אשר לפיה "לא יישלל מאדם אמצעי הקיום אשר ברשותו, בכל דרך שהיא". הוועדה קבעה כי: "סגר מגביל את תנועתם של בני אדם וטובין, מנתק גישה לשווקים חיצוניים ולהכנסה הנובעת מתעסוקה ופרנסה"³⁹.

הוועדה גם תיארה את ישראל כמי שמבצעת "הפרות חמורות נמשכות של הזכויות הכלכליות, החברתיות והתרבותיות בשטחים הכבושים, במיוחד בשימוש באמצעים החמורים שאומצו על ידי המדינה כדי להגביל תנועת אזרחים בין נקודות בתוך השטחים הכבושים ומחוצה להם וקטיעת הנגישות למזון, מים, טיפול רפואי, חינוך ועבודה"⁴⁰.

בחודש מאי 2003, קבעה הוועדה ש"הוועדה ממשיכה להיות מאוד מודאגת מתנאי החיים הנקלים של הפלסטינים בשטחים הכבושים, שהם – כתוצאה מהכיבוש המתמשך והאמצעים הנלווים של סגרים, הטלת עוצר לתקופות ממושכות, מחסומי דרכים ונקודות ביקורת – סובלים מפגיעה בהנאתם מהזכויות

³⁶ בראיון לרדיו ישראל ב-13 באוקטובר 2002

³⁷ ארגונים המספקים סיוע הומניטארי לאוכלוסייה הפלסטינית בשטחים הכבושים התלוננו פעמים רבות על הגבלות התנועה אשר אינן עיבדו את פעילויותיהם והפחיתו מיכולתם לבצע את מטלותיהם באופן יעיל. ר' לדוגמא את הדו"ח של קטרין ברטיני, השליחה ההומניטארית האישית של מזכ"ל האו"ם, 11-19 באוגוסט 2002, פסקאות 70-81. כמו כן, ר' ההצהרה של עובדי סוכנות האו"ם (הצהרה המיוחסת לעובדי או"ם בינלאומיים הפועלים בשטחים הפלסטינים הכבושים) מ-3 בדצמבר 2002 וההצהרה שניתנה ב-15 במרץ 2003 על-ידי ארגון הבריאות הבינלאומי (WHO) וארגונים בינלאומיים ומקומיים נוספים.

³⁸ E/C.12/1/Add.27, פסקה 18, מיום 31.8.01.

³⁹ E/C.12/1/Add.27, פסקה 39.

⁴⁰ E/C.12/1/Add.69, פסקה 13.

הכלכליות, החברתיות והתרבותיות המקודשות באמנה, במיוחד הנגישות לעבודה, אדמה, מים, טיפול רפואי, חינוך ומזון"⁴¹.

ההגבלות המוטלות על-ידי ישראל על תנועה, אינן תואמות את התחייבותה להבטיח את זכותם של הפלסטינים לתעסוקה. סגרים והטלות עוצר, במיוחד, מנעו מאלפי אנשים להגיע למקומות העבודה שלהם בגדה המערבית ורצועת עזה. איכות העבודה הושפעה גם היא, מאחר ולפלסטינים אין ברירה אלא לעבוד בעבודות מזדמנות או לעבוד במשכורות שקוצצו באופן משמעותי.

ישראל לא עמדה בהתחייבותה להבטיח את הזכות לעבוד בשטחים הכבושים. סעיף 26(2) של האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות דורש ספציפית מישראל "לנקוט בצעדים כדי... להשיג את מימושה המלא של הזכות [לעבודה] ואת... התעסוקה המלאה והיצרנית בתנאים אשר יבטיחו ליחידים את ההנאה מחירויות היסוד המדיניות והכלכליות". כתוצאה מהאמצעים המגבילים תנועה בין ובתוך השטחים הכבושים נוצרה אבטלה, שהיא האנטיתזה לתעסוקה מלאה ויצרנית.

אלפי פלסטינים הפכו מובטלים בחודש אוקטובר 2000 לאחר שישראל ביטלה אישורי עבודה לעובדים פלסטינים בישראל ובמזרח ירושלים. מאז, לא עשתה ישראל ניסיונות רציניים לאפשר יצירתם של מקומות עבודה אלטרנטיביים. נהפוך הוא, ההגבלות שהטילה על תנועה בשטחים הכבושים הקטינו באופן דרמטי את הזדמנויות התעסוקה הקיימות ומנעה יצירתם של מקומות חדשים. רק אחוז קטן מבין הפלסטינים מקבל אישורים להיכנס לישראל, לשם עבודה, טיפול רפואי, ביקור קרובים או נסיעה לחו"ל. אולם, קשה מאוד להשיג אישורים אלו, והם מוגבלים בזמן – לפעמים רק ליום אחד או לכמה שעות – והם לעיתים קרובות מבוטלים ללא הודעה מראש.

הזכות לרמת חיים נאותה

"הזכות למזון בשטחים הכבושים הופרה באורח חמור, ויש מספר בתי אב הסובלים מתת-תזונה כרונית".
חוקר מיוחד מטעם האו"ם לעניין הזכות למזון, ז'אן זיגלר, 15 ביולי 2003.⁴²

הגבלות על תנועה מצויות בסתירה לחובתה של ישראל לנקוט בצעדים כדי להבטיח את הזכות לרמת חיים נאותה. הן מפריעות ליכולתם של הפלסטינים לעבוד וחותרות תחת פרנסתם. כתוצאה מכך, חלק מהפלסטינים אינם יכולים להשיג מים נקיים ובכמות נאותה, או מזון בכמות ובאיכות שתספק את צרכי התזונה שלהם.

משפחות רבות נאלצו למכור רכוש, לשאול מקרובים וחברים, לקנות מזון באשראי ולבסוף לצמצם את צריכת המוצרים החיוניים, כולל מזון. מנגנוני התמודדות כאלו נשחקו במהלך המשבר הכלכלי הנמשך והמחירי, ובמספר הולך וגובר של משפחות המחסור המחריף בא לידי ביטוי בתת-תזונה.

איסור על יחס או עונש בלתי הומאני או משפיל

הסבל שנגרם עקב הנוהג השיטתי של סגרים והטלות עוצר בשטחים הכבושים הוא בעל אופי והיקף חמורים עד כדי כך, שניתן לראות בנוהג זה יחס או עונש אכזרי, בלתי אנושי או משפיל, במיוחד בשל ההפליה הכרוכה בו.

בשנת 2001, הביעה ועדת האו"ם נגד עינויים, המפקחת על יישום אמנת האו"ם כנגד עינויים ויחס או עונש אכזרי, בלתי אנושי או משפיל אחר, דאגה מכך שמדיניותה של ישראל לגבי סגרים עלולה, בנסיבות מסוימות, לעמוד בסתירה לסעיף 16, האוסר על יחס או עונש אכזרי, בלתי אנושי או משפיל⁴³. היא המליצה שישראל תמנע ממדיניות כזו כאשר היא סותרת את סעיף 16⁴⁴. אולם, מאז כתיבת הדברים, גדל היקף הסגרים המוטלים על-ידי ישראל בשטחים הכבושים באופן משמעותי, כאשר ההגבלות על הפלסטינים הופכות בהדרגה צורה של מעצר-בית או מעצר-עיר.

⁴¹ E/C.12/1/Add.90, פסקה 19, מיום 23 במאי 2003.

⁴² סמינר של האו"ם על סיוע לעם הפלסטיני, גינבה, 15 ביולי 2003.

⁴³ CAT/C/XXVII/ Concl.5, פסקה (i)6.

⁴⁴ שם, פסקה 7 (g).

אבטלה

לפני פריצת האינתיפאדה, עבדו 516,000 פלסטינים באזורים שבשליטת הרשות הפלסטינית⁴⁵. כ- 11,000 פלסטינים מרצועת עזה והגדה המערבית נהגו לעבוד בישראל, בהתנחלויות ובאזורי תעשייה שבשליטת ישראלים⁴⁶. מאז שנת 1998, ירדה האבטלה בהדרגה. בשליש האחרון של שנת 2000, רמת האבטלה הייתה 10 אחוז: 7.5 אחוז בגדה המערבית ו-15.5 אחוז ברצועת עזה⁴⁷.

בחודש אוקטובר 2000, איבדו רוב הפלסטינים העובדים בישראל ובהתנחלויות את מקומות עבודתם. סגר מקיף הוכרז בישראל וכל היתרי העבודה בוטלו. מחסומי בדיקה ישראלים בדרכים לישראל ולהתנחלויות מנעו או סיכלו עובדים מלנסות להגיע לעבודה באופן בלתי חוקי. שיעור התעסוקה בישראל עלה במחצית הראשונה של 2001, למרות שרוב העובדים הפלסטינים אשר הצליחו לחזור לעבודה בישראל עשו זאת ללא היתרים. עם הפריסה מחדש של הצבא הישראלי ברוב ערי הגדה המערבית בתחילת שנת 2002 והטלות עוצר ממושך, ירד שוב מספר המועסקים והמשיך מאז להתנדנד⁴⁸.

בעקבות אבדן מקומות העבודה בישראל, בה המשכורות גבוהות בהרבה מאשר בשטחים הכבושים, ירד הביקוש לסחורות ושירותים בשטחים הכבושים. עסקים פלסטיניים עמדו בפני בעיות חמורות. סגרים והטלות עוצר הפריעו ליצוא ולתובלה של חומרים גולמיים, וכתוצאה מכך נוצר מחסור והמחירים עלו בצורה חדה. עסקים עומדים בפני קשיים חמורים ביצוא תוצרתם, הובלת התוצרת בין הגדה המערבית ועזה, ואפילו הובלתם למרחקים קצרים לשווקים המקומיים. מזון- מתכלה מתקלקל כאשר הוא מיטלטל לעיתים קרובות ומעוכב במחסומים או במעברי גבול, וכתוצאה מכך הוא לא ניתן לשיווק, או שהוא משווק במחיר נמוך.

סגר על מחצבות ומפעלים

עומר אחמד קבבג'י, בן 56, הוא בעל מפעל לאבן בשכם ומפרנס אישה ושבעה ילדים. לפני האינתיפאדה, העסיק המפעל חמישה עובדים שייצרו אבנים לבניה, למכירה בשוק בגדה המערבית ובישראל. החמרים הגולמיים באו ממחצבות אבן ליד שכם. עומר קבבג'י נאלץ לסגור את המפעל ולפטר את העובדים לאחר שהצבא הישראלי חסם את הדרכים הראשיות והעוקפות לתוך שכם בתחילת האינתיפאדה. הובלת החומר הגולמי והאבן המסותתת נהייתה בלתי אפשרית. כל 85 המחצבות והמפעלים לאבן במחוז שכם נאלצו לסגור שעריהם. לעומר קבבג'י אין כרגע כל הכנסה ואינו בטוח אם הוא יוכל למצוא את הכסף כדי לשלם עבור שכר הלימוד של בנו באוניברסיטה.

עלויות התובלה נסקו, במיוחד בשל שיטת ה"גב-אל-גב" הדורשת לפחות שתי משאיות כדי להעביר סחורות מיעד אחד לשני. בנוסף על התוספת בעלות בשל שימוש במשאיות נוספות, הפריקה והטעינה מחדש של הסחורות לוקחות זמן והנהגים נאלצים לעיתים קרובות לשכור עוזרים נוספים, במיוחד אם התוצרת היא כבדת משקל. לעיתים קרובות, הסחורות ניזוקה בתהליך זה. משאית אחת אינה יכולה עוד לעשות מספר שליחויות לערים וכפרים שונים, במהלך נסיעה אחת.

בטווח הארוך, היו מעט מאוד השקעות פנימיות או חיצוניות, בשל העדר בטחון עסקי. גורמים אלו כולם הביאו לירידה בדרישה לעובדים בשוק המקומי. ברבעון השני של שנת 2002, הועסקו 418,000 פלסטינים בכלכלה המקומית, ירידה של 100,000 יחסית לתקופה אשר לפני האינתיפאדה. הירידה היא ברובה תוצאה מהסגרים והטלות העוצר. רוב מקומות העבודה שאבדו היו בסקטור הפרטי, הסקטור של הכלכלה הפלסטינית בו נדרשו מאמצים מיוחדים, כולל השקעה מצד משקיעים פרטיים, לשם פיתוחו.

⁴⁵ על-פי סקר כוח עבודה של הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה (PCBS), לשליש האחרון של שנת 2000.
⁴⁶ 40,000 איש היו בעלי היתרי עבודה בישראל וכמעט 15,000 איש היו בעלי היתרים לעבוד בהתנחלויות ובאזורי תעשייה. 24,370 עובדים מרצועת עזה היו בעלי היתרים תקפים. רק 16,500 עובדים מהגדה המערבית היו בעלי היתרים תקפים אך ההערכה הייתה שעד כ-60,000 עובדים בלתי חוקיים נהגו לעבוד באופן בלתי חוקי בישראל.
⁴⁷ שעורי התעסוקה מבוססים על סקרי כוח התעסוקה של הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה, וכוללים את תושבי מזרח ירושלים, אלא אם נאמר אחרת.

⁴⁸ על-פי הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה, כ-43,000 בני אדם עם תעודות זהות של הגדה המערבית ו-2,000 תושבי עזה עבדו בישראל, בהתנחלויות ובאזורי תעשייה ברבעון השלישי של שנת 2001. אלו מהגדה המערבית היו כמעט כולם עובדים לא-חוקיים, אשר ניצלו את ההקלה בסגרים כדי לחזור לעבודה. עם החמרה בהגבלות התנועה על-ידי צה"ל בסוף שנת 2001 ובמחצית הראשונה של שנת 2002, מספר העובדים בישראל להם תעודות זהות של הגדה המערבית, ירד שוב. ברבעון השני של שנת 2002 כאשר צה"ל כבש מחדש ערים פלסטיניות מרכזיות והטיל עוצר מוחלט, ירד מספרם ל-15,000.

בשטחים הכבושים קיים אחד משעורי הילודה הגבוהים בעולם, דבר היוצר לחצים על שוק העבודה. מאז תחילת האינתיפאדה, גדלה האוכלוסייה בגיל התעסוקה (מעל גיל 15) ביותר מ-155,000. האבטלה בקרב הנוער עלתה באופן משמעותי. ברבעון הרביעי של שנת 2000, שיעור האבטלה התקני של ארגון העבודה הבינלאומי (ILO) עלה באופן חד ל-28.3 אחוז: 35.5 אחוז בעזה, ו-22.2 אחוז בגדה המערבית. לאחר ירידה קלה במחצית הראשונה של שנת 2001, החלה האבטלה לעלות שוב. גידול דרמטי היה ברבעון השני של שנת 2002, כאשר 17,000 מקומות עבודה בגדה המערבית אבדו ושיעור האבטלה עלה ל-36.9 אחוז, בעיקר בשל החדירות הישראליות, הטלת עוצר מלא והגבלות חמורות על תנועה בין צפון, דרום ומרכז רצועת עזה. ברבעון השני של 2002, השיעור התקני לפי ארגון העבודה הבינלאומי הגיע ל-49.9 אחוז ברצועת עזה (גילאי 20-24) ו-35.8 אחוז בגדה המערבית.

עובדים "מתוסכלים" רבים עזבו את כוח העבודה משום שאבדו תקווה למצוא עבודה⁴⁹. שיעור ההשתתפות בכוח העבודה (כוח העבודה מבטא אחוז מתוך האוכלוסייה בגיל התעסוקה) נפל מ-43.5 ברבעון השלישי של שנת 2000 ל-36.9 אחוז ברבעון השני של שנת 2002. שיעורי אבטלה מותאמים, הלוקחים בחשבון "עובדים מתוסכלים" מראים שיעור אבטלה כולל של 35.3 אחוז ברבעון השלישי של 2001, כאשר שיעור זה עלה עד קרוב ל-50 אחוז בסוף הרבעון השני של שנת 2002.

מאז כבש מחדש הצבא הישראלי את ערי הגדה המערבית בחודש מרץ 2002, נע שיעור האבטלה בהתאם להיקף העוצר. UNSCO טען שהערכות שיעורי האבטלה לרבעון השני של שנת 2002 שהופקו על ידי הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה (PCBS) הן שמרניות, מכיוון שהן מבוססות רק על אזורים בהם הייתה נגישות לעובדי השטח של הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה⁵⁰. UNSCO העריך שבגדה המערבית (לא כולל מזרח ירושלים), שיעור האבטלה המתואם עלה בתקופות מסוימות עד כדי 63.3 אחוז ברבעון השני של שנת 2002.

בנוסף על העלייה באבטלה, הייתה עליה גדולה בתת-תעסוקה וירידה ניכרת ברמות השכר. אנשים אשר המשיכו לעבוד, לא הצליחו לעיתים קרובות להגיע למקומות העבודה שלהם בשל העוצר והסגר. עבור עובדי כפיים המקבלים משכורת על בסיס יומי, אי הופעה לעבודה פרושה אבדן המשכורת היומית, וסיכון מוגבר שמקומם ייתפס על ידי אחרים.

בשנת 2002, הביע מזכ"ל ארגון העבודה הבינלאומי את דאגתו מכך שקיימת סבירות להנחה ששיעור עבודת ילדים עלה במהלך האינתיפאדה ככל ש"משפחות מרוששות מחפשות כל דרך להוסיף על הכנסותיהן". מידע על עבודת ילדים בשטחים הכבושים אינו זמין. נראה שעלה שיעור הבנים העוסקים ברוכלות, בעזה ובגדה המערבית, יחסית לתקופה שלפני האינתיפאדה, במיוחד ליד נקודות בדיקה עמוסות ומחסומי דרכים.

ילדים ונכים

רמזי מוחמד יוסף, בן 14, גר בכפר בית חנון במחוז חברון. בחודש אוקטובר 2002, הוא השתכר כ-20 ₪ (כ-4\$) ליום במחסום בית חנון, בנשיאת סחורות לאורך כביש 60 עבור פלסטינים שלא הורשו לנהוג שם. בשבוע הקודם, הוא עבד שלוש פעמים אחר הצהריים כדי לכסות את הוצאות הלימודים שלו. אביו איבד את מקום עבודתו כנהג במחצבה בסעיר בתחילת האינתיפאדה, לאחר שסגר מנע מהמחצבה להוביל אבן אל מחוץ לאזור. מוחמד ג'יהאד עיסה, בן 12, גר בכפר באני נעים, במחוז חברון. הוא עובד בבית חנון, מוכר גרביים משעות הבוקר המוקדמות עד ארבע אחר הצהריים ומרוויח כ-19-15 ₪ (כ-2-3\$) ליום. הוא החל לעבוד כשנה לפני חודש אוקטובר 2002 והפסיק ללכת לבית הספר. עבודתו תורמת להכנסת המשפחה. אביו איבד את מקום עבודתו כפועל-כפיים בישראל בתחילת האינתיפאדה.

⁴⁹ שיעור האבטלה התקני של ארגון העבודה הבינלאומי (ILO) אינו לוקח בחשבון עובדים "מתוסכלים": אנשים בגיל העבודה שאינם מחפשים עבודה באופן פעיל, ולכן אינם נספרים כמובטלים תחת הגדרות התקן.

⁵⁰ UNSCO קבע: "יכדי להבין מה קרה לשוק העבודה ברבעון השני של שנת 2002, יש להבהיר את הערכות הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה לגבי שיעורי האבטלה. ראשית, מספר זה הושג מסקר שבחר 7,559 בתי אב, אך שעליו יכלו להשיב רק 4,508 מתוך בתי אב אלו. היינו, שיעור תשובה של 60 אחוז; שיעור תשובה ממוצע בדרך כלל עולים על 85%. תוצאות סקר זה, לפיכך, צריכות להיקרא כתקפות עבור אותם אזורים לגביהם הייתה הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה גישה, בימים בהם אזורים אלו היו נגישים. לפיכך, שיעור האבטלה של ה-ILO צריך להיות מובן כמשקף את המציאות רק בכמה מקומות, בחלק מהזמן – או, במונחים יותר בסיסיים, באזורים הפעילים כלכלית במהלך תקופות זמן יחסית נוחות". UNSCO, "נתונים כלכליים חדשים של האו"ם לגבי הגדה המערבית ורצועת עזה מראים התדרדרות מהירה המביאה לקטסטרופה אנושית", 29 באוגוסט 2002.

זכותן של נשים לעבודה

הגבלות על תנועה הביאו להשפעה מיוחדת על נשים פלסטיניות. היסטורית, שיעור השתתפותן בכוח העבודה היה נמוך, אך לפני האינתיפאדה שיעור זה עלה ל-15.8 אחוז מקרב הנשים מעל גיל 25. מגמה זו התהפכה מאז, ועד סוף 2002 ירדה השתתפותן של נשים ל-10.4 אחוז.

על נשים העובדות מחוץ לבית נשאת בדרך כלל האחריות לטיפול בבני המשפחה. נשים עובדות כאלו אינן יכולות להרשות לעצמן אבדן מתעצם של זמן ואנרגיה, במסעות ארוכים ומסוכנים אל העבודה ובחזרה ממנה, הנגרם בשל נקודות הבדיקה, מחסומי הדרכים, סגרים ועוצר. יש להן מטלות נוספות, כגון הכנת אוכל וטיפול בילדים. אמהות עובדות חשות גם חרדה נוספת בשל אי יכולתן לחזור הביתה לטפל בילדיהם בשל נקודת בדיקה סגורה או עוצר בלתי צפוי.

אי יכולת להגיע הביתה מהעבודה

פטימה היא רופאה הגרה ברמאללה בגדה המערבית עם בעלה ושני ילדיהם. יש לה תעודת זהות ירושלמית אבל לבעלה אין, ולכן הם אינם יכולים לגור בירושלים. הרשויות הישראליות לא נתנו לבעלה היתר איחוד משפחות כדי שיוכלו לגור בירושלים למרות בקשות חוזרות ונשנות במשך שנים. פטימה סלאמה עובדת במשמרת לילה בבית חולים בירושלים. בשנתיים האחרונות, היא עוזבת את ביתה בשעות אחר הצהריים המוקדמות (לעיתים קרובות עד שתיים וחצי או שלוש אחר הצהריים) כדי לוודא שתוכל לעבור בתורים הארוכים של פלסטינים במחסום קלנדיה כדי שתוכל להגיע לירושלים בזמן לתחילת העבודה. כאשר לא ניתן להגיע הביתה בשל סגר או עוצר, היא חייבת לחזור לירושלים ולהישאר עם ילדיהם. לעיתים קרובות, עד שהיא חוזרת לירושלים, חבריה יצאו לעבודה ולא ניתן להשיגם, והיא נאלצת לשלם עבור חדר במלון, תוך שהיא דואגת כל הזמן לילדיה שברמאללה. נאדיה, גם היא תושבת ירושלים, נשואה מזה 10 שנים אך עד עתה לא הצליחה להשיג היתר איחוד משפחות על מנת שבעלה יוכל לגור איתה בירושלים. לכן לזוג אין ברירה אלא לגור בגדה המערבית. לפני שנתיים היא עזבה את עבודתה בירושלים כי לא יכלה יותר להתמודד עם העיכובים הארוכים במחסומים כל יום בדרכה לעבודה ובחזרה ממנה, ולעיתים קרובות לא הצליחה להגיע לעבודה או לא יכלה לחזור הביתה בשל הטלת סגר.

נשים פלסטיניות סובלות מההשלכות החמורות ביותר של אבטלה ועוני. בדרך כלל מוטלת עליהן האחריות להאכיל את משפחותיהן מהכנסה מועטה, ומצופה מהן להיות המקור הראשוני לטיפול במשפחה. הגידול הכללי באבטלה הקטין את סיכוייהן לתעסוקה ובו בזמן הגידול באבטלת גברים העלה את הלחץ על נשים שאינן עובדות בדרך כלל מחוץ לבית, למצוא עבודה. בחברה שבה גברים באופן מסורתי הינם המפרנסים, ושבה נשים העובדות מחוץ לבית, עובדות בדרך כלל בעבודות מיומנות, נשים רבות יותר נאלצו לעבוד בעבודות כפיים או עבודות זמינות בשכר נמוך. דבר זה הגביר את המתחים בתוך המשפחה. כפי שמציין מרכז הנשים הפלסטיני לסיוע משפטי ויעוץ:

"יהיפוך הפתאומי והלא-רצוני של תפקידי המגדר מערער את יציבות היחסים הבין-משפחתיים, ומציב נשים במצב מסוכן. גברים רבים נאלצים להשתמש באלימות כדי לחזק את שליטתם במשפחה, תוך תחושות אי בטחון לגבי מעמדם במשפחה ותסכול בשל תחושות חוסר אונים וחוסר כוח."

מוסדות פלסטיניים רבים ציינו שכפי שקורה לעיתים קרובות בסכסוכים אלימים ואי-יציבות חברתית, האלימות כנגד נשים פלסטיניות בקרב משפחתן נמצאת במגמת עליה, דבר המשקף את העלייה ברמת האלימות מחוץ לבית.

נשים, במיוחד, נזקקות למשפחותיהן כמקור לתמיכה רגשית. נשים הנישאות לגבר מחוץ לקהילה הביתית שלהן עוברות לעיתים קרובות לגור בכפרו או בעירו של בעלן. רבות מהן מצאו עצמן מבודדות באופן גובר, ככל שהעלות והקושי הכרוכים בנסיעה ניתקו אותן ממשפחות המקור שלהן.

מנועה מלנסוע לעבודה

וואפה אכרם מאסרי, בת 42, אחראית לפרנסת אמה ואחותה, וגם עוזרת לאחיה המובטל ולמשפחתו. היא עבדה במשך 22 שנים במפעל סוחטיאן, המייצר חומרי ניקוי לבית, והשתכרה משכורת חודשית של 1,600 ש"ח (כ-330\$) לפני שצה"ל פלש לשכם בחודש אפריל 2002. מאז, הטלות עוצר למשך יממה שלמה גרמו להפסקות תכופות של העבודה במפעל ולנפילה במחזור העסקים. עתה היא מקבלת משכורת על בסיס יומי ומאבדת משכורת של יום עבודה אם היא מחסירה יום עבודה בשל העוצר. כאשר יש עוצר באחד מחלקי העיר, היא אינה יכולה להגיע למפעל בחלק המערבי של העיר מביתה בחלק המזרחי. למזלה, הצליחה להחזיק במשורתה. מתוך כל 4 עובדים גברים ו-6 עובדות, אשר עבדו לפני האינתיפאדה, שבעה פוטרו מאז חודש אפריל 2002.

לוואפה מאסרי יש נכות ברגלה השמאלית, לאחר שנורתה על-ידי חיילים באינתיפאדה הראשונה, ולכן היא מתקשה בהליכה. אולם, לעיתים קרובות אין לה ברירה אלא ללכת חלק מהדרך לעבודה. גם כאשר התחבורה הציבורית פועלת, ייתכן שתאלץ לחצות מחסומים של צה"ל ברגל. ב-7 באוקטובר 2002, פתחו חיילים ישראלים באש וזרקו רימוני הלם כאשר היא ועובדים אחרים ניסו לחצות את המחסום ליד בניין מינהל המחוז.

אוכלוסיות כפריות

אזורים כפריים בגדה המערבית נפגעו במיוחד בשל אבדן מקומות העבודה בישראל. רוב תושבי הגדה המערבית העובדים בישראל היו עובדים לא-מיומנים מהכפרים. עתה, רובם מובטלים. ככל שקטן מספר המשרות הזמינות בכלכלה הפלסטינית, והנגישות לרוב המשרות בערים היא קשה, ישנן פחות הזדמנויות להשתכר באזורים הכפריים. באופן מסורתי, משפחות באזורים כפריים פונות לחקלאות בתקופות של אבטלה גוברת והכנסות מצטמצמות, אבל הכנסות מחקלאות קטנות אף הן ובחלק מהמקרים הפעילות נעשית בהפסד.

רוב בעיותיהם של החקלאים נגרמות בשל ההגבלות על תנועה⁵¹. מזג האוויר והעונות אינם ממתניים לתום העוצר והסגר. באזורים רבים, לחקלאים אין גישה סדירה לאדמתם. אם היא מצויה בתוך שטח צבאי סגור ליד התנחלות, יתכן שייאסר עליהם לגשת אליה או שהם יחששו מהתקפה על-ידי מתנחלים או הצבא. אבדן גישה בזמני-מפתח במהלך השנה עלולה להביא לכך שהיבול ילך לאיבוד, ייזק או שהתנובה תקטן באופן דרסטי.

הוצאות על תשומות חקלאיות – כגון דשנים, חומרי הדברה ומזון לחיות – עלו באופן חד, בשל עלויות התובלה הגדולות אותן מגלגלים הספקים על הלוקחות. חלק ממוצרים אלו אינם זמינים עוד או שחקלאים אינם יכולים להרשות לעצמם לקנותם. כמה כפרים אינם מחוברים לרשת המים וחקלאים חייבים לקנות מים לשימוש אישי, עבור הבקר שלהם ולשם השקיית האדמה. מחיר [המים] עלה בממוצע ב-80 אחוז, על-פי נתוני ארגון "אוקספאם" (OXFAM), בגלל עלויות התובלה הגדולות. לא ניתן להבטיח אספקה סדירה כאשר כפרים "מכותרים" על-ידי צה"ל. אנשים פשוט אינם יכולים להרשות לעצמם לקנות כמויות נאותות של מים ראויים לשתיה לשימוש האישי, שלא לדבר על מים עבור הבקר. חקלאים מכרו רכוש יצרני, כגון בקר ואפילו אדמה, כי הם זקוקים לכסף כדי לספק את הצרכים הבסיסיים, המיידיים שלהם. דבר זה מסכן את סיכוייהם לטווח הארוך גם כאשר התנאים הכלכליים ישתפרו.

במקרים רבים, ירדו המחירים אותם יכולים חקלאים להשיג עבור תוצרתם. סגרים תכופים במעברי גבול מנעו מחקלאים בשטחים הכבושים להגיע לשווקים בישראל ובחוו"ל. חקלאים רבים מוכרים את תוצרתם רק באופן מקומי, בגלל העוצר והסגר הפנימי בתוך השטחים הכבושים. אולם, לאנשים מעטים יש כסף לשם עריכת קניות והדרישה המקומית היא קטנה. לעיתים קרובות התוצאה היא שוק מוצף והתמוטטות מחירים באזור אחד, ועליית מחירים בשל מחסור, באזור אחר.

לדוגמא, בשנת 2002 קטיף הזיתים היה עתיר במיוחד, אבל הסגרים הקשו לעיתים קרובות על החקלאים לשווק את תוצרתם, או אף מנעו זאת לגמרי. ארגונים וסוכנויות הומניטאריים הקימו פרויקטים לקניית שמן זית מהחקלאים וחלוקתו באזורים אחרים של השטחים הכבושים. אולם, פרויקטים אלו נפגעו אף הם בשל הסגרים וההגבלות על התנועה⁵².

סיכויי פרישה שובשו

גימיל עבד אל-רחמן מוחמד אל-חול, בן 64, קנה 25 דונמים של אדמה באל-סאיפה ב-65,000 דינרים ירדניים (כ-92,260\$) בשנת 1987. הוא השתמש בחלקו בתשלומי הפרישה מ-UNRWA כדי להשקיע, יחד עם בניו, באדמתו באל-סאיפה ברצועת עזה. הם הוציאו כ-40,000 דינרים ירדניים (כ-56,780\$) לשם בניית בית קטן, הכנת הקרקע ונטיעת עצים. בשנת 1995 הם נטעו 10 דונמים של עצי לימון וקלמנטינות. העצים הפסידו בשנת 2001 במקום הרווח המצופה של 3,000-4,000 דינרים ירדניים (כ-4,260-5,680\$) בשל בעיות תובלה והתמוטטות המחירים. על מנת להמשיך להשקות את העצים היה צורך בתשלום של 120 ₪ (כ-25\$) ליום עבור דיזל, שמחירו עלה במאה אחוז מאז תחילת האינתיפאדה. העצים צומחים לאט כי דשן אינו זמין. הוא חי בחד מתמיד שאדמתו "תיושר" על-ידי טרקטורים.

⁵¹ ארגון אוקספאם אינטרנשיונל, "Forgotten villages: Struggling to survive under closure in the West Bank", ספטמבר 2002.

⁵² ר' לדוגמא "תכנית המזון העולמית" (WFP), דו"ח חירום מס' 24 מיום 13 ביוני 2003.

אשתו של ג'מיל אבו-חול ובתו בת ה-16, רימה, נהגו לגור עמו באל-סאיפה, אך עברו לגור בעיר עזה בתחילת 2002 כדי לוודא שרימה תוכל להגיע לבית הספר באופן סדיר.

עוני ותת-תזונה

עבור הרוב המכריע של הפלסטינים, עבודה בשכר היא המקור העיקרי להכנסת המשפחה. אין מערכת קצבאות אבטלה בשטחים הכבושים. האמצעי היחיד בו יכול אדם מובטל להשתמש לשם קבלת תמיכה הוא רשתות המשפחה או הקהילה, והסיוע המוגבל הזמין מ-UNRWA (אשר בדרך כלל ניתן רק לפליטים פלסטינים), משרד הרווחה ברשות הפלסטינית, וארגונים הומניטאריים וארגוני צדקה. מערכת התמיכה המשפחתית, שבאופן מסורתי היא חזקה, מצויה כעת תחת לחץ חמור. ככל שהאבטלה גוברת, כך גדל מספר האנשים שנהיים תלויים בכל שכיר.

תלות בסיוע

עבד מנצור מנאסרה, בן 36, גר בשגיאעיה בעיר עזה. הוא נשוי ואב לארבעה ילדים, ומפרנס גם את דודתו החולה ואת שני אחיו – אחד מובטל והאחר לומד. לפני האינתיפאדה, הוא עבד בישראל בתעשיית הבניה, כפועל יום, והשתכר 150-200 ₪ (כ-30-40\$). הוא לא עבד מאז הטילה ישראל סגר כללי וביטלה את היתרי העבודה של פלסטינים בישראל. בחודש אוגוסט 2002, הוא שמע שישראל מגדילה את מספר ההיתרים עבור עובדים מרצועת עזה והלך למחסום ארז כדי לבקש כרטיס מגנטי חדש, הצעד הראשון להשגת היתר. קצין הביטחון סרב לתת לו כרטיס, ללא הסבר. בתחילה, חי עבד מנאסרה על חסכוניותיו. עתה, לא נותר עוד כסף. הוא לא היה מסוגל למצוא כל עבודה בתעשיית הבניה. הוא לא יכול לשלם את שכר הדירה וחייב יותר מ-7,000 ₪ (כ-1,460\$) עבור חשבונות מים וחשמל שלא שולמו. הוא ומשפחתו שורדים באמצעות חלוקת מזון המאורגנת לעיתים על ידי הפדרציה הפלסטינית הכללית של איגודים מקצועיים. כל חודשיים או שלושה, הם זכאים לקבל שק של 25 ק"ג קמח ממשד הרווחה. הקושי העיקרי שלו הוא במציאת כסף לקניית תרופות עבור דודתו החולה.

הירידה הדרמטית בתעסוקה וברמת ההכנסה היא הסיבה העיקרית לגידול בעוני בשטחים הכבושים. רמת העוני שנקבעה על-ידי הבנק העולמי לשטחים הכבושים היא כ-2.1\$ ליום. 33 אחוז מהאוכלוסייה חיה על פחות מסכום זה בשנת 2000 ו-46 אחוז בשנת 2001. הבנק העולמי מעריך כעת שכ-60 אחוז מהאוכלוסייה הפלסטינית – יותר מ-70 אחוז באזורים מסוימים של רצועת עזה – חיה מתחת לקו העוני.

ירידה בהכנסות

דאוד פאחורי הוא נהג מונית, נשוי ואב ל-8 ילדים, הגר בעיר חברון. לפני האינתיפאדה, הוא הרוויח 250 ₪ (כ-50\$) ליום בקו חברון-רמאללה. עתה, כשהכבישים סגורים, הוא מוגבל לתחום חברון ולהסעת נוסעים בין חברון ובית חנו, מרחק של רק חמישה או ששה קילומטרים. הוא מרוויח רק 100 ₪ (כ-20\$) ליום. שליש מסכום זה הולך על הוצאות שכירת המונית ושליש להוצאות תקורה. נסיעה בדרכים משובשות ומשניות העלתה את עלויות התחזוקה. הוצאות התיקונים שלו היו בדרך כלל 500-1,000 ₪ (כ-100-200\$) לחודש. בחודש ספטמבר 2002 הוא הוציא 2,500 ₪ (כ-520\$) על תיקונים. משפחת פאחורי נותרת עם 30 ₪ (כ-6.25\$) ליום לשם קיומה, סכום הזהה לסכום העולה לשלוח את הילדים לבית הספר.

פקידים ישראלים טענו ש"אף אחד אינו רעב ללחם ברצועת עזה והגדה המערבית"⁵³. למעשה, יש ראיות גוברות והולכות שההכנסות המצטמצמות בקרב הפלסטינים הם גורם עיקרי לתת-תזונה קיצונית וכרונית בקרב ילדים צעירים. בחודש אוקטובר 2002, פרסם CARE, ארגון הומניטארי בינלאומי, ממצאים של הערכה תזונתית שנערכה בשטחים הכבושים בחודשים יולי ואוגוסט 2002, אשר הצביע על שיעורים גבוהים של תת-תזונה קצרת-טווח וארוכת-טווח⁵⁴. סקר בתי-אב שנערך על-ידי CARE, אשר מנטר מגמות סדירות

⁵³ סגן-אלוף שמשון ארבל, ר' הערת שוליים מס' 36.

⁵⁴ בקרב 936 ילדים שנסקרו, בין הגילאים 6 ו-59 חודשים, 13.3% מהילדים ברצועת עזה ו-4.3% מהילדים בגדה המערבית סבלו מתת-תזונה גלובלית חמורה: תת-תזונה חמורה או התנדלות המשקפת תזונה בלתי נאותה בתקופה קצרת-הטווח שקדמה לעריכת הסקר (באוכלוסייה בה התזונה נורמאלית, השיעור יהיה 2.3 אחוז). ההערכה גילתה ש-17.5 אחוז מהילדים ברצועת עזה ו-7.9 אחוז מהילדים בגדה המערבית סובלים תת-תזונה גלובלית כרונית: תת-תזונה כרונית או עצירת הגדילה, המצביעה על כשלון-עבר בצמיחה, דבר המצביע על תת-תזונה ארוכת-טווח.

בהבטחת מזון, מצביע על כך שבתי אב מקצצים בכמות האוכל שהם צורכים, בשל העדר כסף והטלות עוצר⁵⁵.

ר'עד חוסיין מטור, בן 28, גר בבית חנון ליד העיר חברון. לפני האינתיפאדה, הוא עבד כמנקה במשך שנתיים בבית ספר ציבורי ישראלי. לא היה לו היתר עבודה. לאחרונה התחתן והוא ואח נוסף, העובד כרוכל גרביים בבית לחם, הם בני המשפחה היחידים מתוך 14, אשר עובדים. במשך חודשים רבים השתמש ר'עד חוסיין מטור בחסכוניותו כדי לפרנס את משפחתו. לאחר שכספו אזל הוא קנה עגלה הנישאת ביד והחל לעבוד בבית חנון. הכפר נחצה על-ידי כביש מס' 60, אשר הפלסטינים אסורים בשימוש בו. הם אינם יכולים אפילו לחצות בנהיגה בצומת בית חנון, המקשרת בין העיר חברון לכפרים במזרח: בית חנון, סעיר ואל-שויוך. כדי לעבור בין כפרים אלו וחברון, פלסטינים חייבים לצאת ממנויות או ממכוניותיהם הפרטיות בצד אחד של בית חנון, ולחצות ברגל את הכביש לצד השני. תוצרת, מכל הסוגים, מובלת לאורך הדרך בעגלות הרתומות לחמורים, מריצות ועגלות הנישאות ביד. עתה דוחף ר'עד מטור את עגלתו כל היום מצד אחד של הכביש לצידו השני. הוא משתכר 20-50 ₪ (בין 4-10 \$) ליום. כאשר צה"ל מטיל עוצר על העיר חברון או מונע מפלסטינים מלחצות את הכביש, אין לו עבודה.

התנחלויות ישראליות והפרות זכויות אדם בשטחים הכבושים

מאז כיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה, קידמו ממשלות ישראל השונות באופן פעיל את הקמתן והרחבתן של התנחלויות ישראליות באזורים אלו, כולל באמצעות מתן הטבות כלכליות, מענקים ותמריצים. פעולות אלו מצויות בסתירה לסעיף 49 של אמנת ג'נבה הרביעית, האוסר על כוח כובש להעביר את בני הלאום שלו לטריטוריה הכבושה. הקמת ההתנחלויות והרחבתן הנמשכת זכו לגינוי, כבלתי-חוקיות, פעם אחר פעם, על-ידי מועצת הביטחון של האו"ם וגופי או"ם אחרים, כמו גם על-ידי מדינות רבות.

ישנן 17 התנחלויות ישראליות ברצועת עזה, בהן גרים כ-5,000-6,000 מתנחלים ו-123 התנחלויות מוכרות רשמית בגדה המערבית, בהן כ-198,000 מתנחלים. ישנו גם מספר משתנה של התנחלויות קטנות, בלתי מוכרות, הנקראות "מאחזים". למרות שמאחזים אלו אינם מוכרים על-ידי הרשויות הישראליות, חיילים ישראלים נשלחים לשמור עליהם סביב השעון. בשנת 2002, הביאו ניסיונות של הצבא הישראלי לפרק כמה ממאחזים אלו לעימותים בין החיילים לבין המתנחלים, שחלקם חזרו למקום זמן קצר לאחר שפנו משם על-ידי הצבא.

בכמה מההתנחלויות יש פחות מ-100 תושבים. אחרות, כגון אריאל, עם אוכלוסייה של כ-16,000, הן ערים מבוססות ובעלות משאבים. רבות מההתנחלויות התחילו כמאחזים לא-רשמיים. אחרות כבתי ספר דתיים ואחרות היו בראשיתן בסיסים צבאיים אשר ניתנו למתנחלים.

התנחלויות אלו נפוצות ברחבי כל הגדה המערבית ורצועת עזה, ומחוברות ברשת רחבה של כבישים שנבנו לאחרונה, החוצים את השטחים הכבושים, מצפון לדרום וממזרח למערב. התנחלויות ישראליות וכבישי מתנחלים מקיפים את כל הערים הפלסטיניות הראשיות וכפרים רבים, ומונעים מפלסטינים לנסוע רחוק ללא מעבר קרוב להתנחלות ישראלית או לכביש בו נוהגים מתנחלים.

מיקומן של ההתנחלויות הבטיח שלא תהיה רציפות טריטוריאלית בין הקהילות הפלסטיניות באזורים שונים של השטחים הכבושים. למשל, האזור הבנוי של שכם, הכולל שמונה כפרים ושני מחנות פליטים, עם אוכלוסייה כוללת של כ-184,000 פלסטינים, מוקף ב-8 התנחלויות בהן חיים כ-6,000 ישראלים. כפרים פלסטיניים כגון בידיה, כפר טולת, עזון וחבלה הם איים, שסמיכותם מנותקת על-ידי אדמה שעליה של מספר גדול של התנחלויות ישראליות וכביש מתנחלים חדש לכיוון דרום, אשר נבנה לאחר הסכמי אוסלו.

התנחלויות ישראליות בגדה המערבית ועזה היו מזה זמן רב נקודות מתח. עימותים בין המתנחלים הישראליים והפלסטינים המקומיים אירעו לעיתים קרובות הן בגלל שהפלסטינים מתנגדים להקמת ההתנחלויות הישראליות על אדמתם והן משום שמתנחלים ישראלים התקיפו לעיתים קרובות תושבים פלסטיניים ואת רכושם, כדי לדחוק אותם מעל אדמתם. ההתפרשות המהירה של ההתנחלויות והתשתית הקשורה להן, במיוחד הכבישים המקשרים ביניהן, בעשור האחרון, הביא להכפלתן של נקודות מתח אלו.

⁵⁵ מתוך 2,240 בתי אב שנסקרו, 55.5 אמרו שהם הקטינו את צריכת המזון למשך יותר מיום במהלך השבועיים שקדמו לסקר, במיוחד מזון יקר יותר כגון בשר, דגים ועוף. בגדה המערבית, העדר כסף ועוצר היו הסיבות העיקריות שניתנו. ברצועת עזה - העדר כסף.

במהלך שנות התשעים התנפצו תקוותיהם של הפלסטינים שתהליך השלום יוביל להקמת מדינה פלסטינית עצמאית, בעקבות הרחבת ההתנחלויות וצמיחתן, התנחלויות שנבנו על אדמתם והשתמשו במים שלהם ובמשאבים אחרים. תסכולם של הפלסטינים גדל יותר ויותר ככל שאדמתם הופקעה, בתיאוריה רק באופן "זמני" ולצרכי "בטחון", לשם בניית רשת כבישים עוקפים סביב כפרים פלסטיניים ולשם חיבור ההתנחלויות זו לזו ולישראל.

"הצבא הישראלי מגיע עם צו הפקעה "זמני" התקף לחמש שנים, עוקר את עצי הזית שסב-סבו של מישחו שתל לפני יותר מ-100 שנים, מיישר עם טרקטורים את האדמה ובמקומו בונה כביש אספלט בשביל ההתנחלויות הסמוכות. מי אמור להאמין שיש בזה משהו זמני? ואמנם הכבישים שנבנו על אדמה שהופקעה "זמנית" לפני עשרים שנה, עדיין שם".
ג'ף האלפר, הועד הישראלי נגד הריסת בתים

עם העלייה במתיחות כך התגברו ההתקפות הפלסטיניות על מתנחלים ישראלים בשטחים הכבושים. מאז תחילת האינתיפאדה התגברו התקפות על מתנחלים על-ידי קבוצות פלסטיניות חמושות באופן דרמטי, בעיקר ירי תוך נסיעה בכבישים, שהביא להרג כ-190 אזרחים ישראלים ולפציעת רבים אחרים. התקפות על-ידי מתנחלים על פלסטינים ורכושם התגברו גם הן. כמה פלסטינים נהרגו על-ידי מתנחלים ישראלים ועשרות אחרים נהרגו על-ידי חיילים ליד התנחלויות או כבישי מתנחלים במקרים בהם לא היוו סכנה לחייהם של ישראלים.

הצבא הישראלי הכפיל את האמצעים למניעת קרבה פיסית בין פלסטינים ומתנחלים, תוך מיקסום חופש התנועה של מתנחלים על חשבון חופש תנועתם של פלסטינים. למרות שרק אחוז קטן מהפלסטינים נטלו חלק בהתקפות כנגד מתנחלים ישראלים או חיילים, כל פלסטיני נתפש כתוקף פוטנציאלי. כדי להבטיח את חופש התנועה של כ-380,000 מתנחלים ישראלים, הגביל הצבא הישראלי באופן הולך וגובר, יותר מ-3 מיליון פלסטינים לסוג מסוים של מעצר בית, כפר או עיר.

ראש הממשלה אריאל שרון תאר את המדיניות הישראלית בחודש יוני 2002, לאחר סדרה של התקפות ירי מתוך מכוניות. קול ישראל דיווח על דבריו למפקדי צבא בגדה המערבית: *"כרגע, הכבישים הם הבעיה הביטחונית העיקרית... אסור לתת לפלסטינים להרגיש שהם יכולים להשתמש בכבישים האלו בבטחה. עליהם לדעת שניתן להפתיע אותם בכל רגע ולעמוד בפני מגוון אין-סופי של מצבים".*

הפליה כנגד פלסטינים

"מדינות שהן צד לאמנה מתחייבות לאסור ולבער אפליה גזעית בכל צורותיה ולערוב לזכותו של כל אדם, בלא הבחנה באשר לגזע, צבע, או מוצא לאומי או אתני, לשוויון בפני החוק, בעיקר בהנאה מן הזכויות... המדיניות... במיוחד... הזכות לחופש התנועה והמגורים בתוך גבול המדינה". האמנה הבינלאומית בדבר ביעורן של כל הצורות של אפליה גזעית [סעיף 5].

הטלת עוצר, סגרים והגבלות תנועה בתוך השטחים הכבושים הם אמצעים מפלים ביסודם. הם מוטלים על האוכלוסייה הפלסטינית בלבד, ולא על מתנחלים ישראלים, והם מוטלים לעיתים קרובות על פלסטינים לרווחתם של המתנחלים הישראלים. גם במקרים בהם המתנחלים הישראלים יזמו עימותים, כשהם תוקפים פלסטינים או משחיתים רכושם, הצבא הישראלי הטיל כמעט תמיד סגר, עוצר או הגבלות אחרות על הפלסטינים, כולל על-ידי הכרזה על שטח צבאי סגור, והוצאתם משטח זה.

חששם של הפלסטינים מאלימות המתנחלים מגבילה אף היא את תנועתם, במיוחד בכפרים ליד אדמות שבשליטת המתנחלים או באזור H-2 בחברון. דבר זה נובע מכישלונם של כוחות הביטחון הישראליים לתת תגובה נחרצת להפרות זכויות האדם מצד מתנחלים ישראלים כנגד פלסטינים. חקירה ותביעה של האחראים להפרות אלו הן נדירות מאוד. רוב הפלסטינים מנסים להימנע מעימותים עם המתנחלים, כשהם מודעים לכך שהמתנחלים נהנים מחסינות בדרך כלל, לגבי פגיעות בפלסטינים. בשלוש השנים האחרונות לפחות שני פלסטינים נהרגו כאשר עבדו באדמתם, ככל הנראה על ידי מתנחלים ישראלים. פלסטינים החיים בכפרים ליד התנחלויות נמנעים מלגשת אל אדמתם, אפילו לשם טיפול ביבולם, אם היו פעולות הפחדה באזור מצד מתנחלים, כגון ירי על פלסטינים או ירי באוויר.

בחודשים אוקטובר ונובמבר 2000, נמנעו חקלאים פלסטינים בכפרים רבים מלקטוף את יבול הזיתים משום שחששו מהתקפות מצד מתנחלים, למרות שהיבול הרב הצפוי היה חשוב במיוחד, לאור המצב הכלכלי הקשה. בשנת 2002, סוכנות האו"ם לסיוע ועבודה לפלסטיים פלסטינים במזרח הקרוב (UNRWA) והועד להגנת האדמה, ארגון זכויות אדם מקומי, תיעדו מקרי אלימות והפחדה כנגד קוטפי זיתים ב-113 כפרים בגדה המערבית.

התקפות מצד מתנחלים ישראלים על קוטפי זיתים פלסטינים

ב-6 באוקטובר 2002 פתחו מתנחלים ישראלים, ככל הנראה מההתנחלות הסמוכה איתמר, באש על חקלאים מהכפר ערקבה, במחוז שכם, כאשר קטפו את זיתיהם, והרגו את האני באני מאנייה, בן 22, ופצעו את פאהדי פאדיל באני ג'אבר.

כ-150 בני אדם, כל אוכלוסיית יאנון, כפר קטן ליד ערקבה, נטשו את בתיהם בחודש אוקטובר 2002 בשל התקפות מצד מתנחלים. כמה משפחות חזרו לכפר מאוחר יותר באותו חודש תחת הגנה של פעילי שלום ישראלים ובינלאומיים.

ב-21 באוקטובר 2002 תקפו מתנחלים ישראלים מההתנחלויות הסמוכות חקלאים פלסטינים אשר קטפו זיתים בכפר תורמוס איה בגדה המערבית (לצד כביש מס' 60, בין ירושלים לשכם). חקלאים פלסטינים סיפרו לנציגי אמנסטי אינטרנשיונל שקבוצת מתנחלים ישראלים באה לשדוניהם ואיימה לירות בהם אם לא יעזבו. כאשר הפלסטינים סרבו לעזוב, מחשש שהמתנחלים יגנבו את זיתיהם או ישרפו את עצי הזית שלהם, שרפו המתנחלים שבע ממכוניותיהם. כאשר ביקרו נציגי אמנסטי אינטרנשיונל במקום ב-26 באוקטובר 2002, היו שבע המכוניות השרופות עדיין שם. כאשר סיימו הנציגים לראיין את החקלאים הפלסטינים, נסעו מתנחלים ישראלים במכונית בסמוך וזמן קצר לאחר מכן הגיע סיור של צה"ל וחייל ביקש מנציגי אמנסטי אינטרנשיונל לעזוב את המקום.

בכמה מקרים, תגובת הצבא והמשטרה לאלימות והפחדה מצד מתנחלים הייתה להכריז על מטעי הזיתים כאזורים צבאיים סגורים, תוך אילוץ הפלסטינים לעזוב אזורים אלו, במקום להגן עליהם ולאפשר להם לקצור את הזיתים.

הרחקת פלסטינים כתגובה לתקיפות מצד מתנחלים

החל ב-29 בספטמבר 2002, החלו מתנחלים מתפוח להגיע לאדמות של כפר יאסוף, כפר במחוז שכם, וקטפו זיתים באדמה השייכת למוחמד מחמוד עובייד. ב-1 באוקטובר, הם זרקו אבנים לעבר קוטפים פלסטיניים והכו את אנגי ז'לטר, פעילת שלום בריטית עם "תנועת הסולידאריות הבינלאומית" אשר התלוותה לפלסטינים לשדה שלהם כדי להגן עליהם מהאלימות של המתנחלים הישראלים. למרות תלונות שהוגשו לצה"ל ולמשטרה הישראלית, לא הייתה התערבות מצידם כדי להפסיק את האלימות או לפתוח חקירה רצינית על התקיפה. ב-3 באוקטובר, חזרו הפלסטינים לקטוף זיתים, כשהם מלווים בפעילי שלום ישראלים ובינלאומיים. קבוצה של חיילים ישראלים ושוטרים עמדו על גבעה ליד ההתנחלות, כאשר קבוצה של מתנחלים, כמה מהם חמושים ברובים, הגיעה לאזור והחלה לנוע לכיוון הפלסטינים. כתגובה לבקשת הצבא לעזוב את האדמה, עברו הקוטפים לחלקה אחרת של האדמה והמשיכו בקטיף. אז הגיע מפקד המחוז של הצבא הישראלי, הודיע לקוטפים שהאזור הוכרז כשטח צבאי סגור, והורה להם לעזוב מיד.

ב-21 באוקטובר 2002 לאחר פיגוע התאבדות של פלסטינים בישראל, בו נהרגו 14 בני אדם, הוציא הרמטכ"ל צו האוסר באופן מוחלט על קטיפת זיתים על-ידי פלסטינים ברחבי הגדה המערבית. ההחלטה גררה מחאה נרחבת מארגוני זכויות אדם ואיומים לעתור על ההחלטה לבג"צ, צה"ל ביטל את הצו ביום שלמחרת. נציג של צה"ל הודיע בתחילה לאגודה לזכויות האזרח בישראל שהאיסור היה תגובה להתקפה; מאוחר יותר הוא הסביר שצה"ל לא היה מסוגל להגן על קוטפי הזיתים הפלסטינים מהתקפות מצד מתנחלים.

צה"ל הכריז על האזור סביב כמה התנחלויות כשטח צבאי סגור, אשר פלסטינים יכולים להיכנס אליו רק עם היתר. אזורים אלו הוקמו גם סביב מאחזים שנחשבים לבלתי-חוקיים על-ידי הרשויות הישראליות.

מוחמד יונס סולבייבי, בן 33, חקלאי מהכפר בית עומר במחוז חברון. הוא בעל 12 דונמים ליד התנחלות כרמי צור. כרמי צור נמצאת על ראש גבעה והחקלאים מבית עומר וחלחול מעבדים את האדמה במדרונותיה. ב-8 ביוני 2002, פתחו פלסטינים חמושים באש על קרוואנים ליד גדר המערכת של ההתנחלות, והרגו שלושה אזרחים ישראלים. בעקבות ההתקפה, הכריז צה"ל על האדמה למרגלות ההתנחלות כאזור צבאי סגור. חקלאים מבית עומר לא קבלו גישה לכ-1,000 דונמים של אדמתם. ארבעה שבועות לאחר מכן, הוסר הסגר על 600 דונמים. במהלך הסגר, לא היה מוחמד סולבייבי יכול לעבד שבעה דונמים מאדמתו או לגשת לכ-1,000 שיחי עגבניות, עצי השזיף שלו ולשיחי הגפן. השזיפים הבשילו ונרקבו על העצים, הענבים התקלקלו בגלל שלא היה יכול לרסס אותם. הוא איבד את כל שלושת היבולים, בעלות משוערת של 35,000 ₪ (כ-7,300\$).

העדר הגנה

לישראל חובה להגן על הפלסטינים החיים בשטחים הכבושים מפני אלימות. אולם, ישראל נכשלה באופן עקבי בנקיטת פעולה להפסיק את ההתקפות והאיומים מצד מתנחלים, עד כדי כך שכמה אזורים ליד התנחלויות הפכו אזורים "אסורים לכניסה" עבור פלסטינים.

כוח כובש נדרש לשמור על חיים נורמאליים ככל האפשר בשטח הכבוש - 'לשקם, והבטיח, ככל שהדבר ניתן, את הסדר הציבורי והביטחון הציבורי' (תקנות האג, סעיף 43). דו"ח זה מראה כיצד הגבלות על תנועה בגדה המערבית ורצועת עזה כמעט שיתקו את החיים הנורמאליים של פלסטינים והיוו את הגורם הראשי במיתון הכלכלי החמור, האבטלה הגואה והעוני הנרחב.

אי-המוכנות או אי-היכולת של הממשלה הישראלית לספק את התנאים לחיים נורמאליים ככל האפשר עבור האוכלוסייה הפלסטינית תחת כיבוש קשורה ישירות להימצאותם של מתנחלים ישראלים בשטחים הכבושים. כפי שצוין מקודם, העברתם של מתנחלים על-ידי ישראל לתוך השטחים הכבושים ומאמציה לשנות את ההרכב הדמוגרפי של השטחים הכבושים, הם בלתי חוקיים. סעיף 49 של אמנת ג'נבה אוסר לחלוטין על כוח כובש להעביר את בני הלאום שלו לתוך שטח כבוש. ממשלות ישראל במשך השנים הפרו איסור זה ועודדו הקמת התנחלויות בכל אזורי השטחים הכבושים, תוך נתינת נגישות למיליוני דולרים בתמיכה כספית, תמריצי-מס ופרויקטים מאסיביים של בניית תשתיות וסלילת כבישים.

השפעת ההגבלות על תנועה על חייהם של פלסטינים שתועדה בדו"ח זה – שהצידוק הרשמי להן היה הצורך להגן על מתנחלים, מונעת מהאוכלוסייה הפלסטינית בשטחים הכבושים לחיות חיים נורמאליים. ניסיון העבר מלמד שהחזרת הסדר הציבורי והביטחון הציבורי הנדרש לפי סעיף 43 של תקנות האג על כנו, אינו אפשרי כל עוד קיימות ההתנחלויות הישראליות. רוב ההגבלות על תנועה המוטלות על פלסטינים, כגון הכרזתם של אזורים צבאיים סגורים ברצועת עזה, והאיסור על פלסטינים להשתמש בכבישים או להתקרב לאזורים מסוימים, מוטלות כדי למנוע מהאוכלוסייה הפלסטינית לבוא במגע עם המתנחלים הישראלים. התוצאה היא שהאוכלוסייה הפלסטינית נתונה להפרות זכויות אדם חמורות, כולל ענישה קולקטיבית והפליה.

המשפט הלאומי והבינלאומי

להלכה ולמעשה, הפרו הרשויות הישראליות את התחייבותן בהתאם למשפט זכויות האדם הבינלאומי והמשפט ההומניטארי, לכבד ולהגן על זכויות התושבים הפלסטיניים בגדה המערבית וברצועת עזה. ההגבלות רחבות ההיקף והבלתי-מבחינות שהוטלו על ידי ישראל על תנועת בני אדם וסחורות בשטחים הכבושים לא רק מפירה את הזכות לחופש תנועה, אלא גם מפירה את הזכות לעבוד וזכויות כלכליות וחברתיות אחרות של הפלסטינים בשטחים הכבושים.

החוק הצבאי הישראלי

ישראל החילה את דיני הצבא על הגדה המערבית ורצועת עזה מאז כיבושם בשנת 1967. צו צבאי מס' 378 משנת 1970 נותן לצבא הישראלי שיקול דעת מלא להטיל הגבלות חמורות על תנועתם של פלסטינים החיים בגדה המערבית. צו דומה תקף ברצועת עזה. צווים אלו אינם דורשים מצה"ל לקחת בחשבון את שלומם וצרכיהם של התושבים לפני הטלת מגבלות כאלו.

בהתאם לסעיפים 88 עד 90 לצו הצבאי מס' 378, הפרת הצווים מהווה עבירה פלילית שהעונש בגינה הוא עד חמש שנות מאסר וקנס. סעיף 88 מקנה למפקד צבאי או לאדם הפועל תחת סמכותו הכללית או הספציפית, כוח לאסור, להגביל או לווסת את השימוש בדרכים מסוימות או לקבוע את הדרכים לנסיעת רכבים, בעלי חיות ובני אדם. תחת סעיף 89, רשאי מפקד צבאי להורות לכל המצויים באזור מסוים להישאר בבתיהם בשעות מסוימות. סעיף 90 מאפשר למפקד צבאי להכריז על אזור מסוים כ"שטח סגור" ולדרוש מאנשים להשיג היתר בכתב לשם כניסה ויציאה ממנו.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי

שתי מערכות משפטיות משלימות חלות על התנהלותה של ישראל בגדה המערבית ורצועת עזה: משפט זכויות האדם הבינלאומי והמשפט ההומניטארי הבינלאומי.

משפט זכויות האדם הבינלאומי הרלבנטי כולל אמנות זכויות אדם אותן אישרה ישראל. החשובה מבין אמנות אלו היא האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, והאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות. אמנות נוספות הרלבנטיות לנושאים שהועלו בדו"ח זה הן האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל הצורות של אפליה גזעית, אמנת האו"ם בדבר ביעור כל צורות האפליה כנגד נשים, ואמנת האו"ם בדבר זכויות הילד.

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, אשר אושרה על-ידי ישראל בשנת 1991, מחייבת את המדינות החתומות להבטיח את הגשמתן של זכויות יסוד מסוימות, כולל הזכות לעבוד, הזכות לבריאות וחינוך, והזכות לתנאי חיים נאותים. הזכות לעבוד היא כלי בהגשמתן של זכויות אחרות, כגון הזכות לתנאי חיים הולמים. עבודה היא גם אספקט מובנה של הכבוד האנושי וההגשמה אנושית, וצורך אנושי בסיסי הראוי להיכלל כזכות נפרדת באמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות. היא כוללת תעסוקה בשכר, תעסוקה עצמאית ופעילויות אחרות שהן יצרניות או מניבות הכנסה, בין אם בתשלום כספי או בעין.

הזכות לעבוד מובטחת באמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (סעיף 6), לפיה:

1. המדינות שהן צד לאמנה זו מכירות בזכות לעבודה, הכוללת את זכותו של כל אדם להשיג אפשרות להשתכר למחייתו בעבודה אשר יבחר בה, או יקבלנה, באורח חופשי, והן ינקטו צעדים מתאימים כדי להבטיח זכות זו."

2. הצעדים שתנקוט מדינה שהיא צד לאמנה זו כדי להשיג את מימושה המלא של הזכות האמורה יכללו הדרכה והכשרה טכניות ומקצועיות, קווי פעולה וטכניקות שיש בהם כדי להבטיח התפתחות כלכלית, חברתית ותרבותית מתמדת ותעסוקה מלאה ויצרנית בתנאים אשר יבטיחו ליחידים את ההנאה מחירויות היסוד המדיניות והכלכליות."

לכל אדם הזכות ל"קיום נאות, לעצמם ולמשפחותיהם, בהתאם להוראותיה של אמנה זו" (סעיף 7).

הזכות לעבוד מטילה שלושה סוגי חובה על המדינות שהן צד לאמנה: החובה לכבד, להגן ולהגשים. החובה לכבד דורשת מהמדינות לא לנקוט באמצעים או לאכוף מכשולים המונעים נגישות לעבודה. החובה להגן דורשת נקיטת אמצעים שיבטיחו שמוסדות לא-ממשלתיים ופרטים לא ישללו מפרטים את הנגישות לעבודה. החובה להגשים דורשת מהמדינות לפעול באופן יזום כדי לחזק את נגישותם של פרטים לעבודה.

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות דורשת שכל מדינה שהיא צד לאמנה יתנקוט בצעדים... עד מירב המקורות העומדים לרשותה... למען הבטח, בשלבים, את השימוש המלא בזכויות שהוכרו באמנה זו בכל האמצעים המתאימים... (סעיף 2). יש לנקוט באמצעים כדי להשיג יתעסוקה מלאה ויצרנית" (סעיף 6). הועדה על זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות מפרשת את הסעיף כדורש מהמדינות לאמץ מדיניות ואמצעים המיועדים להבטחת "עבודה לכל אלו הזמינים לה והמחפשים

אותה"⁵⁶. לדברי הוועדה: "הזכות לעבוד הגונה... דורשת את יצירתה של סביבה חברתית, כלכלית ופיסית שבה לכל בני האדם הזדמנות הוגנת ושווה לשגשג בזכות מאמציהם-שלהם ובאופן התואם את כבודם."

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות צופה שהמדינות יוכלו להבטיח הגשמה מלאה של כל זכויות האדם המעוגנות באמנה רק בהדרגה, ולאורך זמן (סעיף 2). אולם, הוועדה על זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות הבהירה, שעל המדינות "לפעול במהירות וביעילות ככל האפשר לעבר מטרה זו" וכי "אמצעים רטרוגרסיביים מכוונים ידרשו שיקול דעת זהיר ועליהם להיות מוצדקים לחלוטין ביחס לכלל הזכויות המעוגנות באמנה ובהקשר של השימוש המלא במירב המשאבים הזמינים"⁵⁷.

סעיף 11 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות דורש כי המדינות "יכירו בזכותו של אדם לרמת חיים נאותה עבורו ועבור משפחתו, לרבות מזון, מלבושים ודיור נאותים ולשיפור מתמיד בתנאי קיומו". על המדינות להימנע מהפרעה לנגישות למשאבים הנחוצים לשם הגשמת זכות זו, כולל פעילויות המניבות הכנסה, המאפשרות לבני אדם לשמור על רמת חיים נאותה"⁵⁸.

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות (ICCPR)

"חירות התנועה היא תנאי הכרחי להתפתחות החופשית של האדם"⁵⁹.

חופש התנועה מעוגנת בסעיף 12 של האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות.

תחת נסיבות יוצאות מהכלל רשאיות מדינות להטיל מגבלות על זכות זו כדי, בין היתר, להגן על הביטחון הלאומי או הזכויות והחירויות של אחרים, אבל על ההגבלות להיות מעוגנות בחוק ולא לפגוע בזכויות אחרות המוכרות באמנה. לדברי הוועדה לזכויות אדם⁶⁰:

"אסור שההגבלות יפגמו במהות הזכות; היחס בין הזכות וההגבלה, בין הנורמה והחריג - אל לו להתחלף. החוקים המסמיכים את אכיפתן של הגבלות, חייבים לנקוט בקריטריונים מדויקים ואל להם להעניק שיקול דעת חסר-רסן לאלו שבידם האחריות להוציאם לפועל.

"... אין די בכך שההגבלות משמשות למטרות מותרות; עליהן גם להיות נחוצות כדי להגן על מטרות אלו. אמצעים מגבילים חייבים לענות על לעקרון הפרופורציונאליות; עליהם להיות הולמים לשם השגת תפקידם ההגנתי; הם חייבים להיות הכלי הכי פחות חודרני מבין אלו אשר עשויים להשיג את התוצאה הרצויה; ועליהם להיות פרופורציוניים לאינטרס המוגן".

"יישום ההגבלות בכל מקרה פרטי חייב להיות מבוסס על בסיס משפטי ברור ולענות על מבחן הנחיצות ודרישת הפרופורציונאליות. תנאים אלו לא יתקיימו אם, למשל... היה נמנע מאדם לנסוע בתוך תחום מסוים ללא היתר ספציפי".

האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ומדיניות הכוללת את הזכות לחופש תנועה, מונה בסעיף 7 את הזכות שלא להיות נתון ל"יחס או עונש אכזרי, בלתי אנושי או משפיל", המדינה שהיא צד לאמנה חייבת "לכבד ולהבטיח" זכות זו "ללא הפליה מכל סוג שהוא, כגון מטעמי גזע, צבע, מין, לשון, דת, דעה פוליטית או אחרת, מוצא לאומי או חברתי, רכוש, ייחוס או כל מעמד אחר". (סעיף 1).

ההגבלות המוטלות על-ידי ישראל על תנועת פלסטינים בשטחים הכבושים מפרות את הזכויות הנזכרות לעיל המעוגנות באמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות. ההגבלות הן מפלות, מאחר והן מוטלות על פלסטינים משום שהם פלסטינים. הן אינן פרופורציונאליות, משום שהן מוטלות על כל הפלסטינים ולא על אדם ספציפי אשר עשוי להיחשב, באופן לגיטימי, כמי שמהווה סכנה ביטחונית. הגבלת אוכלוסייתה של

⁵⁶ הנחיות כלליות מעודכנות בנוגע לצורה ולתוכן הדו"חות שעל המדינות שהן צד לאמנה להגיש לפי סעיפים 16 ו-17 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות E/C.12/1991/1.

⁵⁷ הוועדה על זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, הערה כללית מס' 3, פסקה 9.

⁵⁸ הוועדה על זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, הערה כללית מס' 12 (E/C.12/1999/5).

⁵⁹ הערה כללית מס' 27 של הוועדה לזכויות האדם, 2 בנובמבר 1999 (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9).

⁶⁰ שם, פסקאות 11, 13, 14, 15 ו-16.

עיר שלמה לבתיהם במשך ימים או אף שבועות כתגובה להתקפה שבוצעה על-ידי כמה פרטים מהאזור מהווה סוג של ענישה קולקטיבית.

בנוסף, הגבלות מותרות חייבות להיות מעוגנות בחוק. אולם, לעיתים קרובות קשה או בלתי אפשרי לדעת מהן התקנות לפיהן מוטל סגר או עוצר, או הקריטריונים להשגת היתר מעבר. ההגבלות גם מוטלות לעיתים קרובות באופן שרירותי, מאחר ונראה כי חיילים בתפקיד הם בעלי שיקול דעת אבסולוטי, והם מיישמים את האמצעים באופן לא-עקבי.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי

הכללים החשובים ביותר החולשים על דרך התנהלותו של כוח כובש ביחסו כלפי אזרחים בטריטוריות כבושות, קבועים באמנת גינבה הרביעית ובתקנות האג. כללים אלו נחשבים למשפט בינלאומי מנהגי, המחייב את כל המדינות.

סעיף 27 הוא אבן הפינה של אמנת גינבה הרביעית. סעיף זה מכונן את עקרון כבוד האדם, איסור חילול זכויותיו או זכויותיה הבסיסיות וזכותם של בני האדם לאי-הפליה. הוא קובע כי:

"מוגנים זכאים בכל הנסיבות ליחס של דרך ארץ לגופם, לכבודם, לזכויותיהם המשפחתיות, לאמונתם ולפולחנם, לנימוסיהם ולמנהגיהם. היחס אליהם יהא תמיד אנושי, והם יוגנו במיוחד מפני כל מעשי אלימות או איומי אלימות, ומפני עלבונות וסקרנות הרבים ... בלא לפגוע בהוראות הנוגעות למצב בריאותם, גילם ומינם של מוגנים, יהא בעל הסכסוך נוהג בכל המוגנים שברשותו מתוך תשומת לב שווה, ללא כל הפליה לרעה המבוססת, במיוחד, על נימוקי גזע, דת או השקפה מדינית".

הפרשנות המוסמכת של הצלב האדום הבינלאומי לגבי אמנות גינבה קובעת כי:

"חירות התנועה של אזרחים בני לאום האויב עשויה בהחלט להיות מוגבלת, או אפילו מדוכאת זמנית, אם הנסיבות דורשות זאת. זכות זו אינה, לכן, כלולה בין הזכויות האבסולוטיות המעוגנות באמנה, אך אין זה מן התבונה להשעות זכות זו באופן כללי ורגיל. נהפוך הוא: התקנות הנוגעות לכיבוש ואלו הנוגעות לאזרחים זרים בטריטוריה של המדינה הכובשת בסכסוך, מבוססות על הרעיון של השארת חירות התנועה של אזרחים על כנה, באופן כללי".

סעיף 27 גם מכיר בזכותו של כוח כובש:

"לנקוט באמצעים כאלו לשם פיקוח ובטחון ביחס לבני אדם מוגנים כפי שהדבר נחוץ כתוצאה ממלחמה".

אולם, פרשנות הצלב האדום קובעת כי:

"תקנות הנוגעות לכיבוש ... מבוססות על הרעיון לפיו חירות אישית של אזרחים תישאר על כנה באופן כללי ... הדבר החיוני הוא שאמצעי ההגבלה המיושמים לא ישפיעו על הזכויות הבסיסיות של בני האדם הנדונים. כפי שראינו, זכויות אלו חייבות להיות מכובדות גם כאשר אמצעי ההגבלה הם מוצדקים".
סעיף 33 לאמנת גינבה הרביעית ותקנה 50 לתקנות האג אוסרים על ענישה קולקטיבית. סעיף 33 לאמנת גינבה הרביעית קובע כי:

"שום מוגן לא ייענש על עבירה שלא עבר אותה בעצמו. עונשים קיבוציים וכן כל אמצעי הפחדה או אימתנות, אסורים".

סעיף 43 לתקנות האג מכונן את העיקרון הכללי לפיו על כוח כובש לעשות כל מאמץ לשמר את החיים הנורמאליים בטריטוריה הכבושה, ככל שהדבר אפשרי:

"כאשר הסמכות של הכוח הלגיטימי עברה, למעשה, לידי של הכובש, עליו לנקוט בכל האמצעים שבכוחו להחזיר ולהבטיח, ככל האפשר, את הסדר הציבורי והביטחון הציבורי, תוך כיבוד החוקים המצויים בתוקף במדינה, אלא אם הדבר אינו אפשרי לחלוטין".

תחולתו של המשפט הבינלאומי

ישראל מחויבת לתת דין וחשבון על חובותיה בהתאם למשפט זכויות האדם הבינלאומי והמשפט ההומניטארי, בגין יחסה כלפי הפלסטינים החיים בשטחים הכבושים. אולם, היא מכחישה שהיא מחויבת ליישם את אמנות זכויות האדם של האו"ם, כולל האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, ברצועת עזה והגדה המערבית (מלבד מזרח ירושלים), משני טעמים⁶¹.

ראשית, ישראל טוענת שבהתאם למשפט הבינלאומי היא אינה נדרשת ליישם אמנות אלו באזורים שאינם חלק מהטריטוריה הריבונית שלה. היא נוקטת בעמדה לפיה המשפט ההומניטארי צריך לחול בשטחים הכבושים אך לא משפט זכויות האדם הבינלאומי. אולם, עקרון יסוד במשפט זכויות האדם הוא שהאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות ואמנות זכויות אדם אחרות, תקפות בכל האזורים שבהן המדינות שהן צד לאמנות הן בעלות שליטה בפועל, ללא קשר לשאלת הריבונות שלהן באזורים אלו.

בנוסף, טוענת ישראל כי אינה יכולה להיות אחראית במישור הבינלאומי להבטחת יישום האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות באזורים אלו בגלל שרוב הסמכויות והאחריות האזרחיות הועברו לרשות הפלסטינית, תחת הסכמי אוסלו. ישראל טוענת כי הרשות הפלסטינית "היא האחראית הישירה ועליה לתת את הדין בפני כל האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית ורצועת עזה, בנוגע לעניינים אלו"⁶².

הסכמי אוסלו חוזים שהרשות הפלסטינית תפעיל כוחות ואחריות רחבת היקף בשטחים הכבושים. אולם, הרשות הפלסטינית תלויה באופן ברור בשיתוף הפעולה של ישראל כדי להוציא לפועל כוחות ותחומי אחריות אלו. ישראל יכולה לפקח על תנועת פלסטינים בתוך השטחים הכבושים, ועושה זאת בפועל, כמו גם פיקוח על גישתם של פלסטינים למשאבים חיוניים רבים כגון אדמה ומים. במהלך השנה האחרונה אף פרסה ישראל מחדש את כוחותיה בערים וכפרים שהם, על פי הסכם אוסלו, תחת תחום השיפוט של הרשות הפלסטינית ובהם חיים רוב הפלסטינים. אין ספק שישראל ממשיכה להפעיל שליטה אפקטיבית ברחבי השטחים הכבושים ולכן היא אחראית ליישום התחייבויותיה בהתאם למשפט זכויות האדם הבינלאומי.

אך חשוב מכל, סעיף 47 לאמנת ג'נבה הרביעית מדגיש כי:

"מוגנים הנמצאים בשטח נכבש, לא יישללו מהם בשום פנים ואופן את ההנאות מהאמנה הזאת, בגלל כל שינוי שהונהג, עקב הכיבוש, במוסדותיו או בממשלתו של השטח הנכבש, ולא בגלל כל הסכם שנעשה בין רשויות השטחים הנכבשים ובין המעצמה הכובשת, ולא בגלל סיפוחו של השטח הנכבש – כולו או מקצתו – על ידי אותה מעצמה".

עמדתה של ישראל לגבי תחולת אמנות זכויות האדם של האו"ם בשטחים הכבושים לא התקבלה על ידי גופי האו"ם האחראים על יישום אמנות. לדוגמא, הועדה לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, קובעת במסקנותיה על הדו"ח המקדמי של ישראל לשנת 2000, כי: *"הועדה היא בדעה שחובותיה של המדינה תחת האמנה מתייחסות לכל הטריטוריות והאוכלוסיות תחת שליטתה בפועל"*⁶³. הועדה ביקשה מישראל לספק לה מידע נוסף על מימוש הזכויות הכלכליות, החברתיות והתרבותיות בשטחים הכבושים *"כדי להשלים את הדו"ח המקדמי של המדינה ועל-ידי כך להבטיח ציות מלא לחובות הדיווח שלה"*⁶⁴. הועדה בחנה מחדש נושא זה בשנתיים האחרונות ובשנת 2001 חזרה על עמדתה לפיה האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות חלה בשטחים הכבושים. היא קבעה כי *"אף בעת סכסוך חמוש, קיימת חובה לכבד זכויות אדם בסיסיות וכן... זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות - כחלק מהסטנדרטים המינימאליים לזכויות אדם – המעוגנות במשפט הבינלאומי המנהגי וכן במשפט הבינלאומי"*⁶⁵.

למרות טענתה של ישראל בפני גופי האו"ם האחראים על יישום אמנות זכויות האדם, כי המשטר המשפטי ההולם שיש להחילו בשטחים הכבושים הוא המשפט ההומניטארי בלבד, ישראל סירבה לקבל את הטענה

⁶¹ E/1998/5/Add.14, פסקאות 2-5 ו-E/1990/6/Add.32, פסקאות 8-5.

⁶² "יישום האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות: מידע נוסף המוגש על-ידי המדינות שהן צד לאמנה בעקבות דיון בדו"חותיהם על-ידי הועדה לזכויות כלכליות, חברתיות ופוליטיות, נספח, ישראל, 20 באפריל 2001;

E/1989/5/Add.14, 14 במאי 2001, פסקה 3.

⁶³ E/C.12/1/Add.27, פסקה 8.

⁶⁴ שם, פסקה 32.

⁶⁵ E/C.12/1/Add.69, פסקה 12.

כי נורמות רבות של המשפט ההומניטארי, תקפות בשטחים הכבושים. כך, אף כי הכירה בתקפות, דה יורה, של תקנות האג בשטחים הכבושים, היא דחתה בעקביות את הטענה בדבר תחולת אמנת ג'נבה הרביעית בגדה המערבית ורצועת עזה. ישראל טוענת שהיא מיישמת, דה פקטו, "הוראות הומניטאריות" בהן לא נקבה, המעוגנות באמנת ג'נבה הרביעית, אך בו זמנית טוענת שאינה מחויבת לעשות זאת, על פי המשפט הבינלאומי.

אולם, ישראל ניצבת לבדה בטענתה כי אמנת ג'נבה הרביעית אינה חלה בגדה המערבית ורצועת עזה. האו"ם, הצלב האדום והקהילייה הבינלאומית בכללה עומדים על דעתם כי אמנת ג'נבה הרביעית חלה במלואה בשטחים הכבושים ושהפלסטינים הם אוכלוסיה מוגנת בהתאם לתנאי האמנה.

סירוב לפיקוח בינלאומי

הרשויות הישראליות סירבו לעיתים תכופות לשתף פעולה עם מנגנוני זכויות האדם של האו"ם אשר הוקמו כדי לפקח על נוהגי זכויות האדם בשטח, כולל סירוב לשתף פעולה עם השליח המיוחד של נציבות האו"ם לזכויות האדם על המצב זכויות האדם בשטחים שנכבשו על-ידי ישראל מאז 1967, ושליח האו"ם המיוחד לעניין הזכות לדיור הולם. בשנת 200 נשלחה לישראל משלחת מטעם נציבות האו"ם לזכויות אדם, בראשותה של הנציבה העליונה דאז של האו"ם לזכויות אדם, מרי רובינסון. במקביל, נשלחה משלחת חקירה של האו"ם, אשר הוקמה על-ידי מזכ"ל האו"ם וקבלה את ברכת מועצת הביטחון של האו"ם. שתי המשלחות לא הורשו להיכנס לישראל, ולא הייתה ברירה אלא לפרקן.

אמנסיטי אינטרנשיונל קרא פעמים רבות לקיום נוכחות פיקוח עם מרכיב זכויות אדם חזק, בישראל ובשטחים הכבושים. קריאה זו קיבלה תמיכה משמעותית הן במישור המקומי והן במישור הבינלאומי, אך הרשויות הישראליות סרבו בעקשנות לקבל נוכחות פיקוח כזו. בנוסף, לאחרונה הגביר הצבא הישראלי את פעולתו המכוונת כנגד פעילי שלום הנוכחים בשטחים הכבושים, ואשר פעילויותיהם כוללות ניטור הגבלות על תנועת פלסטינים וסיוע לצוותים רפואיים פלסטיניים ולאנשים רגילים להסתובב בשטחים הכבושים ולחצות מחסומים של הצבא הישראלי.⁶⁶

המלצות

לממשלת ישראל

- לכבד ולהגן על זכויות האדם של כל בני האדם החיים בשטחים הכבושים, ללא אפליה.

חופש תנועה

- לשים קץ למשטר העוצרים והסגרים הפנימיים כפי שהוא מוטל כיום בגדה המערבית ורצועת עזה.
- להימנע בכל הנסיבות מהטלת עוצר, סגרים, כתרים והגבלות אחרות על תנועה המהווים ענישה קולקטיבית;
- להבטיח שהגבלות על תנועה יוטלו רק כאשר הדבר חיוני לחלוטין, וכאשר הן קשורות לאיום בטחוני ספציפי, אינן מפלות, והן פרופורציונאליות בהשפעתן ומשכן. סגירת כל גישה באמצעות רכבים לעיר או כפר, במיוחד לתקופות ממושכות, אשר משפיעה באופן חסר הבחנה על כל הפלסטינים באזורים הנדונים, מהווה ענישה קולקטיבית האסורה בכל הנסיבות.
- להימנע מבניית גדרות/חומות הפרדה או מבנים קבועים אחרים בתוך הגדה המערבית ועזה אשר מהווים או גורמים להגבלות קבועות על הזכות לחירות תנועה של פלסטינים בתוך השטחים הכבושים או בהריסה שרירותית או הפקעה של רכושם;
- לעשות כל שביכולתה להחזיר ולהבטיח את הסדר הציבורי והביטחון הציבורי עבור הפלסטינים החיים בגדה המערבית ורצועת עזה;

⁶⁶ לפרטים לגבי אירועים בהם נהרגו, נפצעו או הוטרו פועילי שלום בינלאומיים ר' דיווחים של תנועת הסולידאריות הבינלאומית (ISM), הזמינים ב-<http://www.palsolidarity.org>.

- לתקן את הוראות צו צבאי מס' 378 המתייחסות להגבלות על תנועה כך שיעמדו בקנה אחד עם הסטנדרטים הבינלאומיים לזכות לחירות התנועה;
- לכוון נהלים ברורים ותחת שקיפות, המעוגנים בחוק, להטלה והסרה של הגבלות על תנועה, ולערעור עליהן.

הזכות לעבוד

- להבטיח את הזכות של כל אדם לפרנס את עצמו באמצעות עבודה אותה הוא בוחר או מקבל מרצונו החופשי.
- בהמשך לחובתה להגשים את הזכות לעבוד, עליה לשקול מתן היתרים למספר גדול יותר של פלסטינים מהגדה המערבית ורצועת עזה, לעבוד בתוך ישראל;

קצ' לשימוש המפורז בכוח

- לכבד את הסטנדרטים לזכויות אדם החולשים על השימוש בכוח ובנשק. שימוש מכוון בכוח נשק קטלני מותר רק כאשר הדבר בלתי נמנע לחלוטין לשם הגנה על חיים, וכאשר אמצעים פחות קיצוניים אינם מספיקים;
- להפסיק מיד את השימוש בכוח קטלני לשם אכיפת עוצר והגבלות אחרות על תנועה;
- להבטיח שחברי כוחות הביטחון המעורבים באכיפת הגבלות על תנועה יימנעו משימוש ביחס או עונש אכזרי, בלתי אנושי או משפיל בכל הנסיבות.

קצ' לחסינות מעונש

- לנקוט בפעולה אפקטיבית כדי למנוע, לחקור לתבוע ולהעניש הפרות זכויות אדם שבוצעו על-ידי מתנחלים ישראלים כנגד פלסטינים. למטרה זו, צריכים כוחות הביטחון הישראליים לספק הגנה לפלסטינים מפני תקיפות מצד מתנחלים ישראלים. כל אזרח ישראלי אשר מסכן באופן בלתי חוקי את חייהם של פלסטינים, חייב להיות מובא במהירות לדין במשפט הוגן ולקבל עונש בהתאם לסטנדרטים הבינלאומיים, באופן ההולם את חומרת העבירה;
- ליזום חקירה מלאה, יסודית, שקיפה וחסרת-פניות לגבי כל הקובלנות על הפרות של זכויות אדם בינלאומיות ומשפט הומניטארי, כולל תלונות המתועדות בדו"ח זה, ולפרסם בציבור את התוצאות;
- להביא לדין את אלו שלגביהם נטען כי בצעו הפרות זכויות אדם בינלאומיות הפרות של המשפט ההומניטארי בהליכים העומדים בסטנדרטים בינלאומיים למשפט הוגן;
- להבטיח פיצוי ושיפוי מהירים והולמים לקרבנות הפרות זכויות אדם בינלאומיות ומשפט הומניטארי בינלאומי.

משפט בינלאומי ופיקוח בינלאומי

- לכלול מידע מפורט על המצב בשטחים הכבושים בכל הדו"חות לגופי האו"ם העוסקים באמנות זכויות אדם.
- לאשרר את הפרוטוקול האופציונאלי הראשון של אמנת האו"ם בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, והפרוטוקול האופציונאלי הראשון לאמנת האו"ם בדבר ביעור כל צורות האפליה כנגד נשים ולתת הצהרה בהתאם לסעיף 22 של האמנה נגד עינויים, כך שתלונות אישיות בדבר הפרות תחת אמנות אלו יוכלו להישמע על-ידי גופי האו"ם הרלבנטיים.
- לקבל נוכחות של פקחים בינלאומיים בשטחים הכבושים, להם ידע נרחב בזכויות אדם, אשר יוכלו לספק בטחון מוגבר לישראלים ולפלסטינים.

שאלת ההתנחלויות

ההתנחלות של אזרחים ישראלים בשטחים הכבושים היא הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי וזכתה לגינויים רבים על-ידי הקהילה הבינלאומית.⁶⁷ יתר על כן, ההתנחלויות הביאו להפרות רבות מספור

⁶⁷ אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 49. האו"ם אישר מחדש לעיתים קרובות את אי-החוקיות של ההתנחלויות הישראליות תחת המשפט הבינלאומי. החלטה, אשר התקבלה בחסות האיחוד האירופי על ההתנחלויות הישראליות בשטחים הערביים הכבושים

של זכויות אדם, כולל הטלת הגבלות מחמירות ושרירותיות על תנועת פלסטינים בתוך השטחים הכבושים. לפיכך, אמנסטי אינטרנשיונל קורא:

- להפסיק באופן מיידי את הבניה וההרחבה של ההתנחלויות הישראליות והתשתית הקשורה להן בשטחים הכבושים, מאחר והדבר מפר את המשפט ההומניטארי הבינלאומי ורק יביא להגבלות שרירותיות נוספות על הפלסטינים והפרות זכויות אדם נוספות;
- לנקוט באמצעים לפינוי אזרחים ישראלים החיים בהתנחלויות בשטחים הכבושים, באופן כזה שיבטיח כיבוד זכויות האדם של הפלסטינים, במיוחד זכותם לחופש תנועה ולרמת חיים נאותה. אמצעים כאלו יכללו גם כבוד לזכויות המפונים, כולל פיצוי הולם.

לקהילייה הבינלאומית

על הקהילייה הבינלאומית חובה, בהתאם לסעיף 1 לאמנת ג'נבה הרביעית "לכבד ולהבטיח כיבוד" האמנה. למרות המידע אשר סופק על-ידי אמנסטי אינטרנשיונל וארגוני זכויות אדם בינלאומיים, פלסטינים וישראלים וארגונים הומניטאריים, המתעדים באופן ברור הפרות של האמנה, כולל הפרות חמורות תחת סעיף 147, ממשיכות הפרות אלו להתקיים, ללא הרתעה וענישה.

אמנסטי אינטרנשיונל קורא לקהילייה הבינלאומית:

- להבטיח שישראל תעמוד בחובותיה בהתאם למשפט זכויות האדם הבינלאומי והמשפט ההומניטארי הבינלאומי, במיוחד חובותיה ככוח כובש תחת אמנת ג'נבה הרביעית;
- להבטיח שזכויות אדם יהיו במרכז כל משא ומתן, הסכמים זמניים וכל הסכם סופי;
- להביא לדין כל חשוד בפשעי מלחמה או פשעים נגד האנושות אשר יהיו במסגרת שיפוטה;
- להקים נוכחות פיקוח בינלאומית בשטחים הכבושים, בעלת ידע טוב בזכויות אדם, לשם ביטחונם של הישראלים והפלסטינים.

לקבוצות הפלסטיניות החמושות

אמנסטי אינטרנשיונל חוזר שוב על קריאתו לקבוצות הפלסטיניות החמושות:

- לשים קץ מיידית למדיניות ההריגה והפגיעה המכוונת באזרחים ישראלים, בין אם בתוך ישראל או בשטחים הכבושים;

לרשות הפלסטינית

- לנקוט באמצעים קונקרטיים דחופים כדי למנוע התקפות על-ידי קבוצות פלסטיניות חמושות על אזרחים ישראלים, בתוך ישראל ובשטחים הכבושים;
- לחקור באופן יסודי התקפות כאלו ולהבטיח שהאחראים יובאו לדין בהליכים משפטיים העומדים בסטנדרטים הבינלאומיים למשפט הוגן.

נספח: דוגמאות למקרים שנחקרו

אל-מאוואסי, רצועת עזה

לפחות 9,000 פלסטינים חיים באל-מאוואסי, רצועת אדמה בת 16 ק"מ לאורך הים התיכון, הנמשכת מדרום לדיר אל-באלח עד הגבול המצרי. רוב התושבים הם חקלאים ודייגים. צפון אל-מאוואסי היא

[כך במקור], המאשרת מחדש את אי-חוקיותן ותומכת בפירוקן בסופו של דבר, אומצה על-ידי הנציבות לזכויות אדם בשנת 2003 ברוב קולות (50 בעד ההחלטה, מול התנגדות אמריקאית ושני נמנעים). (E/CN.4/2003/L.18).

בתחום השיפוט של עיריית חאן יוניס, והחלק הדרומי בתחום השיפוט של עיריית רפיח. רק שלושה ק"מ מפרידים בין אל-מאוואסי חאן יוניס, מהעיר חאן יוניס, וחמישה ק"מ מפרידים בין אל-מאוואסי רפיח, לעיר רפיח. תושבי אל-מאוואסי צריכים לנסוע לשתי ערים אלו, ולשאר רצועת עזה, כדי להגיע לבתי הספר, שרותי הרפואה והשווקים. באל-מאוואסי ישנם מעט שירותים – שתי מרפאות ושירותים קהילתיים בסיסיים מאוד, שני בתי ספר יסודיים ובי"ס תיכון באל-מאוואסי חאן יוניס – וכמה מהמורים החיים מחוץ לאזור אינם יכולים להגיע אליו לעבודה. רוב מערך השירותים הוקם לאחר פרוץ האינתיפאדה משום שהתושבים לא יכלו להגיע לחאן יוניס ורפיח.

לפני האינתיפאדה, היה אל-מאוואסי מקום אליו יכלו אנשים לברוח מחאן יוניס ורפיח, שהן ערים המאוכלסות בצפיפות. אנשים היו באים להירגע ליד הים במסעדות, בתי קפה ואולמות אירועים. שרותי פנאי היו מקור מתפתח להכנסה עבור התושבים.

ישנן 12 התנחלויות ישראליות קטנות במאוואסי: התנחלויות גוש קטיף, בהן אוכלוסייה של כ-5,300 נפש. בהתאם להסכם אוסלו, חלק מהאזור בו חיו רוב הפלסטינים הוכרז כאזור B. הרשות הפלסטינית הייתה אחראית לעניינים האזרחיים ולסדר הציבורי עבור הפלסטינים, וישראל נשארה אחראית לביטחון.

לפני האינתיפאדה, יכלו פלסטינים לנסוע בשלושה כבישים המובילים לאל-מאוואסי: כביש החוף, מצפון לדיר אל-באלח, כביש המוביל מזרחה לחאן יוניס דרך מחסום של צה"ל בסופה וכביש המוביל מזרחה לרפיח דרך מחסום צה"ל בתל אל-סולטן. ישנו [גם] כביש ראשי בן שני מסלולים, החוצה את מרכז אל-מאוואסי ובו שלטים ליעדים בישראל. על פלסטינים נאסר לנהוג בכביש זה. הוא נועד לשימוש הבלעדי של מתנחלים ושל הצבא הישראלי.

מאז פרוץ האינתיפאדה, היו תושבי אל-מאוואסי נתונים להגבלות חמורות ומחריפות על תנועתם, אשר הביאו לבידוד התושבים ולחורבנם הכלכלי. בחודש נובמבר 2000, סגר צה"ל את אל-מאוואסי, ומנע ממי שאינם תושבים מלהיכנס. תושבים יכלו לנסוע לחאן יוניס ורפיח רק בשעות האור. לאחר שבחודש ינואר 2001 נהרג מתנחל ישראלי, רוני צלח, רשם צה"ל את כל התושבים, ונתן מספר לכל אחד מהם. רק פלסטינים עם מספר זה בתעודות הזהות שלהם יכול להיכנס לאזור. כמה תושבים ששהו מחוץ לאל-מאוואסי באותה תקופה הצליחו להשיג מספר רק לאחר מאמצים של ארגוני זכויות אדם. ילדים מתחת לגיל 16 יכלו להיכנס רק עם הורה אשר ילדו היה רשום בתעודת הזהות שלו או שלה.

בעקבות הריגתו של מתנחל ישראלי, ניסן דולינגר על ידי תושב פלסטיני של אל-מאוואסי ב-12 במאי 2002, חיזק ומיסד צה"ל את הסגר על האזור. ב-19 במאי חילק צה"ל לתושבים כרטיסי זיהוי מגנטיים חדשים. על גברים מתחת לגיל מסוים נאסר לפעמים לנוע לתוך האזור והחוצה ממנו, גם אם יש בידם את המסמכים הנכונים. מחסום אל-מאוואסי סגור לעיתים קרובות לתקופות ממושכות. כל מי שעוזב את האזור מסתכן במניעה לחזור הביתה במשך ימים, לעיתים אף שבועות. כאשר נציג של אמנסטי אינטרנשיונל ביקר באל-מאוואסי ב-20 באוקטובר 2002, המחסום היה סגור מאז ה-6 באוקטובר. תושבים אשר היו ברפיח וחאן יוניס בעת סגירת המחסום לא היו יכולים לחזור הביתה במשך שבועיים. ב-20 באוקטובר התיר צה"ל לשני גברים בני למעלה מ-50 ולנשים, לחזור.

ב-30 באוקטובר בשעה 2 אחר הצהריים שני נציגים של אמנסטי הגיעו למחסום בין אל-מאוואסי וחאן יוניס ומצאו אותו סגור. עשרות אנשים, רובם נשים, אשר עזבו את בתיהם באל-מאוואסי כדי ללכת לקניות או לטיפול רפואי בחאן יוניס, לא היו יכולים לחזור לבתיהם. חלקם נאלצו לחכות ארבעה ימים לפני שיכלו לחזור לבתיהם. אף כי המחסום היה פתוח לזמן מסוים בימים שקדמו לכך, לא יכלו כל הממתינים לעבור, ובכל יום נותרו תושבים מאל-מאוואסי נטושים במחסום. נציגי אמנסטי התקרבו כדי לשאול את החיילים מדוע המחסום סגור ומתי ייפתח. אחד החיילים אמר שהמחסום ייפתח בבוקר למחרת בשעה שמונה. לאחר שהנציגים התעקשו לדעת מדוע לא ייפתח המחסום באותו יום, צעק החייל אל הנציגים להתרחק או שיירה בהם.

על התושבים נאסר לצאת מאל מאוואסי עם רכביהם, ולחזור עמם. כאשר המחסום פתוח, מופעלת שיטת ה"גב-אל-גב" לשם העמסה ופריקה של סחורות. פלסטינים מעבירים סחורות מעבר לקיר נמוך ממשאית המגיעה מאל-מאוואסי, אל משאית המגיעה מחוץ לאזור. מיום ראשון בבוקר עד יום ששי בצהריים, ניתן להוציא תוצרת חקלאית מאל-מאוואסי. ביום ששי אחר הצהריים, ניתן להכניס ציוד וברזל לתוך האזור (אבן ומלט אסורים). בשבתות, ניתן להכניס מזון. במקרה הטוב, רק עשר משאיות מאל-מאוואסי מועמסות או נפרקות כל יום. לעיתים קרובות נרקבים הירקות והפירות המועמסים על גבי משאיות, עוד לפני שהם מגיעים לראש התור. אם המחסום סגור, התוצרת החקלאית נרקבת.

ישנו פיקוח הדוק על תנועה בתוך אל-מאוואסי. ישנם ארבעה מחסומים קבועים בתוך האזור. צה"ל ומשמר הגבול גם עורכים בדיקות פתע לעיתים קרובות. לעיתים, מטיל צה"ל עוצר ליממה שלמה. לאחר ההתקפה ב-12 במאי 2002, היו התושבים תחת עוצר במשך שבעה ימים. בתקופות אחרות, הם נדרשים להשאר בבתייהם בלילה. צה"ל סגר רבות מהדרכים החקלאיות החוצות את האזור, ובכך הקשה עוד יותר על החקלאים לעבד את אדמתם ולהוביל את תוצרתם.

אין היתר לעבוד בישראל

שאטה זורוב, בן 30, נשוי עם ארבעה ילדים. הוא גר באל-מאוואסי רפיח. לפני האינתיפדה, הוא נהג לעבוד בחברת בניה בישראל כשרברב. הוא השתכר בין 130-150 ₪ (כ-27-31\$) ליום. לאחר שאיבד את מקום עבודתו, הוא נשאר בביתו במשך חודשיים, בתקווה שיוכל לחזור לעבודה בישראל. בחודש דצמבר 2000, הוא החל לעבוד כפועל חקלאי באל-מאוואסי. משכורתו היומית הייתה רק 20 ₪ (כ-4\$). הוא לא היה יכול אפילו למצוא עבודה על בסיס קבוע.

בחודש ספטמבר 2002, הוא הצליח להשיג שוב אישור עבודה בישראל. היה עליו לעזוב את אל-מאוואסי באופן לא חוקי, מאחר ועל גברים בגילו נאסר לעזוב את המקום באותה תקופה. הוא עזב את רפיח באחת וחצי שבועות כדי שיוכל לחצות את המחסומים באל-מחטין ואבו-הולי ולהגיע למחסום ארז בזמן כדי לעבור דרכו. הוא חזר לרפיח בין 9 ל-30: 9 בערב. במשך שלושה לילות, הוא נאלץ לישון במחסום אבו הולי משום שהמחסום היה סגור והוא לא היה יכול להגיע לרפיח. הוא הספיק לעבוד רק במשך שבוע, כאשר חיילי ישראל החרימו את האישור שלו במחסום ארז ללא הסבר. עתה, הוא חזר לעבוד בעבודה חקלאית מזדמנת.

אל-סאיפה, רצועת עזה

השטח הקטן של אל-סאיפה משתרע על פני 4,000 דונמים ליד הים התיכון בקצה הצפוני של רצועת עזה, מדרום לשטח ההפקר המפריד בין רצועת עזה לישראל. השטח משתרע בין שתי התנחלויות ישראליות, דוגית מדרום, בה אוכלוסייה של כ-60 נפש, שבנתה על אדמה שהופקעה מאל-סאיפה, ואלי סיני בדרום, בה אוכלוסייה של כ-330 נפש⁶⁸. לפני האינתיפאדה, היו פלסטינים נוסעים בדרך החוף כדי להגיע לאל-סאיפה, וישראלים היו נוסעים בה לעבר דוגית. דרך משנית נתנה נגישות לאל-סאיפה מכיוון מזרח. בהתאם להסכמי אוסלו, ניתנה אל-סאיפה לתחום השיפוט של הרשות הפלסטינית, בכל הנוגע לעניינים אזרחיים, וישראל הייתה אחראית על הביטחון.

אל-סאיפה הוא אזור חקלאי, הידוע בגויאבות שלו ובאיכות המים הטובה. חקלאים מגדלים בו גם עצי הדר, משמישים, אבוקדו וירקות, והם השקיעו במערכות השקיה וחממות כדי להגדיל את התוצרת. האזור נעדר שירותים בסיסיים: אין בתי ספר, מרפאות או חשמל מרכזי. לפני האינתיפאדה חיו באזור כ-180 איש, כשרובם התפרנסו מחקלאות, ופלסטינים אחרים נכנסו לאזור באופן שוטף כדי לעבד את אדמתם או לעבוד באדמתם של אחרים.

מאז תחילת האינתיפאדה, הרס צה"ל מאות דונמים של אדמה חקלאית, כולל עשרות בארות על משאבותיהם, ועשרות בתים וחממות. אדמה הצמודה להתנחלויות דוגית ואלי סיני "יושרה" לחלוטין. על-פי מנהיג קהילתי, מוסה אל-חול, רק 600 דונמים מתוך 4,000 הדונמים המקוריים, עדיין קיימים. צה"ל הטיל הגבלות מחריפות על תנועת פלסטינים לתוך אל-סאיפה ומחוצה לו, ואסר עליהם להיכנס לתחום 150 מטרים סביב השטח. אם הם עושים כן, הם מסתכנים בירי. עוצר מונע מתושבים מלצאת את בתייהם בין שעות השקיעה ועד השחר.

בחודש אוקטובר 2000, החל צה"ל לאסור על נסיעת פלסטינים בכביש החוף לאל-סאיפה. הכביש נועד כעת לשימוש הבלעדי של ישראלים ושל צה"ל. תושבי אל-סאיפה עשו שימוש בדרך המשנית עד חודש יוני 2002, כאשר צה"ל סגר דרך זו גם כן, לאחר התקפת חמאס ליד דוגית שבה נהרגו שני חיילי צהל וחייל נוסף נפצע. צה"ל הרחיק את הגדר סביב דוגית עוד 700 מ' לכיוון צפון, כך שחלק מהדרך המשנית נכללה עתה בתחום ההתנחלות. צה"ל הקיף את סאיפה במתרסים עם שקי חול בגובה 2.5 מטרים כשעליהם גדר תיל. כל הכניסות לאזור נחסמו ונקודת חציה הוקמה 50 מטרים צפון-מערבית לדוגית, כדי לפקח על הכניסה

⁶⁸ רישום אזורים: אוכלוסייתם ומספרם, 31.12.2001. ירושלים, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2002.

והיציאה. צה"ל מנע מפלסטינים, כולל בעלי אדמות ועובדים שחיו מחוץ לשטח, להיכנס או לעזוב את השטח עד ה-8 ביולי 2001⁶⁹. מאז, ניתן לתושבי אל-סאייפה להיכנס ולצאת מהשטח רק בזמנים מוגבלים.

כאשר ביקר אמנסטי אינטרנשיונל בשטח ב-17 באוקטובר 2002, היו שעות הפתיחה במעבר מ-30:6 ועד-8:30 בבוקר ומ-2 ועד 4 אחר הצהריים, כפי שניתן לראות לפי נוכחותו של נגמ"ש של צה"ל. לעיתים המעבר לא נפתח כלל. לאחר שהחמאס תקף את התנחלות אלי סיני ורצח שני בני נוער ישראלים ב-2 באוקטובר 2002, סגר צה"ל את אל-סאייפה למשך 11 ימים. רק פלסטינים, תושבים וכמה בעלי אדמות שהיה להם מספר מיוחד בתעודות הזהות שלהם, הורשו להיכנס ולעזוב.

צה"ל גם הורה לכל התושבים להרחיק את מכוניותיהם והטרקטורים שלהם מהשטח בחודש יולי 2001. במשך זמן רב לא היה רכב יחיד בשטח, והתושבים נאלצו להוביל אספקה ותוצרת חקלאית, דלק, מזון ואספקה נוספת, באמצעות עגלות רתומות לחמורים, או ביד. לאחר חודשים רבים, הסכים צה"ל להתיר לטרקטור אחד להיכנס ולצאת מאל-סאייפה, כאשר המעבר היה פתוח.

ב-1 במאי 2002, הורה המפקד הצבאי של המחוז הצפוני, האלוף דורון אלמוג, על הפקעת שטח אדמה נרחב לתקופה של חמש שנים מטעמים ביטחוניים. הצו אושר על-ידי בג"צ ב-28 במאי. בשטח האדמה ייעשה שימוש לשם סלילת כביש צבאי עם גדר מחושמלת משני הצדדים, מאל-סיני לדוגית ומוצב צה"ל הסמוך. רוב האדמות של אל-סאייפה יהיו בתוך הגדר, יחד עם ההתנחלויות והמוצב הצבאי. דבר זה יותיר את תושבי אל-סאייפה מנותקים ללא הגבלת זמן משאר רצועת עזה. כדי לממש את זכותם לחופש תנועה, הם יהיו תלויים בצה"ל. העבודה כבר החלה.

השפעת הסגר הייתה הרסנית. בחודש אוקטובר 2002, נותרו באזור רק 70 תושבים. רוב המשפחות להן ילדים עזבו את האזור כי לא יכלו לוודא את הגעתם של הילדים לבית הספר ובחזרה. רובם, אם לא כולם, ממשיכים בעבודה חקלאית תוך הפסדים, וזאת באזור בו חקלאות הייתה בעבר רווחית מאוד. חלק איבדו את כל אדמתם או חלק ממנה, לאחר שהוחרמה או נהרסה. אלו המטפחים את האדמה שנותרה אינם יכולים להשיג חומרים חיוניים בשל האיסור על כניסת רכבים פלסטיניים, והם נתקלים בבעיות בהובלת תוצרתם החוצה. אם המעבר סגור, פירות וירקות נרקבים לפני שהם מגיעים לשוק. לעיתים פשוט בלתי אפשרי להוביל את כל התוצרת לשוק עם טרקטור ונגרר בודד וכמה עגלות הרתומות לחמור, במשך השעות בהם השטח פתוח לתנועה.

עיבוד אדמה תוך הפסדים

מוסה מחמוד אל-חול, בן 55, חי עם אשתו, בנו וכלתו באל-סאייפה. הוא בעל כ-60 דונמים של אדמה בשני מקומות שונים. לפני האינתיפאדה הכנסתם מהאדמה הייתה בין 15,000 ו-20,000 דונרים ירדניים (כ-21,300-28,400\$). לפחות 20 עובדי-יום מחוץ לאזור היו באים לעבוד באדמה. על חלקה בת 40 דונמים ליד ביתם, ממשיכה המשפחה לגדל לימונים, קלמנטינות, גויאבות ואבוקדו. בחודש פברואר 2002, "יישר" צה"ל 14 דונמים מתוך חלקה בת 20 דונמים ליד התנחלות אלי-סיני שבה נטעה המשפחה עצי תמר וירקות ובה הייתה בריכת דגים. המשפחה המשיכה לגדל תפוחי אדמה ב-6 הדונמים הנותרים, אבל הייתה מודאגת, בחודש אוקטובר 2002, שהם יאבדו את היבול הזה גם כן, בגלל צה"ל. המשפחה אינה מרוויחה עוד. אם תוצרתם ממתינה להובלה, האיכות יורדת והמחיר יורד. אף אם הם יכולים להביא את התוצרת לשוק, הרי שהמחירים התמוטטו עם הנפילה ביצוא לישראל, לגדה המערבית ולירדן. בחודש אוקטובר 2002, קופסה בת 14 ק"ג של קלמנטינות הניבה 3 דונרים ירדניים (בערך 4.25\$), בהשוואה ל-10 דונרים ירדניים (כ-14.20\$) לפני האינתיפאדה. קופסת גויאבות הניבה 2 דונרים ירדניים, בהשוואה ל-8 דונרים ירדניים (כ-11.35\$). מעת לעת הכריח צה"ל את המשפחה לעזוב את בתיהם באמצע הלילה בשל טענות בדבר חדירה לאזור. במהלך הלילה של 12 באוקטובר 2002, הגיע טנק לביתם והמשפחה קבלה הוראה ללכת למחסום, שם חיכו שעתים לפני שהורשו לחזור לבתיהם.

דיג, רצועת עזה

בתחילת שנת 2001, היו דייגים רשומים ברצועת עזה, כשבסיסם בנמל בעיר עזה ובמזחים בדיר אל-באלאח, חאן יוניס ורפיח. מאז 1994, הגביל הסכם אוסלו את הדיג על-ידי פלסטינים לתחום קטן יחסית, הידוע כתחום L, הנמשך עד 20 מיילים ימיים מחוף רצועת עזה. האזור מפוטרל על-ידי סיורים של חיל הים.

⁶⁹ המרכז הפלסטיני לזכויות אדם, www.pchrgaza.org, עדכון סגר מס' 38.

הים היה סגור לחלוטין או חלקית בפני דייגים מאז תחילת האינתיפאדה. במשך רוב תקופה זו, היה איסור על דיג במים של אל-מאוואסי רפיח ואל-מאוואסי חאן יוניס בדרום רצועת עזה. מה-12 במאי 2002, נאסר על דייגים מחאן יוניס ורפיח לדוג באזוריהם ומה-1 ביולי נאסר על דייגים מדיר אל-באלאח ועזה לעשות כן. במשך רוב תקופה זו, הותר דיג עד 12 מיילים, לאחר שבאופן רגיל היה מוגבל ל-6 מיילים, במים שממערב לחוף המרכזי והצפוני. לעיתים, כגון בין ה-15 בפברואר וה-16 במרץ 2001, נאסר הדיג בכלל, לאורך כל רצועת עזה.

כ-1,000 דייגים רשומים בחאן יוניס ורפיח. רבים מהם חיים מחוץ לאל-מאוואסי ונאסר עליהם להיכנס לאזור לחלוטין מאז הסגר שהוטל בחודש מאי 2002. חלק מהם, הגרים במחנה הפליטים בחאן יוניס, סיפרו לאמנסטי אינטרנשיונל שלמרות שנאסר עליהם לדוג, הם רוצים לקחת בחזרה ציוד בעל ערך שאוחסן באזור אל-מאוואסי, כגון מנועים ורשתות. ב-9 בינואר 2002 החריס צה"ל לפחות 20 מנועים השייכים לדייגים ברפיח, וב-18 בפברואר פרץ, על פי הדיווח, לבניינים המשמשים את הדייגים במאוואסי חאן יוניס ושבר עוד 10 מנועים. העלות הממוצעת של החלפת מנועים כאלו היא בערך 16,000 ₪ (כ-3,330 \$).

מאז תחילת האינתיפאדה, התגברו ההטרדות כלפי דייגים ומעצרים על-ידי חיל הים. דייגים סיפרו לנציג אמנסטי אינטרנשיונל שחיל הים ירה באוויר וריסס את סירותיהם בסילוני מים רבי עוצמה. עשרות דייגים נעצרו והואשמו בדיג באזור אסור, ובכמה מקרים דווח על יחס בלתי הולם כלפיהם. רבים אמרו שהם נחקרו על ידי השב"כ לגבי הפעילות של משטרת הים הפלסטינית ולגבי סירה השייכת לרשות הפלסטינית, דבר המרמז על כך שהמניע האמיתי לפחות לחלק ממעצרים אלו היה לאסוף מידע על פעילויות הרשות הפלסטינית ברצועת עזה.

דייגים נעצרו והיו נתונים ליחס בלתי הולם

בשעות הבוקר המוקדמות של ה-2 בספטמבר 2002, יצא מוחמד מוראד אל-היסי לדוג בים יחד עם אחיו, סאמה מחמוד אל-היסי בן ה-25 ואחמד מוראד אל-היסי בן ה-20, ויחד עם ג'מאל חאליל אל-שנטאף, בן 52 ומוחמד מוסטפה אל-שנטאף, בן 18, שעבדו כצוות. בערך בשעה ארבע ורבע אחר הצהריים, הם היו בערך שלושה או ארבעה קילומטרים מהחוף, באזור בו הדיג היה מותר. ספינת סיור של חיל הים התקרבה אליהם. הם נדרשו להציג את ההיתרים שלהם והורו להם להעלות את רשתותיהם. הפלסטינים צייתו. לאחר כשעה, נאמר לצוות הפלסטיני לשוט בעקבות סירת חיל הים. הם הובלו מערבה למרחק של כשני קילומטרים. בנקודה זו, עצר מוחמד אל-היסי את סירתו, מאחר ופחד שהוא יובל לאזור אסור ויואשם בדיג בלתי חוקי. סירת הסיור ירתה בזרנוקי מים לעבר הסירה וריססה אותה בזרנוק מים רב-עוצמה במשך כשעה תוך שבירת חלונות בקבינה.

למוחמד אל-היסי הורו להתפשט ולשחות לעבר ספינת הסיור. שם, הוא נקשר באזיקים כשידיו מאחורי גבו, עיניו כוסו והוא אולץ לכרוע. חברים אחרים בצוות הסירה הובאו אף הם לסירת הסיור, שחזרה לנמל אשדוד, כשהיא גוררת את הסירה הפלסטינית. לאחר שנבדקו רפואית בנמל, בערך בשעה אחת ורבע בבוקר, נקשרו עיניהם שוב וידיהם נקשרו באזיקים. הם הוסעו במשך שעה עד שעה וחצי באוטובוס, עדיין רק בגופיה ותחתונים, והיה להם קר מאוד.

לאחר שהגיעו לבניין, הם נחקרו. בנוכחות שני שוטרים, האשים חוקר את מוחמד אל-היסי בכך שהיה באזור אסור, האשמה אותה הוא הכחיש, ובקש ממנו לחתום על הצהרה, כתובה בעברית. הוא ציית. חמשת הגברים נלקחו אז למרכז המעצר ארז. הם הגיעו לשם בערך בשש אחר הצהריים, עדיין לבושים רק בתחתונים וגופיה, ונבדקו רפואית שוב. ב-10 בספטמבר, הם הובאו לדין בבית המשפט בגין דיג באזור אסור, אבל המדינה חזרה בה מכתב האישום והם שוחררו.

חיל הים הישראלי החזיר את הסירה שלהם 16 ימים לאחר מכן, והרשות הפלסטינית החזיקה בסירה עוד 9 ימים לפני שחרורה. ציוד בשווי של כ-4,000 ₪ (כ-830 \$) נעלם, ומוחמד אל-היסי איבד את ההכנסה שלו בגין כל יום בו לא היה יכול לצאת לדיג בים.

סגרים שהוטלו על הים פגעו באורך קשה בתעשיית הדיג ברצועת עזה ובעסקים התלויים בה, כגון מוסכים וסוחרים סיטונאיים. סך השלל ירד מ-3,650 טונות השווים כמעט \$11 מיליון, בשנת 1999, ל-1,950 טונות השווים רק קצת יותר מ-\$6 מיליון, בשנת 2001.⁷⁰ דייגים ברפיח וחאן יוניס איבדו לחלוטין את מקור פרנסתם, וחלק מהדייגים בדיר אל-בלאח והעיר עזה אינם עובדים או עובדים בהפסד, משום שהם תופשים

⁷⁰ הנתונים הם של אגף הדיג, משרד החקלאות, הרשות הפלסטינית.

מעט מאוד שלל באזור הצר בו מותר להם לדוג. הם סבלו גם הפסדים ישירים מנזק או החרמה של רכושם על-ידי צה"ל ואבדן הכנסה במהלך תקופות המעצר או כאשר סירות הוחרמו.

הכנסה אבודה, עסקים כושלים

הישאם חאלד באכר, בן 34, גר בעיר עזה ומפרנס את אשתו, שני ילדיו, אמו ואחיו המובטל. יחד עם שלושה שותפים, הוא דג דגי-שמן כגון סרדינים וטונה בעונות הרווחיות ביותר, בחודשים אפריל, מאי, ספטמבר ואוקטובר. לפני האינתיפאדה, הרווח השנתי שלהם היה כ-10,000\$ (בערך 2000\$). באוקטובר 2000 הוא לא הרוויח כל כסף משום שצה"ל הטיל סגר מלא על הים, ובשנת 2001 הוא הרוויח רק 2,000\$ (כ-420\$) כל עונה, בשל הסגרים החלקיים. במהלך העונה הראשונה של שנת 2002 הוא הרוויח כ-2,000-2,000\$ (כ-625-420\$).

לפני האינתיפאדה, כל חבר צוות היה משתכר כ-1,000\$ (כ-200\$) כל עונה. בגלל הירידה בשלל, צמצמו השותפים את משכורות הצוות ל-600\$ (כ-125\$) בשלוש העונות האחרונות. הסירה לא יצאה בעונה השנייה של שנת 2002 לדוג, מאחר שהצוות עזב כדי לחפש עבודה יותר משתלמת. להישאם באקר היה גם עסק בעזה, בו ייצר ומכר בגדים. בתחילת האינתיפאדה, התמוטט שוק ייצור הביגוד המקומי משום שפלסטינים רבים איבדו את מקורות ההכנסה שלהם ועברו לקנות בגדים זולים יותר המיובאים מסין. הוא וויתר על עבודה זו ואין לו [כיום] מקור הכנסה.

סעיר, הגדה המערבית

סעיר הוא כפר הנמצא צפון-מזרחית לעיר חברון ובו גרים כ-14,500 תושבים. לפני האינתיפאדה, כמחצית מהאוכלוסייה העובדת הועסקה בישראל ובהתנחלויות. בשל הסגר הכללי על הגדה המערבית איבדו למעשה כולם את מקומות העבודה שלהם. רובם לא הצליחו למצוא עבודה חלופית בגדה המערבית.

צה"ל סגר את שתי היציאות מסעיר. כביש 356, המקשר את סעיר לחברון ובית לחם, סגור באמצעות מחסומי דרכים: אחד נמצא צפון-מזרחית לסעיר בכיוון בית לחם והאחר נמצא בבית חנון, בכיוון דרום-מערב, בצומת עם כביש 60, כביש בו נוהגים מתנחלים ישראלים. כל תנועה, גם ברגל, ליד התנחלות מצד, הנמצאת לצד כביש 356 מזרח לסעיר, היא מסוכנת. חיילי צה"ל או מתנחלים יורים לעיתים קרובות באוויר או לכיוון פלסטינים באזור.

צה"ל גם חפר תעלה עמוקה, שעומקה בין מטר לשני מטרים, לאורך חלקים של כביש 369, הנמצא מצפון לסעיר ונגיש באמצעות דרך חקלאית. נהגים פלסטינים החלו לחצות את כביש 369 כדי לנסוע בכביש מערב אל-שאמעה, על מנת להגיע לבית לחם. בכביש 369 נוסעים גם מתנחלים ישראלים.

לאור האבטלה הגוברת, הכנסה מחקלאות הייתה יכולה לעזור לתושבי סעיר בתקופת האינתיפאדה, אבל סגרים הורידו באופן דרמטי את הכנסות החקלאים. היבולים העיקריים אותם מגדלים על אדמות הכפר הם ענבים, שזיפים וזיתים. אולם, 90 אחוז מהאדמות החקלאיות של סעיר נמצאות בצד השני של המחסום בכיוון צפון-מזרח, כאשר הגישה לשם היא דרך כביש 356. עתה, חקלאים יכולים להגיע לשדותיהם רק ברגל או ברכיבה על חמור או אתון.

קיצוץ בהכנסות החקלאים

אחמד עבד אל-נאבי שלשדה, בן 64, הוא בעל האדמות הגדול ביותר בסעיר, ובעלותו יותר מ-2,000 דונמים. הוא סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל שבכ-800 דונמים מאדמות סעיר, בוואדי סעיר שבצד השני של המחסום הצפון-מזרחי, נטועים שזיפים, המניבים כ-1,700 טונות לשנה. בשנת 2002 הוא וחקלאים אחרים איבדו כמעט את כל שזיפיהם, כיוון שהשזיפים היו כמעט בלתי נגישים כאשר הבשילו ביוני ויולי מאחר והכביש היה סגור, ובשל הקשיים בהובלתם של השזיפים, אפילו לערים הסמוכות בית לחם וחברון. מחיר השזיפים גם הוא קרס. קילוגרם של שזיפי סנטה-רוזה, הסוג השכיח ביותר בסעיר, הביא 6-7\$ (כ-1.25-1.46\$) לפני האינתיפאדה, אבל בשנת 2002 רק 1\$ (כ-0.20\$). בשל הסגר, החקלאים איבדו את השווקים שלהם בישראל, ברצועת עזה וברוב הגדה המערבית. שוק הענבים גם הוא קרס. המחיר לפני האינתיפאדה היה כ-3-3.5\$ (כ-0.60-0.70\$), בעוד בעונת 2002 המחיר ירד ל-1\$ (כ-0.20\$).

אחמד שאלאדה היה מודאג מאוד לגבי קטיף הזיתים המיועד לחודש אוקטובר 2002. הוא אמר: "איבדנו את השזיפים. אבדנו את הענבים. הם (צה"ל) צריכים לפחות לפתוח את הדרכים ולהגן עלינו מפני המתנחלים כך שנוכל לקטוף את הזיתים שלנו". בכ-1,200 עד 1,300 דונמים נטועים עצי זית, בצד הצפון-מזרחי של המחסום, ליד התנחלות מצד.

המחזור העסקי של אחמד שאלאדה קוצץ באופן דרמטי בשנתיים האחרונות. לפני האינתיפאדה, בשנת 2000, הוא הרוויח כ-120,000 ש"ח (כ-25,000\$) ממכירת תוצרתו. בניגוד לכך, מכירות הענבים, השזיפים והמשמשים הביאו רק 40,000 ש"ח (כ-8,340\$) בשנת 2001 ו-15,000 ש"ח (כ-3,120\$) בשנת 2002.

פרנסתם של רועים מצויה בסכנה

זוהייר יוסף שאלאדה, בן 21, נשוי עם שני ילדים ומפרנס משפחה בת 13 נפשות, בהם 7 ילדים. המשפחה תלויה לחלוטין בהכנסה מהעדר שלה, המונה 150 עיזים. המשפחה המורחבת היא בעלת 1,000 דונמים של אדמה, ליד התנחלות מצד לפני האינתיפאדה, רעו 1,000 עיזים וכבשים בשטח זה. עתה המשפחה יכולה להגיע לאדמתה רק בקושי בשל חסימת כביש 356. לעיתים צה"ל אפילו מונע מהם ללכת על הכביש והם נאלצים לטפס דרך ההרים, קרוב להתנחלות, ותוך הסתכנות. המתנחלים וחיילי צה"ל יורים בכיוונם, גם כאשר הם על אדמתם, ולכם המשפחה המורחבת רועה עתה את עדריה על 100 דונמים רחוקים יותר מההתנחלות.

סובין להאכלת העיזים זמין רק לעיתים רחוקות בגלל הסגר. זוהייר שאלאדה ומשפחתו יכולים לקנות חציר, אבל כאשר הסדר מהודק, אפילו חציר אינו תמיד זמין בגלל שהסוחרים אינם יכולים להובילו לסעיר. המשפחה נאלצת להוביל את החציר לאדמה באמצעות חמורים.

לפני האינתיפאדה, משפחתו המיידית של זוהייר שאלאדה הרוויחה 7,000-6,000 דינרים ירדניים (כ-8,515-9,935\$) לשנה מהעיזים. עתה ירדו ההכנסות ל-4,000-4,500 דינרים ירדניים (כ-5,680-6,390\$). המשפחה הפסיקה לחלוב את העיזים, בשל הקשיים בתובלת מוצרי החלב לסעיר לשם מכירתם. בתחילת שנת 2002 הם יכלו למכור עיזים רק במחיר 50-55 דינרים ירדניים (כ-70-78\$), בעוד לפני האינתיפאדה שוויין היה 80-90 דינרים ירדניים (כ-113-125\$). הביקוש ירד, מאחר שאנשים רבים אינם יכולים להרשות לעצמם לקנות בשר באופן סדיר.

חברון, הגדה המערבית

חברון היא העיר המאוכלסת ביותר בגדה המערבית, ובה כ-140,000 תושבים. העיר היא מרכז מסחרי, המשרת את הכפרים במחוז חברון, בו האוכלוסייה המרובה ביותר מכל מחוז בגדה המערבית. בחברון בסיס תעשייתי משמעותי, במיוחד לביגוד, סיתות אבנים, ייצור נעליים ועבודות מתכת.

חברון היא העיר היחידה בגדה המערבית בה חיים מתנחלים ישראלים בתוך העיר, כ-500 מהם גרים בארבע מובלעות התנחלות בתוך ובצמוד לעיר העתיקה של חברון – בית הדסה, בית רומנו, אברהם אבינו ותל רומיידה. בנוסף, כ-7,000 מתנחלים חיים בשתי התנחלויות בקצה העיר: גבעת החרסינה וקרית ארבע, והם נכנסים לעיר באופן קבוע. קיימת נוכחות גדולה של חיילי צה"ל שוטרי משמר הגבול ומשטרת ישראל, בעיר כדי להגן על המתנחלים. בשנת 1997, נסוגו כוחות הביטחון הישראליים מכ-80 אחוז מהשטח העירוני של חברון, הידוע כ-H-1 והעבירו את השליטה לרשות הפלסטינית. אולם, הם שמרו בידיהם את השליטה על החלק הנוותר של העיר, H-2, הכולל את העיר העתיקה, ארבע מובלעות ההתנחלות, מערת המכפלה/הראם אל-איברהים ואזור התעשייה של העיר. העיר העתיקה הייתה, באופן מסורתי, המרכז המסחרי והתרבותי של חברון. צה"ל כבש מחדש את H-1 ביום 25 ביוני 2002, ונטל את השליטה בעיר כולה. ב-25 באוקטובר הוא נסוג מחלק משטח H-1 אך נשאר בהרא אל-שייך והרא אבו סנינה. ב-16 בנובמבר, תפש צה"ל מחדש את חברון כולה, ונשאר בשליטה אזור H-1 מאז.

חברון נמצאת במתח לעיתים קרובות בשל נוכחות קהילת המתנחלים ונוחות הביטחון באזור פלסטיני המאוכלס בצפיפות, ועימותים בין הצדדים קורים לעיתים קרובות. אולם, כוחות הביטחון הישראליים מגיבים באופן שונה להתקפות על-ידי פלסטינים ולהתקפות מצד מתנחלים. הם כמעט אף פעם לא מתערבים כדי להגן על פלסטינים מההתקפות התכופות מצד מתנחלים בעיר העתיקה, עליהם ועל רכושם. לעומת זאת, הם מגיבים, לעיתים קרובות בכוח מוגזם, להתקפות על מתנחלים, ופלסטינים מסתכנים בהעמדה לדין בפני בתי דין צבאיים, בגין תקיפות כאלו.

כפי שצוין מקודם, מאז תחילת האינתיפאדה, הטיל צה"ל באופן שגרתי עוצר למשך יממה שלמה על פלסטינים באזור H-2, לעיתים במשך שבועות, כאשר הוא מסיר את העוצר לעיתים כדי לאפשר להם לאגור מצרכים. אולם, הטלות עוצר כאלו נעשות רק על האוכלוסייה הפלסטינית, בעוד הישראלים יכולים לנוע באופן חופשי. לעיתים העוצר מוטל כדי לאפשר למתנחלים לחגוג חג דתי. בחודש ספטמבר 2002, הושמו

חלקים מחברון תחת עוצר ל-24 שעות בעת חג הסוכות. אלפי ישראלים הלכו ברחובות העיר העתיקה, ואף השתתפו בקונצרט מוסיקה תחת כיפת השמיים, בעוד הפלסטינים נאלצו להישאר סגורים בבתיים.

הגבלות חמורות על תנועת פלסטינים בתוך העיר העתיקה אינה מיושמת על מתנחלים. מאז תחילת האינתיפאדה, נאסר על רכבים פלסטינים להיכנס לאזור. את כל הסחורות, בין אם לשימוש אישי או לשימוש מסחרי, יש לשאת פנימה והחוצה ביד או באמצעות עגלה הנדחפת ביד. על פלסטינים נאסר אפילו ללכת בכמה רחובות בעיר העתיקה, אלא אם הם תושבי המקום, משום ששלושת ההתנחלויות הסמוכות הוכרזו אזור צבאי סגור על-ידי צה"ל. אחד מהרחובות, רח' אל-שוהדא, הוא הדרך העיקרית המחברת בין החלק המזרחי והמערבי של חברון.

יותר מ-200 חנויות פלסטיניות בעיר העתיקה נסגרו במשך חודשים בהוראת צה"ל. ב-10 במרץ 2001, תקפו מתנחלים ישראלים פלסטינים ואת רכושם בשוק הישן, לאחר שישראלים בהתנחלות אברהם אבינו נורה. למחרת, הורה צה"ל על סגירת יותר מ-70 חנויות, וחסם את רוב האזור עם גדר תיל. צו זה, שהיה בתחילה תקף לשבועיים, נשאר בתוקף עד היום.

ככלל, כוחות הביטחון הישראליים לא מנעו ממתנחלים להשתלט על רכוש בעיר העתיקה באזורים הסגורים לפלסטינים. למשל, מתנחלים ישראלים הפכו חנויות בשוק הישן לדירות.

לאחר שפלסטיני חמוש ירה והרג ישראלי ופצע את שלושת בניו ליד התנחלות אברהם אבינו ב-23 בספטמבר 2002, אסר צה"ל על סוחרים פלסטיניים לפתוח את 35 החנויות בשוק אל-לאבן הסמוך. הצו נשאר בתוקף עד היום.

נציגי אמנסטי אינטרנשיונל בקרו בחברון בכמה הזדמנויות בחודש אוקטובר 2002. ב-24 באוקטובר, לא היה אזור H-2 תחת עוצר. אולם, רק פלסטינים מעטים התהלכו בתוך העיר העתיקה ורוב החנויות ובתי המלאכה היו סגורים. כלכלת חברון סבלה משילוב של מכשולים: המצור ההדוק שהוטל על העיר חברון, המנתק אותה מהכפרים הסמוכים; הסגרת הטלות עוצר, והמחסור בכסף של הפלסטינים. מצבה של העיר העתיקה גרוע עוד יותר: רכבים אינם יכולים להיכנס פנימה; חלק מהרחובות הראשיים בה ורוב השווקים החשובים, סגורים; הטלות עוצר נעשות באופן תכוף ונמשכות לעיתים במשך ימים. פלסטינים רבים נמנעים מלהגיע לעיר העתיקה, או לפחות לאזורים הסמוכים להתנחלויות, משום שהם חוששים מאלימות המתנחלים.

עלויות היצור גואות, התפוקה יורדת

עבד אל-רחמן ג'ובה, בעל מפעל אל-נאדה באזור התעשייה של חברון ב-H-2, מייצר חפצים דקורטיביים ממתכת, כגון מעקים, מצינורות מתכת המיוצרים בישראל. לפני האינתיפאדה, עבד המפעל בשתי משמרות בנות 8 שעות ליום, והעסיק כ-25 עובדים. כ-40 עד 50 אחוז מהתוצרת נועדה לשוק במחוז חברון, והשאר לאזורים אחרים בגדה המערבית ולייצוא לירדן. התפוקה ירדה באופן חד מאז חודש אוקטובר 2000 ועבד אל-רחמן ג'ובה מעריך שהרווחים ירדו בין 10 ל-20 אחוז. בחודש אוקטובר 2002 העסיק המפעל כבר רק 4 עובדים, שלושה מהם בני משפחה, ובדרך כלל הייתה רק משמרת עבודה אחת ליום. כאשר הוטלו עוצרים על H-2, לא היה המפעל יכול לתפקד. בגלל הקשיים בתובלה אל מחוץ לחברון, לאזורים אחרים של הגדה המערבית, 80 אחוז מהייצור נועד למכירה במחוז חברון בלבד. הזמנות אחרות הן בדרך כלל למחוז בית לחם, ולעיתים נדירות לצפון הגדה המערבית. עלויות התובלה של המפעל נסקו. הוצאות גרירה לשם הבאת צינורות מתכת במשאיות מתל אביב לחברון עלו מכ-600 ש"ח (כ-125\$) ל-1,600-1,800 ש"ח (כ-330-375\$). עד סוף שנת 2001, משאית עם לוחית זהות ישראלית הייתה מובילה את הצינורות למחסום טרקומיה ליד הקו הירוק, שם הם היו מועברים למשאית הנושאת לוחית זהות פלסטינית ירוקה, לשם הובלה לחברון. מאוחר יותר אסר צה"ל על יבוא צינורות מתכת דרך מחסום זה. עתה חייבת משאית הנושאת לוחית זהות ישראלית לעקוף את המחסומים הישראליים כדי להביא את הטובין לחברון, תוך נסיעה בדרך עקיפה מתל אביב לבאר שבע ומשם דרך דרום הגדה המערבית.

שכם, הגדה המערבית

שכם היא העיר השנייה בגודלה בגדה המערבית, עם אוכלוסייה של כ-120,000. היא הלב הכלכלי של צפון הגדה המערבית, ומשרתת את הכפרים הסמוכים, כמו גם את מחוזות סלפיט, טובאס, טול כרם, קלקיליה וג'נין. בשכם בסיס תעשייתי חזק יותר מאשר בערים פלסטיניות אחרות, ובה מפעלים המייצרים מגוון רחב

של מוצרים, במיוחד מוצרי מזון וביגוד. בעיר גם מספר גדול של אומנים העוסקים בפעילויות כגון סיתות אבנים ויצור שטיחים.

מאז תחילת האינתיפאדה, סבלה כלכלת העיר ממספר גובר והולך של סגרים פנימיים, שמנעו תנועה בין הערים והכפרים. הכפרים הסובבים את העיר תלויים בשרותי הרפואה והחינוך שבה. היא גם המרכז לשיווק תוצרת חקלאית בצפון הגדה המערבית, במיוחד עבור חקלאים העובדים בגייפטליק ובעמק הירדן. לפני האינתיפאדה, מוצרים ממפעלים בשכם, כגון חלב וסבון משמן זית, הופצו בכל רחבי הגדה המערבית ורצועת עזה.

מכה נוספת ניחתה על הכלכלה ב-29 במרץ 2002, כאשר צה"ל תפש שש ערים פלסטיניות, כמו גם כפרים רבים, לאחר סדרת פיגועי התאבדות בהן נהרגו אזרחים ישראלים. שכם נפלשה בלילה של ה-4 באפריל והעיר כולה הושמה תחת עוצר עד נסיגת צה"ל ב-22 באפריל. לחימה בין צה"ל ופלסטינים חמושים התמקדה בעיר העתיקה. במהלך הפלישה, מתו 80 פלסטינים, שכמה מהם היו אזרחים ולא לוחמים.

צה"ל הרס מבנים ותשתיות. הערכה של הנוק הפיזי והמבני בעקבות פעולות צה"ל, שנערך על ידי "קבוצת תמיכה לתורמים של וועדת התיאום לסיוע מקומי" הגיעה למסקנה ששכם הייתה האזור שנפגע יותר מאחרים, כשעלות התיקונים הוערכה ב-\$113 מיליון. נזקים ביותר מ-\$28 מיליון נגרמו לסקטור הפרטי, בעיקר למשרדים וחנויות. במהלך תקופה זו הגבילו הטלות עוצר ממושכות ותכופות את התושבים לבתיהם במשך ימים, ומנעו את רוב הפעילות הכלכלית. העוצר היה מוסר באופן לא סדיר, למשך כמה שעות, ללא לוח זמנים צפוי מראש. אבדן ההכנסה בגין הטלות העוצר ובגין והסגר הפנימי היה אפילו יותר משמעותי מאשר הפגיעה הכספית בגין ההרס הפיזי.

צה"ל כבש מחדש את שכם ב-31 במאי 2002 ונשאר עד ה-6 ביוני, כשהוא מטיל עוצר לכל היממה במהלך כל תקופה זו. הוא פלש שוב, ב-21 ביוני 2002 ונשאר באזור מאז. צה"ל הטיל משטר עוצר למשך כל היממה, החל מה-7 באוקטובר במערב שכם, ומה-11 באוקטובר במזרח שכם, יחד עם משטר של עוצר לילה עד ה-3 בנובמבר, אז הוטל שוב עוצר למשך כל היממה. על-פי הסהר האדום הפלסטיני, הוטל עוצר בשכם במשך 90 אחוז מהזמן שבין ה-21 ביוני וה-20 בנובמבר 2002, והוסר רק למשך 497 שעות.

במשך רוב הזמן, אכף צה"ל את העוצר בקפדנות. חיילים לעיתים פתחו באש על אזרחים פלסטינים, גם כאשר לא היוו כל סכנה⁷¹. אולם, עם חלוף הזמן, העוצר נקטע יותר ויותר, במיוחד לאחר תחילת שנת הלימודים. ב-15 בספטמבר 2002, למשל, יותר מ-100 נשים ותלמידים התריסו כנגד העוצר וצעדו למחסום של צה"ל בתוך העיר כדי למחות על סגירת בתי הספר בשכם.

צה"ל גם הגביל תנועה בתוך שכם. בתחילת ספטמבר 2002, חילק צה"ל פיזית את צפון ומערב העיר. כאשר נציג של אמנסטי אינטרנשיונל ביקר בעיר ב-29 בספטמבר, מנע טנק מרכבים פלסטינים מלחצות את העיר. עד ה-5 באוקטובר, הוחלף הטנק בגדות עפר גבוהים ובול עץ. לאחר שחילק את העיר, נהג צה"ל להסיר את העוצר באופן לא סדיר, בחלק זה או האחר של העיר. החלק המערבי כולל את הרובע המסחרי העיקרי, אוניברסיטת אל-נג'יאח ובית החולים הממשלתי רפידיה. החלק המזרחי כולל את האזור התעשייתי. כתוצאה מכך, פלסטינים רבים מצאו שגם אם העוצר הוסר באזורם, הם לא בהכרח יכלו ללכת לעבודה, לבקר רופא או ללכת לבית ספר או אוניברסיטה.

ישראל טענה פעמים רבות שהעוצר הכרחי כדי למנוע התקפות על אזרחים ישראלים, הן בישראל ובגדה המערבית. אולם, בראיון לעיתון ב-2 באוקטובר, סגן אלוף בצה"ל האחראי לפלוגת חיל הרגלים בשכם רמז כי ההגבלות היו גם צורה של ענישה קולקטיבית: "יהם [תושבי שכם] יסבלו עד שיבינו... תפקידי הוא להפסיק את פיגועי ההתאבדות". הוא גם אמר "החיים כאן הם עלובים... זהו המחיר. הם חזרו אחורה יותר מ-20 שנה".

אי יכולת להגיע לטיפול רפואי חיוני

נביל האני אשור, בן 29, הוא שרברב עצמאי. הוא נשוי ואב לארבעה ילדים, ומפרנס גם את אמו. הוא מרכיב צנרת בבניינים חדשים בשכם. לפני האינתיפאדה, הוא נהג להשתכר 2,000-3,000 ₪ לחודש (כ-420-\$625), אבל ב-18 החודשים האחרונים הוא השתכר רק 200-250 ₪ (כ-40-\$50) לחודש. בגלל המיתון הכלכלי והמחסור בחומרי בניה, קיימת האטה בבניה בשכם. בחלק מהחודשים, הוא אינו משתכר כלום. היה עליו למצוא כסף לקנות תרופות עבור אשתו, סוהאד אשור, אשר סבלה מסרטן השד. היא קיבלה טיפול, כולל טיפול בהקרנות, אבל לאחר שצה"ל תפש את שכם באפריל 2002, לא הייתה אשתו יכולה

⁷¹ למשל, הריגתו של ג'יהאד אל-קוריני, ר' למעלה.

לקבל טיפול כלשהו במשך חודשיים בגלל הסגר והטלות העוצר. גם לאחר שצה"ל נסוג משכם ב-22 באפריל, לא היה הרופא המומחה יכול להגיע לבית החולים בשכם מביתו בגנין במשך שבועות. סוהאד אשור מתה ב-9 ביולי.

גנין, הגדה המערבית

גנין היא העיר הצפונית ביותר בגדה המערבית. יחד עם מחנה הפליטים הסמוך, מונה אוכלוסייתה 43,000 נפש. בגלל קרבתה לישראל, היו לתושבים קשרים כלכליים וחברתיים רבים עם ישראלים. לפני האינתיפאדה, כמעט 30 אחוז מהתושבים במחוזות גנין וטובאס עבדו בישראל, אחוז גבוה מזה שבכל אזור אחר בגדה המערבית. עד פלישת צה"ל לערי הגדה המערבית בחודש מרץ 2002, כמעט כולם איבדו את מקומות העבודה שלהם בישראל. [לפני כן,] כל סוף שבוע מאות פלסטינים וישראלים היו נוהגים לבוא לעיר לקניות, כשהם מנצלים את המחירים הנמוכים שם. עתה אוסר החוק על ישראלים להיכנס לשטחי A, והם הפסיקו לבוא.

כמו בשכם, המצב הכלכלי בגנין התדרדר עוד יותר כאשר צה"ל תפש את העיר ב-3 באפריל 2002 ושם אותה תחת עוצר עד נסיגתו ב-18 באפריל. לאחר מספר חדירות של צה"ל לתוך העיר בחודשים לאחר מכן, חזר צה"ל לגנין ב-25 ביולי, ונשאר שם מאז. במשך רוב הזמן, העיר הייתה תחת עוצר. על-פי הסהר האדום הפלסטיני, בין ה-25 ביולי וה-22 בנובמבר 2002, הייתה גנין תחת עוצר במשך כ-70 אחוז מהזמן. נציג אמנסטי אינטרנשיונל ביקר בגנין ב-8 באוקטובר ובדיר רזאלה, כפר במחוז גנין, ב-12 באוקטובר. כמה אנשים התלוננו על הבלבול ביחס ללוח הזמנים של העוצר. לעיתים, צה"ל היה מודיע שעוצר יוסר למחרת. אנשים היו מתחילים להתכונן, אבל למחרת היו מגלים שצה"ל השאיר את העוצר על כנו. תושבים רבים התחילו להתעלם מההודעות של צה"ל והסתובבו באזורים בהם לא הייתה נוכחות של צה"ל. הם הסתמכו על מידע ממשרדי המוניות המקומיים לגבי מיקומם של טנקים של צה"ל ולגבי האזורים האסורים בכניסה.

נסיעה מסוכנת לעסק מצטמצם

טארף חאלד ג'ראר, בן 33, הוא מכונאי שבבעלותו מוסך יחד עם אחיו בגנין. הוא חי עם אשתו וילדיו בהשימיה, כפר הנמצא בערך 9 ק"מ מזרח לגנין. הם נהגו לגור בדירה מעל המוסך, אבל עברו דירה בשנת 2002 בגלל שלבתם הבכורה היו התקפי חרדה כאשר הייתה שומעת הליקופטר או טנק של הצבא הישראלי. לפני האינתיפאדה, נסיעה מהשימיה לגנין הייתה לוקחת 10 עד 15 דקות. עתה נסיעה קצרה זו נהייתה מסוכנת ומפחידה, ויכולה לקחת עד שעה או יותר. הוא סיפר: "לעיתים אני חייב לעבור דרך גבעות ולנסוע בדרכי עפר כדי להגיע לגנין. היום היה טנק בכביש כך שנאלצנו לקחת אחת מדרכים אלו". אם אחיו מטלפן אליו מגנין להזהיר אותו מיריות ליד המוסך "אז, במקרה כזה, אני לא בא משום שהחיילים יורים במכוניות".

הוא מתאר את המצב הנוכחי של העסק שלו. "לפני האינתיפאדה, העסק היה מרוויח כ-600 \$ (כ-125 \$ ליום. כיום, אם יש לנו עבודה, אנו בדרך כלל לא מרוויחים יותר מ-40 \$ (כ-30 \$) ליום, לאחר הוצאות. אחי ואני נהגנו להעסיק שלושה עובדים. עכשיו אין אף אחד. רוב האנשים מכרו את מכוניותיהם משום שאין להם כסף. בכל מקרה, אנשים אינם משתמשים במכוניותיהם הרבה משום שזה כל כך קשה להיכנס ולצאת מגנין. הרבה ממה שנשאר מהעסק שלנו כולל תיקון מכוניות שגורו על-ידי טנקים ישראליים". כאשר ביקר אמנסטי אינטרנשיונל במוסך, הם עבדו על מכונית וטרקטור, אשר בשניהם היו חורים מכדורים.

משכורת שקוצצה במחצית

חסאן ג'ראר גר בגנין. הוא נשוי, אב לתינוק ומצפה לילד נוסף. יש לו עבודה טובה, באגף פיקוח על האשראי בנציגות בגנין של מיזם פלסטיני גדול שהוא הבעלים והמנהל של תחנות דלק בכל רחבי הגדה המערבית. משכורתו החודשית בעבר הייתה 2,800 \$ (כ-585 \$). בחודש אפריל 2002, החלה החברה לשלם לעובדיה משכורת על בסיס יומי, במקום חודשי. ושניים מתוך 40 העובדים במשרד בגנין פוטרו. המחזור העסקי של החברה קטן באופן דרסטי בשל המצב הכלכלי ובגלל הטלות העוצר נמנע מעובדים להגיע לעבודה באופן סדיר. חסן היה יכול להגיע לעבודה רק ב-12 ימים בחודש ספטמבר 2002 ולקח הבית פחות ממחצית ממשכורתו החודשית הנורמאלית.

איסור על נסיעה בכבישים הראשיים

וואליד אחמד חוסיין חאלדי, בן 34, גר בדיר רזאלה, כפר הנמצא בערך 5 ק"מ מגנין, שם הוא עובד כשומר לילה במפעל. לפני האינתיפאדה, הנסיעה לעבודה לקחה בין 5 ל-10 דקות. עתה היא יכולה לקחת שעות. לעיתים הוא לא מגיע כלל. דיר רזאלה היא אחד משמונה כפרים ממזרח לגנין, אשר נותקו מהעיר באמצעות כביש עוקף מצפון לדרום, המשמש שתי התנחלויות ישראליות, כך שמתנחלים לא יצטרכו לנסוע דרך קהילות פלסטיניות כדי להגיע לישראל. על פלסטינים נאסר כעת לנסוע על כביש זה.

וואליד חאלד עוזב את הבית בשעה אחת וחצי אחר הצהריים כדי לנסות להגיע בזמן למשמרתו המתחילה בארבע וחצי אחר הצהריים. חוץ משלושה שבועות בחודש אפריל 2002, אז היה בלתי אפשרי להיכנס לג'נין בעקבות פלישה של צה"ל, הוא ניסה לחזור להגיע לעבודה כל יום. במקרה הטוב, הנסיעה לוקחת שעה, אבל ב-10 באוקטובר היו כל כך הרבה מחסומים שהוא נאלץ לבצע עיקוף של כ-45 ק"מ כדי לנסות להגיע לג'נין. לבסוף, הוא נאלץ לבלות את הלילה בכפר בורקין, בצד השני של העיר.

עלויות הנסיעה שלו נסקו. לפני האינתיפאדה, שיעור השתתפותו בהוצאות הנסיעה במונית היה 2 ₪ (כ-0.40\$), לכל כיוון. עתה הנסיעה הלוך וחזור עולה 10-25 ₪ (כ-2.5-2.5\$), תלוי במרחק ובמספר המוניות שעליו לקחת. משכורתו החודשית של 1,200 ₪ (כ-250\$) מעוכבת לעיתים קרובות בגלל שהיצור ירד לרבע מיכולתו של המפעל, וישנן בעיות תזרים מזומנים.

חלדי לומד עבודה סוציאלית באוניברסיטת אל-קודס הפתוחה בג'נין. הסמסטר שהיה אמור להסתיים ביולי 2002 עדיין לא הושלם עד אוקטובר בגלל הסגרים והטלות העוצר.